# RHETORICORUM

## *LIBRI IIII.*

BENEDICTI ARIAE MONTANI

THEOLOGI, AC POETAE LAUREATI

ET EX ORDINE EQUESTRI S. IACOBI

PRESBYTERI:

*AD GASPAREM VELESIUM ALCOCERUM.*

Cum annotationibus ANTONII MORALII Episcopi Meschuacanensis, quae rem omnem quàm breviſsimè explicant.

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA SEVILLA

VALENTIAE MDCCLXXV.

EX PRAELO BENEDICTI MONFORT,

ARCHIEP. VALENT. TYP.

# ANTONIUS MORALIUS
## EPISCOPUS MESCHUACANENSIS
## GASPARI VELESIO ALCOCERO
### HISPALENSI

## S. P. D.

Etsi nunquam mihi hactenus contigerit tuam faciem intueri, vir ornatissime; tamen ex Benedicti Ariae Montani crebris sermonibus (quocum mihi antea fuerat familiaritas, ac nunc demum ex eodem instituto ac convictu maxima intercessit necessitudo) quis esses, cognovi, iugis igitur tui mentio, et perpetuae laudes, quibus te mihi vir ille mirus amicos efferendi artifex graphice depinxit, effecere, ut tam raras, tamque claras tui animi dotes, quas in te vir ille sitas praedicat, ita exoscularer ac suspicerem, ur nihil mihi in votis proponerem potius, quam, ut quem toties absentem ex ore de te narrantis pendens ſum admiratus, praesentem contemplari; optatissimoque colloquio frequenter excipere liceret: quod mihi profecto, nisi tanta maris terraeque distantia disiungeremur, ut contingeret, curarem, tantum tui desiderium ex laudatissimi viri commendatione concepi. Huius rei gratia inter alia quamplurima, quae Benedictus noster se digna olim posteritati donanda comprimit, miris modis mihi Rhetorico-

rum

# BENEDICTI ARIAE MONTANI

THEOLOGI, AC POETAE LAUREATI, &c.

# *RHETORICORUM*

## LIBER I.

### AD GASPAREM VELESIUM.

§. I.

*Similitudine proposita ex pictura, probat nullam artem esse iucundam, ubi eloquentia desideratur.*

PINGE mihi egregiam vultu formaque puellam,
Cuique genae roseo surgant de lacte colore,
Lumina stellanti denigrent luce Pyropum;
Assistant labiis Veneres ; sit nasus Amoris
Quam solet hamatis pharetram complere sagittis.
Pinximus. Adde etiam Pario de marmore collum,
Caeruleas tenuis divertat linea venas,
Persequere exactè auratos numeraque capillos,
Pars micet in gemmis ; coeat pars divite nodo,
Partem etiam iubeo permittere lenibus auris:
Distingue & teretes digitos, manus ipsa niventi
Contendat massae, pretiosa cetera veste
Arte laborato ex auro cum murice circum
Scribito ; sed deceat cunctis in partibus, atque
Haereat, occultosque chlamys circumnotet artus.

§. II.

*Ut pictura quantumvis pulchra neminem sui amatorem reddit ob sermonis defectum, ita & artes omnes eloquentia destitutae ; neque gratum neque commendabilem reddere possunt eum qui possidet.*

Perfeci. Ecce tibi ridentia virginis ora

Spi-

rum liber placuit, quem heroicis carminibus tuis auspiciis me excipiente, utque absolveret importune efflagitante, dictavit. Non enim facile fuit illum gravissimis intentum studiis, quae, ut sacrae paginae libros elucidet, mira laude capessit, ad Musarum fluenta revocare. Ego vero ut tanti viri accessione aliquid mihi gratiae conciliarem, annotatiunculas quasdam vice commentarii legentibus futuras, easdemque non incommodas raptim inſerui. Quamquam verò Montanus noster qui artem hanc praeceptis diffusissimam doctorumque illam excolentium studio penè obrutam in methodum redigere, Poësique ac sua innata iucunditate exornare, & brevitati consulere curaverit, idque quod proposuerat quàm optimè praestiterit; (namque & carminum iucunditate, & magna dictionis perspicuitate praestat;) tamen quòd vel eo ipso quòd carmine haec sunt scripta, & ob brevitatem interdum atque ob poëtici styli rationem nonnulla indice saltem indigent: operaepretium me studiosis omnibus facturum speravi, ſi totius rei summam quibusdam annotationibus indicarem; & ne in tuo libro quicquam te non auspice prodiret, brevem quidem expositionem, certam tamen & ad Poëtae mentem accommodatam, ipse etiam tibi dicare volui. Accipe igitur, eruditissime Gaspar, desiderantissimi amici munusculum vel hoc nomine non ingratum, quod à tui Montani discipulo missum fuerit. Vale.

BE-

*nem praebere qua quicunque & eruditione & doctrina praeditus sit, de quacunque re aptè & copiosè & distinctè dicere possit.*

Non quod in his rerum species, facundaque verba
Comperias, nec enim nisi sit prudentia rerum.
Tum longo studio, tumque usu & munere divûm
Pacta tibi, si non de pectore copia fandi
Affluat, has steriles normas inopesque fatemur.
Sed cùm verborum cumulos rerumque redundans
Obtulerit natura tibi, assiduusque legendi
Et labor & studium, quo non confusa vagentur
Pectore cuncta tuo, prodanturque ordine nullo,
Efficient agitata viris praecepta disertis:
Ut tanto in numero tempus non omnia quodvis
Arripiant, non in quamvis aliena ferantur
Materiam, propriis serventur commoda caussis
Illa, haec praesenti non desint iure petita:
Ac tandem ne te quantum bene dixeris in re
Poeniteat: neu iudicio se auditor acuto
Respuat impatiens vitii saevusque alieni
Arbiter in nostraque invitus iura trahendus.

## §. V.

*Docet Rhetoricae praecepta multum conferre ad optimos quosque auctores intelligendos, & eorum artem qua in dicendo usi sunt investigandam.*

Haec etiam praecepta, libros dum volvere doctos
Instituis, comitemque manum certumque parabunt
Indicium, vires quô & formam noscere possis,
Queis niti soleant sapientes, queisve decere.
Hoc igitur, formare viam qua incedere possis,
Rhetorica est, non nempe pedes gressusve carenti.

## §. VI.

*Dialecticae cognitionem exercitationemque necessariam es-*

Spiranteis vultus reddo blandeque tuenteis.
Nil moveor ; sed enim totam consumpsimus artem.
At mihi non ullo pectus succenditur igni;
Nulla tenet mentem cura , & nihil usque laboro:
Iam satis est , vidi , cedo , transferre licebit:
Nec sequar , absentis nec erit mihi cura petendae.
Unde hoc ? nam verba hic desunt , suavisque loquendi
Usus & his multo mentis formosior index,
Naturaeque decus , divûmque ab imagine sermo
Redditus , humanae pulcherrima munera vitae.
Crede mihi , Gaspar , quidquid mortalibus unquam
Contigerit , vel divitiis quis vicerit Indos,
Seu Seres cultu ; claro seu stemmate natus
Provocet Alcidem bello , victorque coronam
Eripiat , cursu valeat praevertere cervos.
Quid moror ? exactis cumula virtutibus unum:
Sit sapiens , sit multa sciens , sit denique quidvis,
Desit at una illi facundia , cetera pictum
Iudico , & algentes umbras , vultusque tabellae
Affictos , sunt vana & nomina praedita nullo
Vivendi sensu , tenebrisque absconditus ignis:
Quas laudes quae pulchra petat sibi praemia quisquis,
Nil homines iuvit , nulla aut monimenta suarum
Virtutum , nullas species ostenderit unquam ?

## §. III.

*Propositio , qua quid tractaturus sit , ostendit , & quam methodum sequi velit.*

Ergo vitanda tibi Gaspar imagine cauto
Experiar mostrare viam , qua mente tenere
Rhetoricam possis formam & praecepta loquendi:

## §. IIII.

*Rhetoricen non praebere materiam eloquentiae , hoc est, non suppeditare rerum & verborum copiam , sed rationem*

O gens vana, inquam, ô vanissima Rhetoricorum
Temporibus nostris omni nudata lepôre,
Imbellis, nullis & praedita viribus, atro
Errore immersi, caeca & caligine rerum;
Tanta nihil vos ut moveat iactura dierum?
Hic usus patientis erit viridisque iuventae?
Heu queis vos opibus fraudatis robore tanto &
Isto aevo potius tam praecipitante parandis,
Si servare modum discendi, & lege daretur
Institui, rerumque caput disquirere primum:
At te alia ingressum sacro sapientia templo
Excipit, & gaudens reserat penetralia Gaspar;
Ut qui non leviter cures virtutis amorem,
Et divae doctrinae usum, pulcherrima certe
Ornamenta hominum multo & sudore petenda.

## §. VIII.

*Rationem natura omnibus dedit hominibus: quidam sunt qui eius usu praestant maximè, sed omnibus accedit perfectus usus ex arte dialectica.*

Ergo tibi rationis opes, natura benigna
Quas dedit atque usus vitae, quas arte secunda
Perficis, hae multum audentem maiora iuvabunt,
Substituentque manus firmas, humerosque volenti
Vincere dicendo cuiuslibet ardua caussae.
Nonne vides quantos referat tibi commoda fructus
Ars haec, quam Graeco Logicen sermone vocamus?
Non etenim Latiae norunt confingere Musae,
Artibus in cunctis valeant quas reddere voces;
Ut nobis longis utendum ambagibus hic sit,
Aut certè in nostros advectas remige fines
Compellare sono patrio atque tenore licebit,
Rettuleritque nihil, dum sit mora nulla vocatis,
Exhibeantque suas merces, vendantque rogatae.

*Dia-*

*esse Rhetoricam proſitentibus. Tres enim sunt artes quae rationales vocantur, Grammatica, Dialectica, Rhetorica: sed Dialectica rationalis appellationem sibi praecipuè vindicat.*

Huic soror est ventre ex uno concepta gemella,
Praecipuo Logicen dixerunt nomine Graii,
Quae rationis opes, vires, nervosque ministrat
Dicenti, vivos adhibet germana colores;
Haec vincit, victum illa sequi parereque suadet.

## §. VII.

*Damnat perversa quorúndam studia, qui nullo in Dialectica iacto fundamento, Rhetoricis incumbunt, vanam quandam verborum & figurarum congeriem affectantes, eámque solam Rhetoricam esse putantes.*

Ridiculos reddunt homines phalerata loquendi
Commenta & florum dicendi ingestus acervus,
Multiplici variata modo sententia simplex;
Illis si tantum studium consumimus omne,
Noctes atque dies agitamus inania verba,
Nullo connixi rationum pondere, nervis
Defecti, nullis recti per compita habenis:
Quales ipse viros praestanteis sanguine avito,
Principibus natos summis, servile videbam
Exercere genus studii cassumque laborem:
Assiduis instant tantum, intersuntque magistris
Complentes numerum, vacuis ne sedibus usquam
Sit locus, & memorant annos à consule primo
Plus decies, postquam repetunt gymnasia, tantum
Rhetoricae addicti; tandem didicère profari
Aut nihil; aut, Patres conscripti, & docta iuventus;
Etsi mille mihi linguae & facundia Tullî,
Mille (inquam) si sint linguae, & facundia Tullî.
Quidnam ultra? nil post INQUAM hoc deducere possunt.

## §. XIIII.

*Laudat dialecticam à iudicio Aristotelis & Platonis.*

An ne putas tantis ornarent laudibus artem
Et studiis colerent Graiae duo lumina gentis
Nicomachi natus; nusquamque ingrata magistro
Lingua seni, tantum nisi praeferat illa nitorem?

## §. XV.

*Conclusio & documentum; prius in dialecticis exerceri oportere eum, qui in Rhetoricis proficere studeat, ut pictores prius parvas imagines delineare discunt, deinde maioribus operam dant.*

Angustis igitur cùm pingere cuncta figuris
Noveris, atque situs soleant quos membra tenêre:
Tunc tibi proceras tempus formare dabit iam
Effigies rerum dicendo, omnique lepôre
Cuncta sequi penitus quae sunt in corpore membra,
Particulas cunctas vitae motusque ministras
Successu decorare suo, vivosque colores
Addere, & obiectis attollere protinus umbris.
Tunc merces speranda tibi & laus magna laborum,
Cum spectatores vivis praestringere signis
Iam datur, atque stylo nusquam fallente manuque.

## §. XVI.

*Dialecticam similem esse dicit minoribus imaginibus quas in tabellis delineare solent picturae studiosi, rhetoricem vero maioribus & omnibus numeris absolutis imaginibus assimilari.*

Hoc dabit ergo tibi haec quam nunc praescribimus artem
Longior ut possit rerum tibi surgere imago,
Dispositis diducta locis, cunctisque peracta
Partibus; hic nobis labor est, haec cura docendi.

Po-

## §. VIIII.

*Dialecticae partes & officia, docendi methodus & discendi. Praedicamenta & genera rerum. Similium & oppositorum ratio.*

Haec igitur varios fructus dignosque parari
Asportat: primum, quo possis fine docere,
Quo didicisse queas, rerum quis ductus & ordo,
Quid socias iungat formas, quidve incitet illis
Dissidium;

## §. X.

*Definitio & descriptio.*

. . . . . . . . . iam quos agnoscant singula fines,
Seu genus indigenum fuerit, sive advena rerum.

## §. XI.

*Divisio.*

Adde etiam quae fonte cadunt & stemmate ab uno
In quas nam soleant sedes diducta migrare.

## §. XII.

*Inventio locorumque ratio.*

Iudicibus demum adductis, ac testibus actis
Audire, & quod quisque suum dicatve, negetve;
Asserere, aut caussa immunem dimittere iustè.

## §. XIII.

*Argumentationum figurae & modi. Redargutionum cognitio.*

Adde & quae ratio statuendi iudicis, atque
Testis ducendi, quae sit vel utrumque levandi:
Ad summam sacros ignes, quos mentibus altis
Occuluit natura parens, haec excitat una,
Inceditque agitans, ac lustra per omnia praefert,
Quo reperire latens verum nimiumqne remotum
Usibus humanis solerti indagine possis.

Lau-

Quae via caelicolas nostras deducat in oras,
Quodqùe iter ad superos pateat mortalibus aegris.
Tu mihi, Gaspar, eris socius, gratusqùe minister
Sacrorum, trepidusque ingenti & percitus usque
Laetitia in nostrum cumulabis gaudia pectus.

## §. XX.

*Cyprianus Vergensis Monachus Theologus.*

Vos & adesse velim gratissima nomina semper,
Et numquam nostro labentia pectore amici.

## §. XXI.

*Ludovicus Cathena cancellarius Complutensis. Laureatus fuit Arias Montanus Compluti, anno Christi* 1552. *qui primus omnium lauream in illa Academia est adeptus.*

Te Cypriane decus nostrum, te magne Cathena
Musarum antistes, quo iudice & auspice quondam
Ornavit viridis primum mea tempora laurus,
Hesperiis optata viris per secula multa,
Non concessa tamen: decuerunt munera nostrum
Tanta caput: magnum duxi tam pulchra tulisse
Praemia, sed maius te magne Cathena ministro.

## §. XXII.

*Ambrosius Morus Cordubensis rhetor avunculus meus. Petrus Serranus Doctor Theologus Cordubensis.*

Te quoque More animae nostrae pars altera, tèque &
Altera Serrane, atque iidem duo pignora, quorum
Auxilio antiquum nomen, veteresqùe ruinas
Iam reparare olim meditatur Corduba mater.
Queis etiam si posse frui nunc fata negarunt
Tam longo absenti spatio, si lumina multas
Diffluere in lachrymas cogunt sperando, licebit
(Non dubium) triste hoc fatum mutantibus astris,

Op-

## §. XVII.

*Potius rationem habendam esse artis, quam carminis, namque ornari res ipsa nequit contenta doceri, ut inquit Manilius.*

Nec tibi curandum qualis nam Musa canenti
Assonet, aut quales modulos properemus: ad artem
Accingor: prodesse tibi quàm maxime Gaspar,
Optamus, quam mente velim te posse tenere;
Utendum brevibus spatiis, quaerenda viarum
Quae citius ducat, quamvis salebrosus anhelo
Interdum locus occurrat, vincendaque saltu
Rimula, declivi properanda aut semita cursu.

## §. XVIII.

*Non hoc ad Poëticam gloriam componi opus, sed ad legentium utilitatem.*

Namque haec dum meditor, nullis mea tempora lauris
Ornantur, virides myrtos hederasque sequaces,
Atque omnem interdum patimur pendêre coronam
Musarum ante tholos; sint nunc mea praemia, Gaspar,
Maxima, te nostros non fastidisse labores.

## §. XVIIII.

*Parecbasis qua se elegantius opus editurum Poëta pollicetur.*

Forsitan & magnis aderunt pia numina votis:
Et fuerit cùm gesta Deûm Heroumque canenti
Tempora perpetua repetita & fronde nitescant.
Ipseque sacra feram, Divûmque altaribus ignem;
Et delecta iugis incendam thura Sabaeis,
Interea dulci socians pia munera cantu;
Et longam texam historiam, quae maxima Divûm
Munera, quid societ pariterquè hominesquè deosquè,

Quae

Seu populos pietate velis constringere, sanctis
Legibus, obsequio addictos Divûmquè timori;
Seu pacem, seu bella cupis suadere, vel ortos
In vulgo tentes dictis sedare tumultus;
Vel monimenta Deûm recolis, festosquè dierum
Cultus, ac meritis extollere laudibus ipsos
Est animus, civemque bonum sanctumque senatum,
Quodcumque aut celebrare decus, virtutis amorem
Iniicere, & celeris turpeis proponere vultus.

## §. XXVI.

*Hoc in toto opere observandum est, quod singulorum praeceptorum summam duobus vel tribus carminibus poeta complectitur, ut discentium consulat memoriae.*

Quidquid id est, quod voce tibi proponis agendum,
Unius formam statues ante omnia fines:
Fingendum excelso fuerit tibi vertice signum,
Quo tendas, quod saepe queas repetendo videre.

## §. XXVII.

*Vitium ostendit eorum, qui non unum sibi finem ad dicendum proponunt.*

Ne vagus erranti collustrans omnia cursu,
Nil tandem lassusque via, fessusque labore
Efficias, iterumque petens, iterumque recursans,
Indigna & populo exibeas spectacula, qui te
Exigat, & turpis tota explodaris arena.
Vidimus in templis multos, cum numina Divûm
Laudare instituunt, praeceptaque sancta docere,
Rumpere clamosa constantes voce columnas,
Et tamen in cumulum volventes omnia caecum,
Dum varias fingunt species, tentantqne remota
Semina miscere & toto distantia caelo,
Nil praeter somnos tandem aut fastidia suadent,

In-

Optatos nimium notosqùe reviſere vultus;
Iam mihi pro tanto voto caedenda paratur
Victima, iam gratos meditamur pectore verſus.

## §. XXIII.

*Redit ad inſtitutum opus.*

Interea nobis, Gaſpar, patientibus adſis
Auribus; & ſi quid tibi vox non grata Camoenae
Peccarit, latices ſi non de fonte petitos
Obtulerit ſemper, nimium diverſa docenti
Aonidum lucis ignoſcas; tradere namque
Inſtituit praecepta tibi, & quae nomina, quaeqùe
Sit ratio ipſorum numerandi diſqùe ſerendi.

## §. XXIIII.

*Docilitas, qua ſignificat quem ordinem ſequi, & quam velit inire rationem, neque enim ab antiquorum methodo ſe diſceſſurum eſſe, neque nomina artis vulgata mutaturum: cùm ad hoc hanc artem paret, ut antiquam orandi rationem ad noſtras cauſſas, noſtraque tempora accommodet.*

Ne tibi inauditas dum tendit fingere voces,
Mulcentes dulci ſitientia pectora fluxu,
Bis tibi ſudandum, duplici & quaerenda labore
Ars, & nomina ſint, poſſis quo ſcripta ſoluto
Sermone & vulgi notulis ſignata tenere.

## §. XXV.

*Primum commune praeceptum, ut in quacumque cauſſa unus finis ſtatuatur, ad quem omnis inventio & omnia argumenta referantur.*

Principio quaecumque tibi dicenda parantur,
Sive fori ſtrepitus agites civilia iura;
Seu gravis intentes penitus diſcrimina cauſſae,

Seu

Atque obiter praestes operam ; sic denique ad ipsam
Pervenias metam placidus cursuqùe secundo:
Nedum tu innumeris confundere finibus , ipsos
Qui spectant , longo fallas fugiasqùe Meandro,
Aut saltu per cuncta levi fastigia raptus
Praestringas certi cupidos , dubiosqùe remittas.

## §. XXX.

*Unò fine certo proposito argumenta examinanda sunt an àd finem illum faciant. Quod si non omnia quae inveniuntur argumenta cohaerere & ad propositum finem conferre videantur: ingenio tamen & arte formanda sunt, ita ut quamvis non certitudinem pariant , probabilitatem tamen afferant. Hoc autem dicitur in carmine per translationem sumtam àb iis qui vias aperiunt novas.*

Proderit ergo prius quidnam conemur habere;
Huc conferre modos omneis , viresque ministras,
Atque viam tentare , iterumque iterumque timere,
Et tentare iterum , donec notissima fiant
Singula , quâ plano possimus tendere gressu,
Qûave gradu incerto paulatim , atque unde petitis
Substruere hoc saxis cumulantes aggere firmo.

## §. XXXI.

*Quod poëta finem vocat , Graeci themà appellant quae dictiò in còmmuni concionatorum usu est. Thema autem positionèm sive constitutionem significat.*

Huic fini sive huic metae, quam tangere curat
Dicendoque sibi orator proponit anhelus,
Imposuit nomen perdoctae Graecia linguae,
Atque Thema appellans , primum ponenda putavit
Totius momenta tibi sermonis habendi.

## §. XXXII.

*Thema omne àd unum ex tribus generibus pertinet. Primum*

Indigni sacro ascensu, natique sinistro
Mercurio, atque ausis violantes sancta prophanis:
Unde fit, ut multi vel non ea templa frequentent,
In quibus ingratis perdendas vocibus aures
Pertimeant, multi risus caussasque iocorum
Inde petant, indigna piis deflendaque facta.

## §. XXVIII.

*Finis certi constitutio dicentem ducit facile & auditorem iuvat, & plurimum utrique confert.*

Ast tibi tu certos proscribere discito fines,
Quos saepè observes dicens, possisquè tueri,
Conficias quantum ne viae, quam plurima restent
Tendenti spacia, & ducas spectantia tecum
Agmina, dum fixis oculis, dumquè auribus haerent.

## §. XXVIIII.

*Secundum praeceptum est, ut si quando plura proponantur dicenda, unum tamen inter ea quod ad praesentem caussam maximè pertineat, deligatur, ad quod cetera referantur: ut si de fide, de charitate, de spe dicendum sit, unus finis statuitur religio, ad quam omnia haec referri possunt, & ita ordine disponenda singula sunt, ut non de pluribus diversis, sed cohaerentibus invicem verba fieri credantur.*

Occurrent olim forsan non pauca volenti
Dicere, quae poscant operam, nolintquè taceri
Singula, & ostentent tibi praetermissa periclum:
Haec poteris blandè ingenio officioque fovere,
Spemque bonam cunctis promittere, dummodo caussae
Inservire velint primae, seriemquè tenêre,
Et cedant magis optato pro tempore fini;
Atque ita disponas, statuas sic ordine cuncta:
Sic certis spatiis, ut solvens littore primo
Omnia praetereas, & grata voce salutes,

At-

## §. XXXIIII.

*Gratiarum actio ad demonstrativum genus pertinet.*

Tandem si grates referendae, est hoc genus unum,
Quod sibi praescriptis haec vendicat omnia normis:

## §. XXXV.

*In demonstrativo genere nihil suadetur aut dissuadetur, unde & à nonnullis à Rhetorica ratione reiicitur: nam Rhetorica ars est bene apteque dicendi ad persuadendum.*

„Cui iam praesenti signatum stemmate nomen
„Demonstrativum veteres fecêrè patroni,
„Demonstrat quoniam tantum reprobumque probumque:
Securus, licet, auditor sis, nam hic tibi nullas
Adstruit insidias orator, nullaque tendit
Retia, ut ad proprios furtim te transferat usus;
Ni forsan (sed tutum est id) cogaris amare
Quas probat, & viva depingit imagine formas,
Odisse aut dictis quas insectatur amaris.

## §. XXXVI.

*Secundum caussarum genus deliberativum dicitur, continetque suasionem & dissuasionem ad populares caussas maximè aptum, & cuius praecipuus usus hodie est in Christiana relligione. Ad hoc genus multae pertinent species quas ferè omnes enumerat Poëta.*

Altera dicendi forma est, quae non sibi solos
Expetit assensus mentis, contenta probari
Non fuerit, si non etiam permoverit ipsum,
Quisquis adest, celeremque manu, celeremque sequendo,
Reddideritque avidum quae sunt orata patrandi,
Sive sequenda ferat, magè seu fugienda profetur
Orator, cùm bella cupit suadere, ducesque,

*genus demonstrativum laudem vel vituperationem personarum actionum atque factorum & rerum continet.*

Hoc treis in formas abiit, nec sedibus iisdem
Omnes coniunctae, cupiunt sua quaeque tueri
Imperia, & proprios fines agnoscere gaudent
Namque genus primum, cum quis laudare peractam
Instituit civis vitam charíve sodalis,
Seu memorare Deos cupiat puerosque Deorum,
Gesta ducum, & belli sortes aut munera sanctae
Iustitiae, & leges, & quas pax longa creavit
Doctrinas, mentis quaecumque inventa quiete;
Nam sunt qui summis extollant laudibus artem,
Qua meruit tantos olim Polycletus honores,
Qua superare vices naturae creditus olim
Pingere dum Gnidium numen contendit Apelles.

§. XXXIII.

*Carneades Philosophus Romam legatus à Graecis missus altera actione iustitiam laudavit, altera verò iniustitiam iustitiae praetulit. Refertur à Quintiliano lib. XII. cap. 1.*

Quidam etiam qui non contentus sancta probasse,
Et meritis laudum cumulis ornasse deorum
Prolem iustitiam, atque humani nominis unum
Praesidium, & nostrae gratissima vincula vitae,
Ingenium potuit tantae virtutis ad hostem
Vertere, & iniustas dictis extollere fraudes,
Ac Divis caelo renuentibus usque locare.
 Nec minor est ratio, si quis scelerata malorum
Exagitare velit facta, aut si fraudis iniquae
Commenta, aut si quodque nefas, si denique quidquid
Ferrea posthabitis pepererunt secula Divis:
Hos aditus petere, & solet hinc dicenda parare.

Gra-

Commoda, & humanum devinxit pectus amore.

## §. XXXVIIII.

*Ex Mythologia veteris fabulae arguit Rhetoricae utilitatem.*

Antiquas Thebas ( notissima fama ) canendo
Surrexisse olim, lapidesque venire coactos
In numerum, & pulchris distinguere moenia portis.
An ne erit ( heu facinus ) qui iam formata quietis
Et pacata diu sub sedibus audeat unquam
Diruere, & versis confundere vocibus ultro ?
Non mihi perdendi, sit copia sola iuvandi.

## §. XXXX.

*Tertium genus thematum sive caussarum iudiciale vocatur, continens accusationem & defensionem, in civilibus autem & criminalibus caussis versatur.*

„ Tertia dicendi pars est, quae crimina saeva
Accusat, quodcumque nefas scelerisque maligni
Ausa, vel officium praestandum, iura, fidemque
Postulat, aut dictis studia in contraria versis
Elevat obiectas fraudes, aut crimina vitae,
Defenditque reos libertatemque loquendo
Molitur : tandem haec agitat quaecumque bilibris
Iustitia exercet, numerisque examinat aequis.
Haec movet una forum, lites strepitusque frequentat.

## §. XXXXI.

*Oratorem studiosissimum suae artis, & nulla in re negligentem esse oportere.*

Si quae res studio indiguit duroque labore,
Haec una orandi magnis sudoribus usque
Indiget, & totos conatus exigit una,
Et commenta diu meditata, & lancibus aequis

Ex-

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA SEVILLA

Seu pacem , seu praetores , seu iura novanda,
Sive probet leges , sive aversetur iniquas;
Supplicibus votis seu poscat munera Divos,
Sive malum terris avertat , flectat & iras
Numinis orando , sive obiurgare relictum
Officium gnato cupit , infidoque sodali:
Iam si quis charum precibus commendet amicum,
Maeroremve paret sociis dicendo levare,
Hoc genus est , huc se recipit , petit hincque ministras
Voces,

## §. XXXVII.

*Omnis ars ad vitae utilitatem reperta est : & Rhetorica maximè ad ea quae honesta , iusta , & utilia sunt suadenda, ab antiquis in artium numerum est redacta : ex quo fit ut graviter peccent illi , qui ad suadendum inhonesta , turpia , & inutilia , Rhetoricae artis officio abutuntur.*

. . . . . . . . Heu numquam te incessat dira libido
Poscere , quae noris nimium nocitura parando,
Quaeve tibi solum commendet foeda voluptas;
Praeterea & nihil est iucundum atque utile in illis,
Plusque aloës quàm mellis habent , speciéque maligna
Virtutum pulchras possunt disperdere formas.
Errator , non est orator , quisquis iniquus
Contendit placidis suadere nocentia verbis.

## §. XXXVIII.

*Parecbasis altera , qua ostendit huius artis excogitandae finem.*

Divinum , quondamque in commoda nostra repertum
Hoc fuit , & priscos homines à lege ferarum
Ad placidos usus vitae & connubia iusta
Transtulit , hoc cives coniunxit legibus aequis;
Hoc socias iunxitque manus , communia suasit
Com-

Argumenta parat caussae dum commoda, chartas:
Turpius id multò, quod sese ante omnia iactant,
Nil legisse prius, nil consuluisse deorum
Arcana, & nec sacra Patrum commenta piorum.

§. XXXXIII.

*Damnat eos qui facilitatis laudem affectantes, studium & diligentiam ad sacras conciones adhibere negligunt, explodendos autem censet, propterea quòd religionis, operis & hominum contemtum fateantur.*

Ergo ne ita in miseros populos iluditur, ut non
Dignos ipse putes, queis horam impendere tantum
Nempe velis? sed dicta queant quaecunque mereri
Eximias laudes, & munera quae tibi cuncti
Supplicibus mittunt votis, admissaque gaudent
Esse tibi, quae tu non tempore respuis ullo:
Ergo nihil ducis cuiusnam munia tractes;
Quam rem agites? Divûm tibi dum commissa docenti
Relligio, dum verba Deûm sanctissima narras
Arcanis inclusa libris? quos non sine magno
Fas erat ulli hominum vel conspexisse timore.
Sint procul à nostris, procul haec sint, mentibus ausa;
Atque optem potius, tardi crassique tenere
Ingenii nomen, tantum respondeat ipsum
Officiis factum, Divis populisque probanda
Dicamus, tanta & pro maiestate paventes.

§. XXXXIIII.

*Probat non esse affectandam negligentiam aut temeritatem in rebus sacris, exemplo Ozae, qui subita & miseranda morte extinctus est, quoniam mysticam Dei arcam minus relligiosè contrectare est ausus. Historiam legimus secundo lib. Reg. cap. VI. & I. Paral. cap. XIII. quam hoc in loco Poëta eleganter & poëticè narrat, ac obiter quaestiones quae circa eam versantur disputat.*

Namque olim vindicta Deûm testata minaces

Est

Explorata diu : nam si reliquis ego forsan
Doctrinis fallar , si non nimis anxia cura
In cunctis mihi sit , nostris ego negligo tantum
Id damnis , mea res agitur , vel forte meorum,
Quos doceo , quibus & minimum fallendo nocebo.

## §. XXXXII.

*Confirmat propositionem hoc argumento in iis artibus, quarum finis est sola cognitio , aut nullo aut levissimo erratur periculo ; in quibus vero artibus praeter cognitionem finis est actio , gravissimo periculo erratur.*

Non etenim Solisque viam caelique meatus,
Atque vagos Lunae cursus , & sidera toto
Fixa polo dum demonstro , si quando fefelli
Exacto in numero motus , aut tempore certo,
Continuo decus avertam , nec munera Solis,
Nec deerit placidus terrae quem percipit usus,
Sidera constabunt , constabunt tempora veris,
Autumni atque hyemes sua per vestigia rursus,
Errore & nihil illa meo tardata , redibunt.
At multum sibique & multis incommodat errans
Orator ; nam cum cupiat suadere loquendo
Astantem populum , placidisque impellere dictis,
Ut spernat quicquam fugiens , avidusve sequatur;
Aut nihil efficiet , nimiumve adversa petitis;
Dedecus unde sibi molitur , deterit omnem
Dicendi fructum , & cui sit res commoda , fraudat.
Heu mihi non unquam contingat , quod quis iniquo
Iudicio est ausus , sibi dum praeconia captat,
Et nomen d cti nimium facilisque magistri,
Conspicuus solet is conscendere pulpita saepe
Dicturus promissa Deûm , obsequiumque fidemque.
Non ullo prius arrepto sibi tempore tantis
Cogendi in formam rebus sacrasque videndi,

Ar-

Seu magis impositum numen praesentiat, atque
Contremat, is sacro sub pondere contrahit artus,
Collaque non usquam talem perpessa laborem.

## §. XXXXV.

*Achai & Oza filii Nadab de Cariatharim.*

Forte duo fratres proles Nedabaea magistri
Adstabant plaustrique duces, Achaius alter
Praecedit, monstratque viam, ducitque iugales:
Alter agit retro stimulisque opponitur Osdas:
Hic dum sacra putat iam collapsura, morandi
Impatiens, ac nil veritus, ceu numina iactans
Contrectanda sibi, patriis, quae in sedibus olim
Asservata, modo nota de sede migrarent,
Accurrit, manibusque sacrum temerarius audet
Tangere, & impulsu melius super axe locare.
Protinus accensas persensit numinis iras,
Heu puer infelix, subita nam morte peremtus
Concidit, & miseros artus convulsaque membra
Provolvit, terram pulsans bis terque quatèrque;
Tristiaque ostendit cunctis spectacula turbis;
Iamque oculis fixo, & visu caelumque tuenti,
Iam muto gemitu, commotisque artubus ipsos
Innuit ultores superos, testatur & iras
Numinis, atque docet sanctum suadetque timorem:
Protinus erectus ventura in secula acervus
Indicat ultrices iras, ausus que prophanos.

RHE-

Est iras, ac saepe cadunt, qui sancta timere
Non norunt, tractant leviter, temereque frequentant.
Quis dirum nescit fatum miserabilis Osdae?
Auspicium captans Felix Bethlemmius Heros,
De Cariathaeis transmissam sedibus arcam
Instituit patriae sacrandam moenibus urbis:
Illa Dei fuerat sedes augusta superni,
Quam super, & iudex, certa & responsa daturus
Adstabat, vindexque Deus, populoque stupenti
Dignatus certis fuerat se ostendere signis:
Dumque ipse accitis coniungit carmina sacris
Iessiades (1) numen celebrans, dum candidus Epho
In numerum ludit citharae momenta secutus,
Turba novo excipiens venientia numina plaustro
Occurrit supplex palmis, & vota frequentat:
Iam circum ingentes pulsabant sidera voces,
Intonsi imprimis pueri, innuptaeque puellae
Alternis sacras patrio sermone camoenas
Concelebrant,(2)& prisca novant monumenta,ducemque;
Conclamant regemque Deum, imperioque potentem,
Cui mare, cui terra, & rupes, cui flumina cedant,
Quem montes nec ferre queant, concussa tremore
Quem tellus magno paveat, fumansque salutet:
Has cytharae voces referunt, resonantia rauco
Tympana congeminant pulsu, certantque sonora:
Sistra crepant, resonantque cavis tinnitibus aera.
Dumque omnes variè pompam celebrare, diesque
Sollicitant festos, atque hospite numine gaudent,
Ecce novis plaustrum tremit axibus, ipsa ruinam
Arca minabatur nutans similisque cadenti:
Nam bos, seu stimulis actus, seu percitus oestro,
Seu

(1) Iessiades David.
(2) Haec omnia ex Psalm. CIII. & CXIII. & ex Exodi lib. sumpta sunt.

## §. III.

*Admonet non omnes caussas eandem habere probationis facultatem, nam quaedam sunt quae facilem praebent argumentorum copiam ad sui probationem, ut si de utilitate iustitiae agatur: quaedam verò quae difficiliorem viam ostendere videntur, vel si disseratur iniustitiam nonnunquam utilem esse, in his maiori ingenio opus esse, in illis minori.*

...... Nam sunt quae longius absunt
A fine, & quibus haud multum sit semita nota.
Tota tibi quae se tradunt ducenda, petuntque
Maiora ingenii auxilia ex te totaque pendent.
Et sunt quae spatio distant breviore, tenentque
Iam ferme signum, minus haec tibi dura minusque
Sunt operosa tibi, facilè deduxeris ipsam
Ad metam, properant ipsa & praecurrere gaudent:
Hinc maior tibi laus cedit, minus inde laboris:

## §. IIII.

*Exemplo explicat quod superius docuit.*

Res gestas regumque decus Mavortia bella,
Atque triumphatum (1) Pellaeo milite mundum,
Cunctaque regna olim terraeque marisque subacta,
Cui non sese illa ostentant? quem non sibi callem
Pandunt? non deerit quid dicas sola secuto
Agmina, & instructas acies, seriemque notanti,
Fortunam belli, praedam, captaeque tumultus
Gentis, & ipsa ducis resonantia nomina ovantis.

## §. V.

*Exemplum minoris argumenti, & ab ingenii foecunditate pendentis, quale argumentum Maro felicissime per-*

se-

(1) Pellaeo milite, Alexandri exercitu.

# *RHETORICORUM*

## LIBER II.

### §. I.

*Propositio qua ostendit se de singulis caussarum generibus dicturum, quae scilicet inventionis ratio in unoquoque eorum observetur.*

Nunc age quae ratio statuendi, Gaspar, in ipsis
Partibus, & quae sit cuiusvis forma, docebo:
Ut varios ineant saltus, indagine lustrent
Diversa quaerantque & opes, & commoda captent.
Nec mihi diversus vulgato nascitur ordo,
Nam fuerint nobis nusquam linquenda priorum,
Ostendenda tamen celebri vestigia cantu:
Sic poteris, dum tu observas, dumque auribus ipsam
Pertingis comitis vocem, non fallere gressum.

### §. II.

*Primum commune praeceptum, in quocumque argumento & in quacumque caussa considerandum esse quod sit pondus quaevis expectata, & quid sit illud, quod si praestiterimus, firmam nobis caussam efficiet: & patroni officium explebimus.*

Iam quod opus cumque & quaecumque negotia tempus
Offerat, aspicias, & quae sint, quid sibi poscant
Discute, non etenim frustra venere rogatum
Ut placidam praestes operam, assistasque patronus.
Tum tibi praescriptos habeant quos singula fines
Pone oculis animoque: & certus cerne, proculne
An prope sint forsan:

Contulerit suscepta prius distinguere, quodnam,
Quaeque genus servent: nam si persona sit, aut res,
Non eadem tentanda via est, diversa petentur
Ornamenta locis variis, diversa sequentur
Tempora ponendi ornatus, ratioque locandi,
„ Ut cuique & vis est, utque est natura, decebit.

§. VIII.

*Sicut rerum diversitas est, ita & orationum quae ad res accommodari debeant. Oratorem autem naturam rerum maximè perspectam habere oportet.*

„ Ne gravibus levia, aut calidis ne frigida sunto
„ Mista; nec in caeco volvantur corpore cuncta,
„ Nec finis decet imprimis, nec prima locantur
„ Partibus extremis: sapiens natura dedit iam
„ Et seriem certam, & leges, quas ipsa frequentat:
„ Huius qui insistit gressu, & vestigia longè
„ Obtinet, orator nobis sapiensque videtur.

§. VIIII.

*Virorum laudatio à patria sumit initium.*

Ergo virum qui laudabant, urbemque laremque,
Et natale solum longè patriamque petebant.
Quaerebantque loci ingenium, nomenque situsque,
Quas artes, quos ille viros, quae magna foveret:
Edocti cunctas partes, atque inde reversi
Plurima susceptae referebant commoda laudi:
„ Illustrant nam saepè homines vel nomina solum,
„ Et titulus patriae, magno & discrimine refert
„ Romanus fuerim, doctis, aut natus Athenis:
An Scytha, vel gelidi productus ad Ostia Ponti.

§. X.

*Ingeniosi oratoris est, ibi laudem invenire, ubi nulla est laus.*

Quod si lustrata patria nihil inde tulissent

Di-

*secutus est quarto Georgicorum lib. ad quod exemplum hoc in loco alluditur.*

Si tamen exiguo nobis tum cortice, quo se
Hyblaeumque thymum, flores aut pacta salicti
Claudit apes, regnum invenias, regesque, ducesque,
Et pacem, atque decus rerum, sanctumque senatum,
Iuraque, legesque & communis commoda vitae;
Incendas animos furiis, iraque tumenti
Sollicites vix dum capientia pectora nomen:
Iamque acies cuneosque struas, geminamque phalangem;
Et tuba de tenui resonet lituusque susurro:
Hoc opus, hic labor est, tibi nam formanda petuntur
Cuncta haec, orantem agnoscunt viresque negatas
Natura, ingenio, sese debere fatentur.

§. VI.

*Docet tenuiora argumenta variis & accommodatis argumentis amplificanda, exornandaque; quae verò foecundiora sunt, simplicius exponenda, de qua re latius agetur, cum de locis communibus tractabitur.*

Imprimis quaecumque mihi exornanda parentur,
Nuda prius videam, gracili sint corpore, sintve
Robusta, & densis constent compagibus artus:
Sic melius possim sinuosis vestibus illa
Haec habitu tantum facili circundare, nilque
Supplebo, nihil implebo, namque omnia recta,
Omnia plena sibi consistunt.

§. VII.

*In quocumque genere aut agitur de personis aut de rebus: in omni autem genere naturae ordinem sequi oportet, quod & ad disertè & copiosè dicendum plurimum confert, & memoriam dicentis atque auditoris iuvat maximè, ut suo in loco ostendetur.*

...... Id quoque multum.

Con-

*in laudatione cuiuspiam, cùm ad parentes, qui secundus locus est, ventum fuerit, invenimus patrem eius qui laudatur tyrannum, aut patriae proditorem fuisse: nulla patris mentio habenda est, itaque praetercurrere oportet hunc locum, ac si necessarius non esset, neque ex arte; quandoquidem vel ipsa nominis recordatio acerba & invisa auditoribus futura est.*

Atque adeò si nulla boni momenta malive
Comperiam, populove nimis suspecta, nimisque
Invisa, & toto omnino explodenda theatro,
Quocumque ipsa modo studeam, tendamque referri:
Providus haec nunquam tentabo, quiescere passus
Sedibus in propriis, praetervolo protinus, atque
Quaero mihi propriumque magis, meliusque futurum.
Immo etiam interdum prudens ea lustra tenebris
Occulo & iniectis saxis atque arbore tota
Dissimulo; iam cuncta loci vestigia furtim
Deleo, ne auditor quicquam putet inde petendum.

§. XXII.

*Secunda pars huius generis factorum laudatio, tribus è locis eruitur. Primus locus in laudibus factorum est honestas, omnium locorum pulcherrimus, & humanorum factorum optimus finis. Secundus locus, facilitas vel difficultas. Exemplum huius loci ex laboribus Herculis.*

Quod si facta virûm, regum, vel gesta ducumque
Aggrederis laudare, tribus de partibus omnem
Dicendis cumulum rebus congesseris, unum est
Quid deceat nosse,& pulchrum quid,quid sit honestum.
„ Hic figendus erit factis ante omnia finis:
„Huc primum vertendi oculi,atque haec prima petendum
„ Praemia, ne vitam quicquam deforme per omnem
Altera laudandi rerum pars ponderat ipsas
Tendendi vires, quanto sudore parentur,

Sed vacuos videas plures, nihil inde labori
Suscepto proprium invenias ac laudibus aptum;
At forsan magis infame id, dignumque notari:
Nil desperandum, namque haec potes ingenioque
Arteque mollire, & minus usque nocentia verbis
Reddere, namque solet cantando vertere serpens
Naturam immanem, posito & cessare veneno:
Iamque olim cultu assiduo nimiumque fovendo
Dum cavet interdum, interdumque audacius haeret,
Blandius & tractat manibus, parêre magistro
Naturae oblitum vidi nemorisque leonem;
Donec per vicos, donec per compita cunctis
Tractandasque iubas & acutos praebuit ungues;
Et iucunda sui, praestat spectacula, qui nunc
Horridus & cunctis nimium intractabilis ibat.

## §. XX.

*Similitudinibus duabus ostendit omnem feritatem industria atque arte mitescere.*

„Nil saevum usque adeo est, quod non mitescere sit spes,
Si modo non cultus, si non patientia desit.
Sic ego dumque locos repeto, dum lustra reviso,
Si quid in his torvum inveniam, natumque nocendo,
Audebo, & cunctas paulatim vertero formas,
Iamque fovens, etiamque cavens, nil saevus, amice
Tractabo, donec tandem mansueta videnda
Exhibeam populis, nimium mirantibus artem,
Ingeniumque meum, possim qui vertere laudi,
Omnibus horrendum quod sit, nec laudibus aptum.

## XXI.

*Prudentissimum praeceptum ad eandem rem. Si, inquit, in aliquo loco aliquid offenderis omnino invidiosum, praetermittendus est locus ille; neque omnino movendus, ne totam corrumpat orationem. Verbi gratia, Si*

in

*mnino inutile quidpiam sit, nullo studio aut labore dignum est.*

Nil etenim refert, facias quae exercita nullos
Sint habitura usus: vagus ut si flumina circum
Ipse erres levibus testis levibusque lapillis,
Dexter ut oppositam semper iaculatus in oram
Traiicias undas saltu lambentia summas.

§. XXVI.

*Summa locorum.*

„ Esse igitur pulchrum, magnumque, esse utile porrò
„ Quod dictis ornare paras; ostendere, laus est.

§. XXVII.

*In rebus laudandis, eadem ratio quae in factis omnino est.*

Atque eadem rerum est species, factique probandi.
Unum etiam multa amplexum praecepta docebo,
Si meminisse queas.

§. XXVIII.

*Admonet res exiguas interdum sermone amplificandas: quod si ipsa res sterilis sit ad amplificandum, ex aliis rebus & rerum rationibus amplificationis materia paratur.*

. . . . . . Ex parvis maxima saepe
Sermone efficiunt docti fandique periti,
Instantes operi exiguo, tempusque trahentes.
At si suscepto interdum metuere labori,
Taxatasque vident libras, levioraque massae
Pondera, surripiunt ascitas undique furtim
Particulas, videas & opus procedere, nec tu
Deprendas furtum, color unus, & una figura est.

§. XXVIIII.

*Quandoquidem eadem oppositorum disciplina est, docet*

Quasque vias habeant, & quanta pericula primum
Vincenda. Alcidem quantis latratibus horrens
Rictibus, & quantis tentato terreat orco
Cerberus: ille tamen victum vinctumque catenis
Praesserit, atque Erebi tandem penetralia fortis,
Plutonisque domos subiens turbamque stupentem
Immanes ausus Furiasque coegerit ipsas
Cedere, & obiectis frustra cessare colubris:
Optatis donec spoliis praedàque superbum
Attoniti tantis ausis, plàusuque benigno
Lux ipsa, ipse dies totusque exceperit orbis.
„ Nam quae difficili constant, magnoque petuntur
„ Conatu, voluêre fore haec pulcherrima Divi.

§. XXIII.

*Quae factu facilia sunt, sua laude non carent, vel ex eo quod ad nostram imbecillitatem se accommodant.*

Si qua brevi tamen & facili sese obvia cursu
Exhibeant, est quod laudes, miserata labores
Esse hominum, & tenues vires, & tempora vitae
Angusta, hinc mage se nobis vicina dedisse,
Promptaque ceu pluviae, ceu lumina Solis & aurae.

§. XXIIII.

*Tertius locus utilitas, quae sola plures homines ad agendum excitare solet.*

Illud saepe etiam rerum ostendisse memento
Laudator, quos haec fructus quidque utile portent.
Maxima pars hominum vilissima praemia poscit,
Haec sequitur, totoque petit sibi commoda voto,
Posthabitis nudam ostentant quae pulchra figuram.

§. XXV.

*Non immerito ex factis exspectari utilitatem: nam si omni-*

## §. XXXII.

*Deliberativum appellari genus hoc; huiusque appellationis rationem reddit.*

Nam suspensa pari discernit pondera lance
Utraque iudicio, librisque examinat aequis;
Quidque premat, trutina, aut possit quid tollere cautus
Praevidet, & partem dicendo suadet in illam,
Quae graviora sui ostendit momenta, probatque.

## §. XXXIII.

*Nonnumquam contingit ut orator suadere studeat non praestantissima, sed quae ipse cupiat eligi.*

Interdum orator cautus compellere furtim
Alterius lancem partis solet, ipse parari
Quam cupiat: quoties aequantur pondera filo
Ancipiti, quotiesque videt magis illa foveri
Quae minus ipse velit, vel quae nocitura putavit.
Hic labor ingenii est, haec artis maxima virtus.

## §. XXXIIII.

*Enumerat caussarum species ad genus hoc pertinentes. Hae autem sunt petitio, negatio, exhortatio, dehortatio, consolatio, precatio, vota, oratio religiosa, & aliae res, quae in suasionem veniunt, aut dissuasionem, cuiusmodi argumenta frequentissima in sacris concionibus sunt.*

Multa quidem ex rebus pars haec sibi vendicat: inde est
Quod petimus, quod & adversi persaepe negamus,
Quod dubium incertumque viae compellimus ire:
Aut avidum instantemque operi revocamus amicum.
Solamenque mali praestabitur inde, precesque,
Votaque sacra Deûm, & quaecunque negotia nobis
Cum caelo, quaecunque oret quis numina supplex.
Omnia quaeque piae tibi sunt suadenda coronae:

Si-

*Poëta vituperationis artem totidem locis constare, quot laudatio; sed omnino oppositis.*

Nec tibi nunc longam rursus praescribimus artem,
Qua turpes hominum mores, atque impia facta,
Res quoque non pulchras damnes, infamia rerum
Atque hominum versis, quas diximus ante probandi
Artibus ostentat sese: non exigit ulla
Praecepta:

§. XXX.

*Optare se, inquit, ut nulla res vituperabilis esset, nullaque ad vituperandum ars, sed & multa sunt, quae vituperari possint, & plures artis huius periti quam par esset.*

...... atque utinam non illaudabilis usquam
Materies, nusquam extarent praecepta premendi.
Omnia laus fierent, laudandaque cuncta darentur.
„ Nunc facinus facile est, facile & latrare patrato,
„ Innumeros videas carpendi saepe magistros,
„ Qui proprio (2) quaecunque sinu sensére foveri
„ Obliti, & quasnam gestent in pectore flammas;
„ Exagitant errata hominis communia fratris.
„ Heu seclum infelix & rerum perditus ordo!

§. XXXI.

*Secundum caussarum genus continet suasionem vel dissuasionem.*

Altera dicenti cura est suadêre, vel alto
Pectore conceptos motus, animoque petita
Diruere, optatisque avertere finibus ipsum,
Quisquis adest, cuiusque agitur res, unde vocatum
Hoc genus est quod proposita deliberat in re.

De-

(2) Alludit ad Evangelium Matth. cap. VII.

Virtus, illius nunquam vestigia linquas,
Quo te cunque feret cedas, agilisque sequaris,
Sive per angustos calles, sive ardua monstrat,
Pronave, praecipitemque tibi minitantia casum,
Fortem animum praestes: nihil hanc tenebrosa viarum
Sollicitant, nil cuncta movent discrimina: vinces,
Vinces; hoc illi Divûm sator atque hominum rex
Praestitit, ut voto nunquam frustrata coronam,
Nomen & aeternum, non & casura reportet
Praemia, devictis vel quae fortuna periclis
Obiiciat, vel quae invidiae commenta malignae,
Quaeque metusque minaeque truces; non fulmina terrent
Virtutum, non assiduis agitata procellis
Aequora: non magno concussum murmure caelum.

§. XXXVIIII.

*Munus honesti, id est, rationem honesti.*

Haec tibi, cùm suades, dicenti prima locabit
Fundamenta, dabisque operam quô munus honesti
Praeponas, ipsum celebres, & pectora vulgi
Concutias sacro affectu & virtutis amore.

§. XXXX.

*Virtutis & honestatis praecepta in sacris libris potissimum continentur, quorum prior pars est vetus Testamentum.*

Plurima ad hoc dederint sacrae tibi munera chartae,
Quaeque olim Hebraeis Patribus dictata leguntur,
Aut (3) Arabum celsis in montibus aut (4) Iebusaeis
Arcibus, intra aditus Solymique oracula templi.

§. XXXXI.

*Novum Testamentum continet Evangelia & Apostolorum scripta.*

Quaeque per aeternam sobolem Deus ipse stupenteis
Edo-

(3) Arabum in montibus in Sina Arabiae monte.
(4) Iebuseae arces sunt Hierosolyma.

Sive animos pulses pavidos, Divûmque timorem
Incutias, errata hominum seu carpere cures;
Et penitus detestandis avertere factis.
Hinc fas, hincque nefas, hinc certa piacula suade;
Sive fidem, seu spem divam, certaeque salutis
Pignus, & in cunctis solatia dîa periclis.

## §. XXXV.

*Commendatio etiam ad hoc genus refertur.*

Huc ducas charum cum commendare sodalem
Fortè velis, quaecunque cupis infectave factave,
Et pete quae rata vel fieri vel tu irrita poscas.

## §. XXXVI.

*Primus in hoc genere locus est honestas.*

Argumenta petes animis orator agendis,
Proposito imprimis pulchro; nam quidquid honestum est,
Viribus obnixè summis summoque petendum
Conatu, ipsa sui praefert sibi praemia virtus:

## §. XXXVII.

*Honesti laus & commendatio.*

Hanc quisquis norit, sensuque hanc quisquis acuto
Viderit, ô quanto fervens agitatur amore!
O quanta hunc rapiunt nostrarum oblivia rerum!
Felix ille animi cui iam mortalia nulla
Sunt cordi, superis iam conversatur amicis,
Sidera iamque habitat, iam terras despicit omnes;
Terrigena & terrae praesens, gaudetque benignis
Muneribus Divûm, sapiensque & lumine puro
Pervidet errores hominum ratione carenteis,
Et docet, & placida suadet meliora loquela.

## §. XXXVIII.

*Expositio cum exhortatione ad virtutem capessendam.*

Primum igitur sit sancta tibi pulcherrima rerum
Vir-

Dicentis studium fuerit coniungere honestis
Utilia, & vulgus forma percellere utráque.

§. XXXXIIII.

*Utile nonnumquam cum honesto coniunctum est.*

Interdum coniuncta patent, seriemque bonorum
Conservant, uno deducta ex fonte, suáque
Natura fuerint eadem, cumque utile honestum
In socias abeunt formas, unamque figuram:
Hoc mage quaerendum est, facilis nam constat agenti
Suasus, si formam liceat proponere eamdem
Utilis & pulchri: nemo est qui ferre recuset
Pondera, quae magna captus mercede subivit.

§. XXXXV.

*Utilitas plures ad se rapit, honestas autem meliores.*

„ Pulcher honos raros capiat, quos sidera magnos
„ Finxêre. Ast molles animas vulgusque videmus
„ Praemia, mercedes operum, quodque utile credant,
V iribus haec summis summoque parare labore,
Et petere: hinc magnis olim tentata periclis
Aequora,& hinc dubiam quae ostentant bella salutem;

§. XXXXVI.

*Docet multas artes ob utilitatem inventas fuisse.*

Hinc rastros est passa graves, hinc Daedala tellus
Defossumque latus, penetrataque viscera questa est
A propriis natis, occultum ut redderet aurum,
Quaeque sinu celata diu sunt munera avaro:
(5) Tantum animos viresque movet spes utilis ausi.

§. XXXXVII.

*Utilitatis ratio cognoscitur ex fine & eventu rerum agendarum, deinde ex circunstantiis.*

Has formas atque haec rerum momenta parabunt
Pro-

(5) Epiphonema.

Edocuit populos quondam, gnatumque loquentem
Visibus humanis & nostro praestitit orbi:
Et quae per charos comites sociosque laborum
Sanctarum interpres legum Deus ipse supremo
Patre satus, populique salus, certusque magister
Tradidit, inque pios post se vulganda reliquit.
Divinis ergo ex verbis repetemus honestum
Et pulchrum; nam certa sonant, nec fallere quicquam
Norunt, diversumve via seducere aventem
Discere quid proprio referant pia numina dicto.

## §. XXXXII.

*Post Divinos libros commendat Pontificum decreta, & conciliorum: deinde sanctorum auctorum monumenta, & tandem omne scriptorum genus quod ad formandos mores conducit.*

Hoc primum repetas: post hoc tibi prisca loquantur
Scripta virûm, leges aequae sanctumque secutae
Lumen, & à sacris manantia iura loquelis:
Virtutum scriptas formas verosque colores,
Et totam pulchri effigiem unde unde petitam.
Multa leges, multa & volves: nam plurima sunt quae
Expedit orantem variè didicisse; perennem
Si cupiat laudem, propriam si expendere curat,
Ut deceat munus, si publica commoda captet.

## §. XXXXIII.

*Secundus locus ad suadendum utilitas.*

At quoniam non una hominum mens omnibus aequa est,
Non eadem visus acies, qua cernere possint
Vera bona, atque omnes non in virtutis amorem,
Non in pulchra omnes amoto errore feruntur:
Sed bona pars falsa specie decepta bonorum
Utile praeponit pulchris, & commoda laudi,

Di-

Utilia, & facili speret vincenda labore.

§. LI.

*Ut suasio est appetendorum, ita dissuasio fugiendorum, eadem autem est utriusque partis ratio & ars, nam dissuademus ex oppositis locis.*

Sed quoniam fugienda etiam proponere dictis
Accidit, atque instans damnumque malumque monere:
Iam nobis monstrata via est, qua avertere possit
Intentos animos, si scilicet omnia versis
Depingat formis, & turpe, & inutile dicat,
Nec facile inventu, quidquid cupiére; nec artis.
„ Altera sit ratio, quamvis diversa probando
„ Quàm reprobando fuit, praeceptis unicus ordo est
„ Hactenus, & laudum formae momentaque Pithus.

§. LII.

*Hactenus de demonstrativo & suasorio genere, nunc vero de iudiciali, ad quod potissimum oratoria facultas excogitare videtur.*

Tertia nunc restat dicendi & maxima cura:
Quaeque movetque agitatque animos, quae munera iuris
Sollicitat, cui vita subest, miserumque nocentum
Supplicium, cui divitiae, caussaeque severae,
Et strepitus undaeque fori, & civilia cuncta.

§. LIII.

*Laudat genus iudiciale, propterea quod omnium sit officiosissimum, utpote quod ad iuvandos miseros & alienas iniurias propulsandas inventum sit.*

Hinc noti celebres quondam dictique patroni:
Nam laudes suasusque hominum & communia quaeque
Commoda, vel sese ostentant, facileque sequentes
Perducunt, dum quisque sibi bene consulit, atque

In

Propositi rebus fines atque exitus ipse:
Cetera quae audentes sociabunt, quaeque sequentes.

## §. XXXXVIII.

*Utilitatis ratio notior est & vulgo probabilior, quam honestatis.*

Ipsum etiam se sponte oculis praeferre videndum
Utile saepe solet, speciemque parare probandum:
Quippe minus divina gerat primordia, crassum
Sit magis, & duros possit pertingere sensus.
Nam pulchri momenta animis cernenda parantur,
Quos mage purgatos virtute & munere caeli
Dii faciles, & multa dedit perceptio rerum.

## §. XXXXVIIII.

*Tertius in genere deliberativo locus est facultas, videlicet an facile negotium ſit an difficile.*

Quod superest ut non possit te fallere suasus,
Sed vincat cunctosque trahat: monstretur ad unguem
Copia tentandi, facilisque ascensus, ad id quod
„ Informare velis: nam quod desperet agendum,
„ Audierit frustra quivis, frustraque rogabis.

## §. L.

*Nec solum facilitas in rebus agendis probanda est ab oratore, sed modus ostendendus, quo quid facillimè fieri possit.*

Tandem igitur tu sterne viam, facilemque petitu
Ostende; atque aditus monstra, queis libera possit
Turba gradi, nec pertimeat tentare recentes
Accessus; hortare animos, praecurre sequenteis
Dicendo, atque refer monstrata exempla priorum:
Moveris hinc cunctos, nullum vecordia tardum
Reddiderit, quisquis credat pulcherrima, quisquis
Uti-

Quid melius vita in tota, quid pulchrius usquam est
Munere, quod sancti reserat penetralia iuris,
Quod cum iustitia degit, quódque alma frequentat
Templa, quibus sacris colitur clementia votis?
„ Haec etenim genere hoc fiunt, quod Rhetoris arte
„ Iudicii formam, seu iudiciale (6) vocamus.
Tendit enim adversis opponere crimina noxis,
Accusare malos mores, facinusque paratum
Pellere, & algenteis incendere iudicis iras,
Aut contra sedare animos, avertere durum
Supplicium, obiectum crimen culpasque nocenteis
Diluere, aut placidis leviora relinquere dictis.
Durus utrinque labor, sed quem pervincere possis,
Si capita & rerum formas, si pondera primum
Concipias, animosque agites, & partibus ipsis
Quas tibi describam, praestes attentius aurem.

§. LVII.

*Repetit commune illud praeceptum, unum finem esse statuendum; quem finem statum vocant Rhetores, est autem triplex, Coniecturalis, Definitivus, Legitimus.*

¶ Nil magis obscuris opponere lumina caussis,
Aut lucêre potest, quam formas noscere certas,
Ad quas praecipuo videatur tendere cursu
Proposita oranti ratio. „ Namque unica caussae
„ Constituenda prius summa est, & quaestio tantum
„ Unica, cui totus rerum deserviat ordo.

§. LVIII.

*In antiquis auctoribus enarrandis miram commentatorum diversitatem & repugnantiam accusat: quod propterea accidere inquit, quòd ignoratur genus caussae, ad quod singulorum auctorum scripta referantur.*

Quid nam est id? nebulas tantas erroris iniqui
Conceptas sensus dubios, & caeca librorum

Com-

(6) Ratio nominis quare iudiciale vocetur hoc genus.

In proprios usus aliena negotia transfert.
Ast miseras hominum caussas vocesque reorum
Pauci suscipiunt, aliena iniuria paucis
Fit gravis:

## §. LIIII.

*Similitudo ex venatione sumpta.*

. . . . . . . ut primum sese extricare malignis
Casibus, aut agili transmittere retia saltu
Quisque valet, silvis tutus sese abdidit altis,
Securus, deserta ferat quid turba suorum;
Seu canibus vexata animam saltusque relinquat,
Excipiatve leves calamos, rabiemque veneni.
„Usque adeo exigua est pietas, & cura iuvandi.

## §. LV.

*Quales fuerunt Cicero, Cato, & alii innumeri.*

Hinc quondam & praecelsi animi,& praeclara virorum
Pectora in hanc unam studuere impensius artem,
Maiores & opes, & maxima praemia quisque
Fortunis sociûm duxit, vitàque tuendis.
Felices igitur magnae & praeconia famae
Commeriti, & miseras hominum fulcire ruinas,
Soli ausi, soli officium revocare paratum
Cedere, ferventes vitiisque relinquere terras.

## §. LVI.

*In sacris concionibus locum esse iudiciali generi.*

Ergo tibi Gaspar fuerit sanctissima pars haec
Dicendi, ut praesens aliena pericula cures:
Et caussas agites hominum, caussasque deorum,
Namque etiam se saepe tibi commendat agendam
Relligio, saepe & dices pro numine Divûm,
Próque fide, próque obsequio, pro legibus altis:

Quid

Frigidus ergo labor fuerat dignusque cachinnò
Cuiusdam, qui dum logicam finxisse Chimaeram
Optaret, totum consumpsit perditus aevum
Intentus nihilo. Primum ergo quaeritur an sit.

## §. LXII.

*Summa nominis & rationis circa hunc statum.*

„ Hic status est qui prima petit momenta, modósque
„ Coniicit, hinc nomen deduxerat, hincque tuetur.

## §. LXIII.

*Secundus status definitivus, qui rei rationem inquirit & constituit, & nomen imponit. Exemplum, Orestes matrem interfecit: queritur an sit parricidium, aut homicidium simplex, an paterni sanguinis ultio. Herostratus, ut nomen memoria sceleris extenderet, incendium Dianae templo nobilissimo struxit, ex Solino.*

Alter & huic varius status est, cum viribus aequis
Describit, cùm praesenti dat nomina caussae
Orator, proprio distinguens limite fines.
Occisae convictus erat genitricis Orestes:
Quaeritur an facinus dicas, & an impius ille
Iura patrum excidio matris violanda pararit?
An ne hominis tantum occisi reus ille notandus?
Ille etiam qui totam Asiam temerarius audet
Ignibus admotis, Ephesinaque laedere templa,
Crimen habet, dubium sed erit, quo nomine culpam
Compelles: an sacrilegum, anne incendia tantum
„ Promentem dicas, petit hunc tibi quaestio quid sit.
„ Definitivo est nomen, nam fine petendum est,
Atque notis rerum quod factis indere nomen,
Et quam naturam caussis adscribere possis.

## §. LXIIII.

*Tertius status legitimus versatur circa rerum vel facto-*

*rum*

Commenta, & veram nunquam promentia messem,
Tam vario antiquas vexari interprete chartas,
Ut dubites cuinam faveas, cuiusque sequâre
Consilium, interdum desperes tanta perosus?
Est caussae nescire genus, quid quaestio quaeque
Postulet, inque unam summam non cuncta referre.

## §. LVIIII.

*Unum igitur statum in caussis quaerendum esse.*

Unam nos igitur formam statuamus agendis,
Unum quaerendi fundamentum, unde opus unum
Procedat: cunctosque sibi compaginet artus.
Hic status est. Olim hac usi sunt voce priores,
Sistit enim, caussamque tenet molimine certo,
Quem triplici indugredi visum atque insistere planta,

## §. LX.

*Partitio statuum, quemadmodum, inquit, in unaquaque re triplex est quaestio an sit res, quid sit, & qualis sit: ita triplex status his quaestionibus respondens.*

Qua vocat atque viam demonstrat quaestio: namque
Quaerendi triplex ratio, constatque petitum
Undique, & à nulla restat dubitabile parte,
Cum triplex exhausta mihi sit quaestio, prima est,
An sit quod petimus, fuerit ne, aut certa futuri
Pignora praestiterit.

## §. LXI.

*Supervacaneam esse disputationem de rebus quae neque fuêre, neque sunt, neque ſutura aliquando sunt.*

....... Nam si in non certa vagetur
Mens hominum, nulla est dicendi, nulla petendi
Spes, frustra impendas studium frustráque laborem;
Nam tandem inventis verbis atque undique partis
Nulla subest rerum series & notio nulla.

Fri-

Nec dispar ratio est, stimulo perculsus eodem
Aestuat, ut similes animus persentiat aestus
Dum cupit, aut metuit, dumque iras concipit, aut dum
Fervet amore gravi, gaudetve, doletve;

## §. LXVIII.

*Pulchra similitudo, qua animum omnibus affectibus pariter perturbari ostendit.*

........ feroci
Quadrupedi assimilis, qui dum per libera campi
Aequora non equidem dorso, non ore lupata
Sensit, vesano praetervolat aëra cursu:
Tamque agitur Boream versus septemque triones,
Sive ortus spectet Solis, Zephyrumve, Notumve,
Quàm si transverso cursu fallentia semper
Atque obliqua nimis ponat vestigia: demens
Circum agitur, demens decurrit tramite recto.

## §. LXVIIII.

*Facultas alter locus qui ex circunstantiis cognoscitur.*

Nec satis esse potest solum coniecta voluntas:
Quaere & agentis opes, & vires discute cunctas,
Quid possit, quid non possit, quid tela, quid arma
Praestiterint, quid divitiae, quod praestet amicus
Auxilium, loca cuncta nota, nec temporis horas
Negligito, haec numeranda tibi, & repetenda docemus.

## §. LXX.

*Circunstantiarum summa.*

Quid, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.
Saepe fidem invertit, fecitque ostensa facultas.
Signa petas, numeresque modos, & pondera cuncta
Observes; nam quae cumulum fecére minorem
Singula, iuncta simul maiorem crescere molem

*rum qualitatem : ut cùm quaeritur, iustum sit an iniustum Milonis homicidium.*

Constiterit forsan factum, naturaque facti,
Sed dubium est iniusta nimis, num iusta patranti
Mens fuerit, venia dignum ne an vindice poena.
Haec rota volvenda est, dicenti haec ultima moles
Tentanda est : nam saepe solet rem fassus utramque
Huic uni nervos intendere, seque periclis
Eruere : & non facta negat, sed iura profatur:
Indicat ommissum officium, iustumque dolorem,
Intentata sibi immeritò discrimina vitae.

### §. LXV.

*Legitimus status cognoscitur ab utili, vel inutili : ab exemplo, à fine.*

Hic status & facti series comprenditur, ex quo
Quaesitum est, qualis sit res, quid inuttle portet,
Utile quid, quale exemplum quae prima sequatur.

### §. LXVI.

*De locis coniecturalis status sunt autem duo, sive impulsus animi sive voluntas, & facultas.*

Prima igitur numeranda patet mihi caussa duobus
Articulis, nec plura movet coniector anhelus,
Dum prudens sequitur dubii vestigia facti.

### §. LXVII.

*Animi impulsus quot sint.*

Primum animi impulsus tentat, quid saeva libido,
Quid metus, ira nocens, quid spes, aut quid dolor ingens,
„ Suaserit. His etenim quondam concussa procellis
„ Praecipiti fertur cursu, ruit omnia latè
„ Mens hominum; atq. hinc prima capit momēta patrādi
Sive petat, captetque bonum, vel inutile vitet.

Nec

Facta hominum abscondi, tandem deprensa patescunt:
Tunc petitur nomen caussae, atque examine multo
Quas subeat legum species, quae iura reposcat
Discutitur. Multum refert quo nomine quaeque
Facta voces, num sacrilegus, num fur tibi fiat,
Qui pateras divûm sacras atque aurea vasa
Aurificis rapuisse fuit convictus ab arca.
Aut non rapta neget, sed furti avertere nomen
Conetur: nam dum patriae, dum consulit urbi,
Dumque parat magnis devincere sumptibus hostes,
Commodiora capit, nec mens intenta nocendo est.

## §. LXXV.

*Difficilem esse rationem nominum imponendorum.*

Non cuivis facile est componere nomina rebus
Ut cupiat: voluisse prius molimina oportet
Multa, quibusve levet factum, vel deprimat, atque
Conceptas animis species, & pondera caussae
Invertat, minuatque aliamque referre figuram
Iudicis ante oculos cogat, diversa putantis.
Fit tandem levior nonnumquam infamia facti,
Aut gravior (namque eiusdem sunt munera utrinque
Artificis) iisdemque locis depromitur apta
Materies, eadem movet instrumenta sciens, dum
Diruit, aedificatque: nec ars secus ulla reperta est.

## §. LXXVI.

*Primus locus ad constituendum nomen caussae, est definitio, quae vel ex genere & differentia constat, vel ex genere & proprio, vel ex genere & accidentibus. Propriae rerum differentiae desiderantur ab eruditis; ideoque pro differentia accidentibus utuntur in definiendo.*

Disce igitur rerum fines describere primùm,
Exactas species, generisque expendito formas,
Officia inquiras rerum, & quae semper adhaerent.

Iussêre, & vires paulatim adquirere magnas.

§. LXXI.

*Hactenus de argumentis artificialibus, nunc verò breviter de argumentis quae vocantur inartificialia: qualia sunt, testes, confessio, tabulae, tormenta.*

Hoc mentis sollertis opus: disquirere signa,
Et deprensa simul iustis expendere libris.
Nam testes, nam verba hominis sua gesta professi,
Et tabulae, extortum dictum verumque coactum,
Ceteraque à simili ducta argumenta periclo,
Adduxisse sat est:

§. LXXII.

*Haec argumenta non inveniuntur ab Oratore, sed petuntur.*

. . . . . . . ipsa haec se ostendere possunt,
Arte carent, non haec rhetor sua munera dicet:
Ast aliis accepta refert, seu testibus ipsis,
Sive reo, sive actori seu denique vulgo.

§. LXXIII.

*In iuris disciplina de signis antecedentibus, concomitantibus & sequentibus factum, multa praecipiuntur. Laudat iurisprudentiam.*

Plurima praecipiunt legum iurisque periti
De signis, quae visa prius praecedere factum,
Quaeque simul comitemque operam auxiliumque tulére,
Et quae mox opus exhaustum factumque secuta.
Consulit Orator leges, legumque magistros:
Hinc bona dicendi pars, hinc prudentia rerum,
Hinc petitur multis iustique aequique figura.

§. LXXIIII.

*De locis ad definitivum statum pertinentibus.*

Quod si non ullis potuére latentius umbris

Fa-

Principia aut fines, assertor, pone, probaque,
Maxima divinis cedat reverentia chartis:
Nam Deus humanumque genus miseratus, & alta
Vulnera tartareos nobis inflicta per hostes,
Unde tot erroris nebulae mortalibus aegris
Exortae, intonuit Sineis in montibus; atque
Dum populis fulgur trepidis, dum flamma coruscans,
Buccinaque ex alto discidens aëra Olympo
Dant signum venisse Deum, pavidumque timorem
Pectoribus populi incutiunt, vox clara Tonantis
Humanas aures tentat: divinaque vulgus
Verba omnis capiunt toto resonantia caelo.

## §. LXXX.

*Lex divina prius voce è caelo personata est, & à populo audita; postea verò in lapideis tabulis ad legendum proposita: deinde ceterae leges & statuta in voluminibus per Mosem scripta.*

Tuncque iter angustum virtutis, & ardua pulchri
Atque aequi iustique homines elementa docentur:
Mox digitis insculpta Dei, renovataque rursus
Saxa legunt, primas penitus referentia voces.
Paulatim leges cunctas formasque decori
Accipiunt, monitusque Dei iam plenius audit
Turba pavens, donec iam iusta volumina iamque
Accipit exactas leges, atque integra recti
Pondera non ullis adiuncta minutave membris.
Has igitur primum leges, divinaque verba haec
Consule, dicenti magna adiumenta futura.
Non tantum Sol ipse iubar, non tantaque terris,
Hibernas postquam nubes tenebrasque fugavit,
Lumina dat, victorque redit, facesque videtur
Congeminare suas orbi, totusque fovetur
Mundus, opesque novas & semina concipit alma,
Et varios fructus, pulchra & spectacula silvae

Ae-

Hinc propriora dabis rerum discrimina ; namque
Prima , olim visus, rem constituentia, nostros
Effugêre : genus patuit , tamen horrida nox iam
Occuluit veras formas , ac furta Promethei
Invidit , sacras conata extinguere flammas:

§. LXXVII.

*Discendi difficultatem ostendit , quantoquo studio & labore eruditio paretur.*

Exigua illius tantum momenta caloris,
Sed nimium tractanda animis nimiumque fovenda
Continuit natura hominum , dum plurima cautus
Colligit officia , atque usus , monimentaque rerum
Observat , motusque & contingentia cuncta.
Hinc capit Orator formas , operumque colores
Depingit , res hinc describit imagine cunctas.

§. LXXVIII.

*Proximus definitioni locus est Legum consultatio, in quibus nomina rebus imposita sunt , & per quas omnis dirimitur controversia , in iis autem legibus ea pars eligenda est , quae nobis magis faveat.*

Tunc graviora potes leviorave nomina factis
Indere , cùm fines aptè descripseris ipsos;
Sin minus obtineas , adversas consule leges,
Quae certare sibi , quae non constare videntur:
Arripias prodesse tibi quas credis agenti,
Hasque probes , toto & firmes conamine , iura
Ostendas , quae sit ratio , quae caussa ferendi.

§. LXXVIIII.

*Legum ordo est , ut sacrae prophanis praeferantur ab Oratore; & quae minorem rationem in humanis legibus ostendunt, eae cedant aliis potioribus. Divinae legis dignitas.*

Iamque aliis alias praefer , sacrasque prophanis
Praeficies , ut quaeque sui maiora tenebit

Testamenta simul, & quae sententia sedit
Mandanti, seu leganti quando ultima dixit
Verba, vel implevit ceras, aut annuit ultro
Non sine teste aliquid; non pauca negotia sunt hinc.

## §. LXXXIIII.

*De concordia legum, quae inter se pugnare videntur, optimum documentum.*

Magna hinc dicendo pugna, ac ingentia oborta
Praelia nonnumquam fuerint, dum plurima legum
Congeries, quarum videas contraria sensa,
Atque aliis alias certare & sistere contra.
Quid facias, aut quo studio componere lites
Inter tam multa haec legum discrimina possis?
Aut saltem si non possis sedare rebelles,
Inque unum oppositas trahere & perducere sensum,
Cui nam te addicas parti, cuiusque sequare
Signa? pares ne fugam, desperatusque salutis
Deficias, nec te ingenium, nec sistere mentis
Robur, & ipsa queant repetita exempla priorum?
Difficile hoc multum est, dura & molimina multis
Ostentat, terretque animos.

## §. LXXXV.

*Praemonet rationem in legibus investigandam esse, in civilibus namque legibus non ad auctorem, sed ad rationem est respiciendum.*

. . . . . . . Tamen accipe Gaspar,
Qua ratione queas pervincere, & omnia legum
Conciliare animo prudens discrimina. Primum
Hoc statuas, si quae leges si iura vocentur,
Et tali quaecumque petant se nomine dici
Immeritò tales titulos praetendere, quamvis
Auctores iactentque suos, responsaque regum

At-

Aedunt, divitiasque suas natura ministrat;
Quantum dant lucis, divinaque verba caloris
Mentibus humanis praestant, tristesque tenebras
Excutiunt animis, multum & torpentia tentant
Pectora, praestantes vires virtutis & ampla
Ornamenta parant, alia & procedere vita
Et divina palam momenta ostendere cogunt;
Sive docere velis socios, seu carpere mores
Et peccata hominum, seu quidquid denique cures.

## §. LXXXI.

*Aliarum legum laus.*

Sunt etiam leges aliae pietate colendae,
Iura, magistratusque omnes, & quidquid ab aequo
Ducitur, & pacem & communia commoda adornat,
Haec ut quaeque locum fuerint sortita priorem.

## §. LXXXII.

*Concilia, Canones, & sanctorum decreta. Civilia iura antiqua & nova.*

Sic primum venerare pius, si consule primum,
Pontificum monitus sacros, decretaque sancta,
Divinis quae sunt manantia & eruta verbis,
Atque agitata viris doctis famáque verendis:
Haec nos humanis aliis praeponimus, hisque
Parendum est, nec fas quemquam contendere contra.
Proxima sunt priscae leges, & publica iura
Imperii, & legum tabulae, quas nulla tyrannis
Infamet, quas nulla ferat violentia, quasque
Indignum ratione boni nil constet habere.

## §. LXXXIII.

*Chirographa & testamenta & cetera quae in quibusdam caussis pro legibus habentur.*

Succedunt privata hominum iam dicta, tabellae,

Te-

Absurdi tantum species, & quidquid iniquum
Contineant, dicto ostende: & propone videndum;
Explosu dignas conclama, atque auribus illis
Infensas quas tu iustas, quas credis & aequas.

### §. LXXXVIIII.

*Nulla legum contrarietas circa iustum & iniustum esse debet.*

Ut facinus lex una probet, quodque improbat omne
Iudicium, penitusque agitant, qui mente valere
Qui ratione queunt, fieri quî posse putandum est?
Ut merito virtutis opus lex fraudet honore,
Hoc ubi contingat, nisi cùm iustum exulat ipsum?

### §. XC.

*Omnem legum contrarietatem circa circunstantias quasdam esse, quibus circunstantiis explicatis omnis controversia componitur.*

Sunt tamen interdum legum discrimina parva,
Quas facili sedare manu tibi constet, & ipsae
Conciliant sese certi servamine pacti;
Nec verum atque decens tamen ulla parte relinquunt:

### §. XCI.

*Exemplo rem aperit.*

Ut nocuos lex una iubet punire, minatur,
Supplicium quicunque hominem confecit, & alma
Privavit vita, tenebrasque subire coëgit.
Altera non nocuis parcit, nec crimina curat
Libera grassari impunè: sed crimine purgat
Illum, qui patriae propter propriamve salutem,
Dum sibi, dum sociisque necem, certumque periclum
Sentit adesse, suos fortis, seque eximit, atque
Fortunam tentare parat, non altera vitae

Spes

Atque ducum, sapientis opus, vocesque potentum
Se dicant, quaecunque sui primordia iactent;
Si tamen à iusto discedunt, pondera recti
Abiiciunt, rationis opusque viamque relinquunt.
Si quid personis tribuunt, privataque tantum
Commoda, & affectus, privataque sensa sequuntur.

## §. LXXXVI.

*Omnium legum virtutem in aequitate consistere.*

„ Namque una est recti facies, simplexque figura
„ Nescia mutari, flecti quoque nescia, cunctos
„ Conditione pari tractans, nec regibus illa
„ Cedere nec minimos didicit pessundare, namque
„ Ianua virtutis simplex, hac excipit omnes,
„ Quotquot sancta deae penetrare sacraria curant:
„ Cervices flexisse decet, cui contigit altum
„ Corpus, & exiguos nullas attollere cristas.
„ Impinget pariter pariterque offendet uterque.
Haec iusti mensura patens, haec ianua recti est.

## §. LXXXVII.

*Totius aequitatis & iuris summa.*

„ Nemo nocens fiat, nemoque iniurius, atque
„ Emeritis nemo fraudetur partibus, ultra hoc
Quidquid erit, damnum atque dolus, violentia, fraus est.
Non vivit, corrupta iacet, tetrumque remittit
Foetorem ratione carens lex, ipsaque sese
Indignamque coli damnat, sese abiicit ipsa.

## §. LXXXVIII.

*Si ergo, inquit, leges iniquae sint, abiiciendae Oratori sunt.*

Has igitur iuxta leges quae pondera iusti
Deseruere, nihil Gaspar tu sollicitus sis,
Abiice quamprimum, & prorsus contemne loquendo,
Ab-

Vel solam tentare viam contendat, in altas
Praecipiti casu tenebras miser excidet, atque
Insani Phaëthontis aget miserabile funus.

## §. XCIII.

*In obscuris divinarum rerum mysteriis non oportere ingenium experiri, sed supplicibus votis à Deo intelligentiam petendam.*

„ Dum quicquam lex ergo iubet divina, nefas est
„ Si ratio humana id non approbet, hiscere contra.
„ Namque satis dixisse Deum fuit, ulterius nil.
Tu studium curamque adhibe, numenque precare,
Obstrusos ut te sensus obscuraque verba,
Atque viam veri doceat: solet esse benignus
Quaerenti facilisque Deus, ducitque sequentes,
Illustratque animos, reseratque arcana docendo.
Discipulos facit ipse suos, qui mente valere
Iudicioque solent tantum, tantumque disertis
Vocibus erudiunt homines populosque paventes,
Ut cedat stupefacta hominum sapientia, seque
Miretur victam, atque Dei iam numina noscat.

## §. XCIIII.

*Sacrarum scripturarum interpretandi optima ratio, & ex aliis locis alia enarrentur.*

Hoc iter ingressus, divino hoc lumine doctus
Iam poteris monstrare Dei responsa, magisque
Obscurum hoc magis hoc claro componere dicto,
Et conferre simul, populosque docere probando.

## §. XCV.

*Hactenus de legibus divinis.*

Cetera non raro ambiguum proponere sensum
Verba solent, legesque hominum penitusque legentem
In-

Spes patet, atque fugae, nisi quam sibi fecerit ense.
Aut poena leviore tamen lex altera sontem
Afficit, ut tempus ratioque, ut postulat aetas;
Iudicio si quis valeat, si lumina mentis
Non extincta tenet, potis est componere tales
Inter se legum lites, lucemque videre
Quam praefert quaecumque sibi, si tempora servet,
Si factique modos, viresque, humanaque cuncta,
Quaecumqne & variare solent res, sensaque rerum.
Obscurumque quod una tulit lex, altera pandit,
Ultrices aliae nimium, nimiumque severae:
Aequior ast alia est lex visa, & mitior esse.

## §. XCII.

*Repetit id quod dixerat, rationem legum condendarum inspiciendam esse, à quo tamen documento divinae leges excipiuntur, in quibus non semper ratio, sed conditoris auctoritas semper expectatur.*

„ Una omnes ratio solum quoque temperet: una
„ Lux iusti ratio est, rationem agnoscimus unam,
Iustitiaeque ducem eximiam, legumque parentem.
Sed divina tamen lex non ulla indiget unquam
Humanae rationis ope; at sola illa gubernat
Res hominum, caelique agnoscit libera numen,
Et lucem tantam secum tantumque referre
Fulgorem solet, interdum praestinguat ut omnes
Mortales oculos, & nostrae lumina mentis
Tam superet, quam divinis humana minora
Esse solent: nonnumquam autem se attemperat ipsa
Captibus humanis facilis, lumenque videndum,
Et species dat clara suas, non rarius altum
Evolat, & nubes transcendit, & aethera magnum,
Et caput & divam faciem trans sidera condit:
Quo quicumque suae fisus molimine mentis,

Vel

Haec ego consultus propria in ditione locabo.
Nil etenim esse novum credendum est, atque recens nil
Usque adeò, ut veniens in nostram denique mentem
Protinus exclusum cedat, nec iuris in ulla
Parte locum teneat, neque porrò conveniens sit,
Legibus & nullis affine, sed exulet ergo;
Deque ipso nil iudicio statuatur in ullo.
Quin potius multa inveniet cognata recens quod
Adveniet, multa id socium petet actio, multae
Adsciscent leges, permittent partibus iisdem
Iudiciisque frui, sedemque locumque parabunt,
Si modò non desit sapientia, si modò rectum
Consilium: cura, & si non industria cesset.

§. XCVIIII.

*Exemplum caussae antiquis legibus non contentae.*

Ut si quis noctu expoliet, mediamque per urbem
Non tutos sinat ire homines, aggressus ut hostis
Incautos feriat meritos nil, nilque timentes,
Hoc facinus lex nulla notat, sed iuris in ipso
Limite clauduntur leges, quibus esse propinqua
Poena queat scelus audenti, & quae pondera praestent
Et trutinas, quibus id facinus dignoscere possis.
Nocturnos etenim fures lex una coërcet,
Et damnat: grassatores, saevosque latrones,
Per quos non possit securus abire viator,
Ius aliud punit; medium tenuere locum, qui
Porticibus mediis urbis vel compita propter
Aggressi expoliant clamantes vel pueros, vel
Imbelles quoscunque videbant, inque paratos.

§. C.

*Haec pars & locus definitivi status, ratiocinatio dicitur.*

Hanc veteres partem multum rationis habentem &
Iudicii, rationis opus munusque vocabant.

*Trans-*

Incertum dubiumque tenent, ut utramque probare
Non possit dubii faciem, sed & alterius non
Audeat, inque pari timet inconstantia lance.

§. XCVI.

*In humanis legibus interpretandis sensus communis consulendus, & sermonis ratio, & consimiles leges, aut peritorum interpretationes, & artium circa quas leges versantur, notitia.*

Iudiciis adsit sensus communis in illis,
Et ratio, & vocum species, sermonis & usus,
Multaque dicta virûm similem referentia sensum,
Quem tu concedas; legumque iuvantia verba
Artibus ex ipsis non unquam dispicitur vis,
Ut quod in arte decens magis est, illud melius sit.

§. XCVII.

*Dialecticae partes multum valere ad legum interpretationem, videlicet definitionis & caussarum excussio, deinde eventus qualis expectari possit.*

Multum etiam Logicae partes hic saepe tulérunt
Auxilium, si quis caussas finesque peritus
Excutiat, quid divinet, quid suggerat ipse
Eventus, sic ambiguum constare videmus.
Est aliud rationis opus, quod & indiget alto
Discursu mentis, tantum hunc prudentia ducit.

§. XCVIII.

*Caussas quae nullis legibus continentur, ad proportionem similium caussarum iudicandas esse dicit.*

Saepe nova occurrunt referenda negotia nobis,
Quorum non ulla est lex, & quae nulla notarunt
Innumeris contenta libris civilia iura:
Nec veterum aut exempla virûm monumentaque nulla.

Haec

„ Tempore , non unus rebus contingit eisdem:
Interdum cessare solet dum taedia vitat
Delator , iudex nonnumquam vertitur , ipsa
Temporaque abscondunt caussas , & foedera partes
Interea feriere , solent fregisse cathenas,
Compendibusque rei elapsi custode remoto
Per tenebras , & per silvas , perque invia gratam
Quaerere praecipites vultu fallente salutem.
„ Longa dies nihil est quod non promittit , & illa
„ Non nihil exequitur promissorum. Ergo petitus
Ut caussam dicas , transferto , atque excipe, quantum
Ipse queas , testes , praetorem , & cetera , si non
Transtuleris , saltem quantopote tempora differ.
Haec tibi pauca quidem atque brevi compendia cursu
Sint peragrata , quibus facile argumenta locorum
Venari in caussas quascumque , & ducere possis.

§. CIII.

*De locis communibus disputatio.*

Nunc autem egresso hos fines patet exitus amplam
In silvam densis plantis multisque virentem
Arboribus , nec prata tibi , nec florida desunt
Pascua , non liquidi fontes , non flumina magnis
Gurgitibus , placido & labentes murmure rivi.

§. CIIII.

*In locis communibus prudenti electione opus esse.*

Hic tu quid cupias , quid captes , elige : nam sunt
Plurima quae occurrant passim , nec plenior ullus
Esse locus quocumque potest , venatio multa
Se dabit ante oculos , adeò ut te fortè morentur.
„ Haec loca sunt nostris communia dicta magistris:
Dicenti immensum pelagus fuit , omnibus ingens
Materies , numquamque ullis exhausta loquendo
Ingeniis campus numquam intentatus agenti.

Ad-

§. CI.

*Translatio criminis alius huius status locus is est, quo crimina fugimus, & iudicium quacunque ratione vitamus.*

Est locus unus adhuc quo possis tutior esse,
Si petis hunc cautus, semel hunc si doctus adibis,
Ingressusque semel contendas fortius inde
Non facile evelli, sed providus ostia serves,
Nec patiare aliquem tecum descendere, solus
Obtineas, nulli cedas, non testibus ipsis,
Iudicibus, delatori, non temporis horis:
Omnia contendas dispellere protinus abs te.
Ut melius quid agam cognoscas discito nomen,
Hic locus est patribus quondam Translatio dictus,
Expressa signante nota vim & pondera facti.
Nam quoties aliena cupit tentare loquendo
Orator, nec rem tractat; nec iura, nec ullas
Criminis aut caussae partes, sed transilit ipsum
Iudicium, & tensis laqueis elabitur, illuc
Tendit, ut obiecta effugiat discrimina prudens.
Ut si te iudex compellat dicere caussam,
Obiicias quicquam, quod caussam & tempora litis
Excipiat, seu quòd tali non iudice, seu quòd
Tempore non sacro fas sit te dicere, sive
Quòd tibi legitimus non adversarius adstat.
Aetatem vel proponas, vel tu ordinis atque
Fortunae seriem diversam, denique quidvis
Cautus agas potius, quàm quod cogaris agendum.

§. CII.

*Translationis commoda exponit.*

Causidicis notus locus hic & saepe petitus.
Arte parant caussae vitare pericula: nam dum
Iudicia & lites cessant, caussaeque trahuntur,
„ Permutat fortuna vices, atque exitus omni

„ Tem-

Ut divinarum concepta oblivia rerum
Exuat, atque sciat penitus quod noverat ante:

§. CVII.

*Alludit ad illud: Philosophiam esse mortis meditationem.*

Iamque sophis non esse novum, nimiumve timendum
Velle mori, cùm toto aevo conetur id unum
Viventi gratam meditari in corpore mortem.
A propriis igitur sic te ad communia transfer
Interdum quoniam vincendi multa patebunt

§. CVIII.

*Locorum communium utilitates.*

Argumenta locis communibus, atque decori
Non modicam hinc sumes partem, tum longior ut sit
Dicendi ratio, seseque extendat & arctis
Respiret deducta locis, sed & utile multum
Hinc capiunt populi sermones (7) atque theatrum
Plurima saepe capit rerum documenta suarum.
Namque obiter vel cura domus, sanctaeque docentur
Coniugii lex atque fides, servandaque magnae
Foedera amicitiae, iam de virtutibus altis
Fit sermo, iam quae curet prudentia mundum,
Atque regat populus de relligione loquentem
Audit, & in superos animumque & pectora flectit;
Denique ieiuna est sterilisque oratio, si non
Communi è silva quicquam affert: reddere doctum
Imprimis gratumque potest haec cura loquentem.

§. CVIIII.

*Praeceptum de sententiis aliorum auctorum inserendis.*

Illa etiam iucunda solet ratio altera nostris
In verbis esse, exhilarans convivia dulci
Gustu, convivas magno iuvat illa lepore.
Cùm quis multa tenet sapientum dicta sua quae
Vel gravitate movent, iucundo vel sale mordent;



(7) Theatrum, pro concionum sive orationum auditoribus usurpatur.

§. CV.

*Adhibentur loci communes ad propriorum locorum illustrationem, ad res amplificandas.*

Nam postquam in propriis lustris sunt commoda rebus
Eruta praescriptis, tum quid communis ad has res
Silva ferat, quod coniungi, quod non alienum
Esse queat, penitus quaerunt: atque inde petitas
Adiiciunt & opes rerum, iucundaque verba.

§. CVI.

*Exemplo res illustratur.*

Ut si Socraticae menti suadere ferendam
Esse cupis mortem, populus quam durus & ipse
Discipulus tentat, corruptus & arbiter: hic tu
Non satis esse putes ostendere, quae modò soli
Apta viro huic fuerint, fugienda ut taedia vitae
Tam longae, haud cives tales talesque ferendos
Discipulos, indigna viris haec tempora sanctis
Aspernanda; Dei consortia nempe petenda
Artificis mundi & caeli quo cuncta tenentur,
Qui res humanas curat, qui praemia iustis
Servat, in iniustos molitur fulmen, & iras
Concipit, ast differt, sed nil tamen effugit altum
Consilium, & certas leges quibus omnia tractat,
Pro quo se vinclis ultro dat, proque tuenda
Relligione gravis pedibus non vincula ferri
Extimuit, quare timeat de carcere solvi?
Non satis hoc quod personam conducit ad ipsam
Dicere, sed quaedam communia saepe cientur,
Utque hominum vita haec tam multis plena querelis,
Plena malis, ubi tanta oculos inscitia veri
Obtenebrat, sed mors naturae munus honestum est,
Quae miseram claudit vitam, finitque dolores,
Quaeque animum solvat vinclis, & carcere lapsum
In superûm sedes cognataque sidera mittat;

Ut

Tentari deceat, quibus illud dicere opus sit
Vocibus, ut saltem dispar sit forma loquendi,
Et placido deducta modo permulceat aures.
Multa mihi occurrunt in silva, paucaque prudens
Eligo, multa adeò praetervolo, multaque linquo,
Ne cumulata gravi multarum pondere rerum
Protinus impediant animum dicentis, & ipse
Mole miser nimia procumbat, & excussuros
Omnes, quisquis adest, obtundat, & impete laedat.

§. CXIII.

*De elocutione, quae propria huius artis pars est, nam inventio ad dialecticam pertinet, dispositio etiam memoria naturae maximè accepta tribuitur. Elocutionis non omnem partem hic tractat, sed eam quae affectibus servit, qui affectus vel ex gestu & pronuntiatione moventur, vel ex verbis ipsis hoc in loco de affectibus qui ex verbis ducuntur disputat. Elocutionis virtus.*

Restat ut hanc doceam partem, quae Rhetoris usum
Nomine praecipuo sibi vendicat, unaque sese
Rhetorices finem numquam progressa fatetur:
Hic sua regna tenet, nulli servire coacta,
Praeterquam propriae qua gaudet nata parenti,
Scilicet huic arti. Nonnullis cetera forsan
Artibus annumeres, aliisque accepta referre
Saepe queas, ast hanc formam non ulla parabit
Ars, alibi nunquam invenias, sed maximus usus
Est huius, totam solet haec pervincere caussam,
Saepius & magni moderari frena theatri.
Est autem (tandem ut noris quo tendimus) est haec
Pars ea quae mentem turbat spectantis, & ipsum
Pellicit in nostrum studium qua saepe movetur
Praecipiti cursu, atque gradu trepidante voluntas,
Ac sociae rationis opemque aciesque relinquit
Transfuga, & adversos non raro fertur ad hostes,

Vel veteri arrident sonitu, structu quoque praestant,
Atque haec ceu gemmas seu puro sidera caelo
Collocat interdum, penitusque decentia fingit;

§. CX.

*Ad sententias comparandas multi auctores legendi sunt, ad locos communes multarum rerum peritia opus est. Non esse negatum hominibus multa cognoscere.*

Hanc partem variis auctoribus elige, at illam
Quae loca praescribit communia, poscimus omni
Ex usu doctrinarum rerumque corona.

§. CXI.

*Non exigitur ab oratore exacta omnium artium peritia; sed quaedam earum cognitio tantum, quis scilicet sit artium finis, quod subiectum, quae ratio.*

Nulla etenim res esse potest, ars nulla docetur,
Quae mentem fugiatque viri fallatque diserti,
Cuncta videt, cuncta & discit, tentatque rogatque
Omnia, qui famam cupit Oratoris & optat,
Ac studio assiduo praestans vigilique labore
Dispicit hos saltem fines, quos quaeque tuetur
Ars, & quam rerum partem sibi vendicet illa.

§. CXII.

*Maximum iudicium adhibendum ad accommodandos locos communes.*

Ast ego iudicium eximium hic impensius optem,
Ingentem censendi usumque, locosque legendi,
Quisquis erit, qui dicendo communia transfert
Praesentem in rerum structuram, qui nova miscet
Cum veteri iam argumento, & iam saepius acto:
Namque ut iucundum interdum miscere recenti
Cum caussa commune genus, sic saepe molestum est,
Saepius & stomachum movet, & fastidia gignit,
Ni ratio multum atque diu perpendat, ab omni
Communi silva quid nunc producere, quid non

Ten-

Quae furias, iram moveant, sedentve dolorem,
Vel pietate animos tentent, miserandaque pones,
Vel quae ex natura, vel sorte vocabula constant:
Qualia sunt praeceptoris, sanctique parentis;
Qualia sunt nati, sponsi, fraterque, sororque,
Templaque sacra Deûm, violatae numinis arae,
Divinas iras, contemptaque fulmina, caelum
Infensum, terras pollutas: amplius illud
Esse solet, quoties ipsum depingimus in quem
Dicimus, aut pro quo & vivam proponere formam
Ante oculos populi aut praetoris novimus aptè,
Ut saevi imprimis mores, natura, rapaxque
Deformi vultu monstrum, nec voce modesta
Non hominis quicquam, nisi vox bipedisque figura est:
Has igitur voces quaeres, proprioque locabis
Tempore, ut affectus incendas, cordaque pulses.

§. CXVII.

*Parecbasis qua subito nuntio turbatus Poëta, Ludovici Cathenae Complutensis Cancellarii obitum deflet; qui in Almeriae Episcopum fuerat electus.*

Sed mea nunc tristi torquentur viscera luctu,
Et subito lachrymae exundant, suspiria pectus
Ecce cient, penitusque artus tremor occupat omnes.
Ad solitos mea Musa elegos miserabile carmen
Provocat, infelix venit modò nuntius. Ergo
Ergo erit, ut quantum vitae mihi facta pararint;
Luctibus impendam miseris! nulla hora dolori
Non vacet! atque novis veteres iungantur, & omni
Tempore lugubres fundam tristesque quaerelas!
Non satis ô superi sanctos sepelisse parentes
Sanguinis & chari tantum, tantum sociorum?
Non & amicorum tanta caruisse corona?
Non satis hoc? etiam ne meum rapuisse Cathenam
Defuit? heu caeli facinus, proh crimina saeva!

Vi-

Affectus movet illa omnes, turbatque quietem
Mentis, & in quamvis potis est propellere partem.
Utitur officio duplici haec, loca bina frequentat,
Ut faciat, quodcumque parat, namque occupat ipsum
Dicentem, atque suo versat pro iure loquentem,
Et faciem, & vultus fingit, vocemque sonoram
Temperat, ut morem in similem trahat usque theatrum.
Praeterea in totis verbis dicentis, & omni
In sermone sedet pars haec, seseque videndam
Exhibet, atque animos inde expugnatque trahitque.

§. CXIIII.

*Differt disputationem de affectibus quae ex gestu ducuntur in alium locum.*

Iamque alibi dicam quo vultu formet agentem,
Quoque sono, quali & gestu, nunc accipe paucis,
Qua ratione ipsum sermonem temperet, ut sic
Instructos Oratores victricibus armis
Producat, donetque sacram meruisse coronam.
Non solum narranda tibi sunt gesta sonoris
Vocibus & propriis, & quas res postulat ipsa:

§. CXV.

*Ad affectus movendos maximam opem conferre locos communes.*

Ast è communi quam diximus ante locorum
Congerie tragicas voces, & magna parabis
Nomina, quae stupidis immittant auribus ignem,
Frigidaque incendant paulatim pectora, donec
Aestuet, impatiensque tremat, nec murmure parvo
Obstrepat, atque tuis videatur cedere votis
Turba omnis:

§. CXVI.

*Magnis verbis & gravissimis ad rem tamen accommodatis est utendum.*

. . . . . . Tu quàm possis dic maxima verba,

Quae

Quas lachrymas fundas tristis , quae flumina moestis
Sufficiant oculis ? quis te locus , aut quae mundi
Pars capit hoc solitum gremioque sinuque foveri ?
Scilicet heu nostrum decus una amisimus , illo
Ob quem vita olim fuerat dulcissima , rapto.

# *RHETORICORUM*

## LIBER III.

### §. I.

*Exorditur ab excusatione dilati operis ob amici mortem, & morbum quo ipse Poëta laboraverat Hispali in aedibus Gasparis Velerii.*

Intermissa diu atque gravi dilata dolore,
Dum casum tanti Gaspar lugemus amici,
Carmina nunc redeunt , sed qualia ? nempe dolenti
Ex animo , post tot planctus , post longaque morbi
Tempora difficilis, cùm iam medicique timerent,
Tuque domusque tua , & mater dulcissima , quae te
Exhibuit nobis , quae me sibi vinxit, & omni
Officio veneranda mihi , & pietate colenda
Suscipitur , ceditque loco genitricis ademptae.
Invitae veniunt ad carmina nostra sorores
„ Pierides Gaspar , mentem nam Musa quietam
„ Postulat , & stabiles sedes , & gaudia longa,
„ Sollicitos tristesque animos , atque anxia vitat
Pectora curarum variis districta catenis.

### §. II.

*Hispalensis iuventutis educationem improbat , utpote parum virilem ac infrugiferam.*

Sed vocat officium promissa & debita tantis

Tem-

Vivere quis tantum meruit? cui fila sororum
Candidiora trahi decuit maioraque sèmper?
Quem vidit nostro meliorem tempore totum
Hispanumve genus, doctorum aut Gallia nutrix?
Quemve magis stupuére virum, seu carmina pulchra
Condisset, queiscumque modis, sive ore sonasset
Liberiore, viris quoties insignia doctis,
Et virides lauros donaret, quem magis acrem
Spectasti, quando certamen inire pararet,
O mea Complutum? sive hic mysteria magnae
Naturae, rerum caussas tractaret, & alta
Principia, & fines mundi, seu sacra Deorum
Numina, & arcanis quaecumque latentia libris,
Tradidit à superis demissus spiritus oris.
Sive pias leges, & Patrum scita piorum;
Nemo fuit nostro magis admirabilis aevo,
Nemo suis facilis magis, aut iucundior usquam,
Charior & nobis nemo: speravimus illo
Praeside, barbariem faedam, stupidosque sophistas,
Finibus è nostris cessuros, nostraque regna
Musarum cultis donis, & munere Phoebi
Non caritura diu, sed spes fata invida nostras
Fregére, aut seclum non felix numinibusque
Invisum, & genus incultum, & barbara semper
Natio non meruit tam pulchrae munera laudis.
Ergo vir nobis raptus lugendus, & omni
Concilio vatum, & si quem felicius astrum
Finxit in excelsas propensum ardentius artes.

§. CXVIII.

*Alfonsum Matamorum alloquitur, & sui & Cathenae amantissimum.*

Nam quid agas tanto Matamore orbatus amico
Alfonse ô nostrae decus Hispalis, & mihi vita
Charior, & nostro mecum constrincte Cathena?

Quas

Temporibus, studiumque tui, lex sanctaque nostrae
Gaspar amicitiae, & quae te cura intima versat
Discendi, qua tu nostros quoscumque lavat nunc
Bethis oliviferis redimitus tempora sertis,
Exuperas iuvenes, quibus (heu dolor & pudor ingens)
Et vita & vires fugiunt, aevique virentis
Flos operaepretium magnum facturus inerti,
Marcescens torpôre perit, vel sentibus altis,
Damnosa aut tabula, aut insani vulnere amoris
Obruitur, miserae indicium praebetque senectae,
Et foedam de se speciem tetrumque remittit,
Quo nares superûm puras infestat, odorem,
Irritatque truces iras, & fulmina magni
Numinis invito cogit descendere iactu
Quos igitur nunc Musa negat mihi; cura tui det
Incepto numeros operi, tibi grata futura
Carmina, & eximios usus paritura legenti.

## §. III.

*De inventione hactenus: nunc verò de dispositione agendum est.*

Hactenus ergo locos dedimus, quibus eruta cunctis
Argumenta patent rebus, quo fomite flammis
Interdum incendas animos & turbine vertas.
Nunc igitur formas dicendi texere disce,
Ordirique omnes, neque enim mihi fila satis sit
Plurima monstrasse, & vario de vellere ducta,
Ni formam, finesque operis, & corpus agendi,
Quae patribus quondam dicta est Oratio, (1) monstrem,
Proponamque omnes partes, quoque ordine sese
Qua serie nectant, quo tempore cuncta sequantur,
Ne sine principio incipias, sine fine quiescas,
Aut medium nullum invenias, ut plurimus olim
Ora-

(1) Oratio dicitur Oratoris opus, quae suas partes habet.

Orator, qui dum naturae negligit amens
Effigies, artemque fugit, traducit inerti
Templora clamore, atque ingratas protrahit horas:
Efficit atque nihil, nisi tantum fallere seque
Atque alios, qui nec capiunt, quo tempore primum
Inchoet, aut quando dicendo finiat idem;
Cùm tamen audirent & testes vocibus essent.

## §. IIII.

*Quemadmodum natura omnibus rebus principium, medium, & finem tribuit, sic etiam ars easdem partes in suis operibus quaerit.*

Namque caput rebus dedit omnibus ipsa creando,
Et certo natura parens in fine reclusit:
Iamque modos certos semper, numerosque secuta est,
(Iudicio inducta eximio) quibus omnia finxit;
Nec quas principio leges ea condidit, unquam
Transtulit, atque alias iniit, sed foedere certo
Perque suas olim formas solet ipsa referre
Singula, non caput immensum sine corpore condit,
Nec caput usque breve ingenti dat corpore iunctum,
Provida componit res cunctas, singula membra
Digerit,

## §. V.

*Monstra sunt, quae secundum naturae ordinem non eveniunt.*

...... & quae sunt contraria, monstra putamus,
Non ex naturae serie, sed sorte parata,
Materia turbante vices, & mole gravante
Artificem formam: sed contra legibus iisdem
Atque modis non iniustis formata nitescunt.

Na-

*tio, confirmatio, confutatio, peroratio, hae sunt orationis partes.*

Et caput imprimis fingas, exordiaque apta
„Constituas : nam sic caput hoc dixere priores.
Hinc narres, & proponas, firmesque probando,
Confodias quodcumque timebis obesse, perores
Postremo; officio sic perfungére petito.
Partibus his etenim bis ter persolverat omnem
Dicendo effigiem, quisquis iam Rhetoris artem
Natura monstrante modum, didicit, retulitque.

§. VIIII.

*De praeceptis ad exordium pertinentibus. Exordii finis esse debet auditorum animos sibi conciliare. Quae alii Rhetores de docilitate attentione & benevolentia praecipiunt, hic ad unam benevolentiam refert.*

Omnis cura tibi imprimis studiumque laborque,
Dum caussam ordiris, prudensque exordia texis,
Conciliare animos, seu iudex sit tibi, apud quem
Orabis, seu concilium, populive theatrum;
Te gratum exhibeas cunctis, venare favorem
Viribus & totis & totis artibus illis,
Quas locus, & quas caussa queat monstrare : parata
Gratia, habes magnum rebus iam pondus agendis.
Tunc facile audimus dicenti, credimus atque,
Tunc cupit, ut vincas, iudex omnisque corona,
Emendatque animo, & patitur magis omnia, cùm tu
Laberis errore exiguo, fert longior ut sis
Dicendo; tandem magnae victoria partis
Principium est habuisse decens, & pulchra locasse
Fundamenta suis numeris ornata modisque.

§. X.

*Benevolentia captatur vel à persona dicentis, vel ab auditoris persona.*

Multa monent Oratores, & multa frequentant
Dum

§. VI.

*Natura monstra tolerat, ars verò numquam monstra sibi imitanda proponit, sed exactas naturae formas.*

Aemula naturae ratio, quam dicimus artem,
Has sequitur leges, cuncta haec vestigia servat,
Ambitiosa adeò, ut numquam sibi monstra putarit
Effingenda, magisque legit pulcherrima quaeque,
Haecque refert totis studiis, haec sola frequentat,
Si modò culta sit ars, & munere fungier illo
Si cupit, ut ponat nomen famamque disertae:

§. VII.

*Artem non esse eam quae à barbaris tractatur, sed quae ab eruditis excolitur, quare ab arte reiiciuntur illa, quorum materia potius mirabilis est, quàm forma.*

Namque per occidui fluctus maris omnia nuper
Divitibus nobis quae portabantur ab Indis,
(Cumprimum immensum pelagus, nec cognita priscis
Aequora ab Hispana primum tentata carina)
Materia forsan fuerant miranda; sed omni
Arte tamen vacua, & nullam referentia formam,
Ingens saepe caput specie deforme tenebant
Invalidi cervix colli, & tenuissima crura;
Atque avibus plantisque eadem, reliquisque animantum
Effigies formis, populi testata vetustam
Barbariem penitus, cultuque atque arte carentis.
Sic igitur quaecumque voles orare, paratam
Materiam in formas rediges, & finibus illam
Compesces certis, & singula membra locabis
Artifici ingenio, & numquam rationis egente;

§. VIII.

*Exordium orationis caput, deinde narratio, & propositio,*

*tio; confirmatio, confutatio, peroratio, hae sunt orationis partes.*

Et caput imprimis fingas, exordiaque apta
„Constituas : nam sic caput hoc dixere priores.
Hinc narres, & proponas, firmesque probando,
Confodias quodcumque timebis obesse, perores
Postremo; officio sic perfungére petito.
Partibus his etenim bis ter persolverat omnem
Dicendo effigiem, quisquis iam Rhetoris artem
Natura monstrante modum, didicit, retulitque.

§. VIIII.

*De praeceptis ad exordium pertinentibus. Exordii finis esse debet auditorum animos sibi conciliare. Quae alii Rhetores de docilitate attentione & benevolentia praecipiunt, hic ad unam benevolentiam refert.*

Omnis cura tibi imprimis studiumque laborque,
Dum caussam ordiris, prudensque exordia texis,
Conciliare animos, seu iudex sit tibi, apud quem
Orabis, seu concilium, populive theatrum;
Te gratum exhibeas cunctis, venare favorem
Viribus & totis & totis artibus illis,
Quas locus, & quas caussa queat monstrare : parata
Gratia, habes magnum rebus iam pondus agendis.
Tunc facile audimus dicenti, credimus atque,
Tunc cupit, ut vincas, iudex omnisque corona,
Emendatque animo, & patitur magis omnia, cùm tu
Laberis errore exiguo, fert longior ut sis
Dicendo; tandem magnae victoria partis
Principium est habuisse decens, & pulchra locasse
Fundamenta suis numeris ornata modisque.

§. X.

*Benevolentia captatur vel à persona dicentis, vel ab auditoris persona.*

Multa monent Oratores, & multa frequentant
Dum

## §. VI.

*Natura monstra tolerat, ars verò numquam monstra sibi imitanda proponit, sed exactas naturae formas.*

Aemula naturae ratio, quam dicimus artem,
Has sequitur leges, cuncta haec vestigia servat,
Ambitiosa adeò, ut numquam sibi monstra putarit
Effingenda, magisque legit pulcherrima quaeque,
Haecque refert totis studiis, haec sola frequentat,
Si modò culta sit ars, & munere fungier illo
Si cupit, ut ponat nomen famamque disertae:

## §. VII.

*Artem non esse eam quae à barbaris tractatur, sed quae ab eruditis excolitur, quare ab arte reiiciuntur illa, quorum materia potius mirabilis est, quàm forma.*

Namque per occidui fluctus maris omnia nuper
Divitibus nobis quae portabantur ab Indis,
(Cumprimum immensum pelagus, nec cognita priscis
Aequora ab Hispana primum tentata carina)
Materia forsan fuerant miranda; sed omni
Arte tamen vacua, & nullam referentia formam,
Ingens saepe caput specie deforme tenebant
Invalidi cervix colli, & tenuissima crura;
Atque avibus plantisque eadem, reliquisque animantum
Effigies formis, populi testata vetustam
Barbariem penitus, cultuque atque arte carentis.
Sic igitur quaecumque voles orare, paratam
Materiam in formas rediges, & finibus illam
Compesces certis, & singula membra locabis
Artifici ingenio, & numquam rationis egente;

## §. VIII.

*Exordium orationis caput, deinde narratio, & proposi-
tio,*

## §. XIII.

*Exemplum exordii quod ad perſonam auditoris refertur.*

Haec me, inquis, iudex, ſpes, haec fiducia cogit
Suſcipere ingentem cauſſam, tantumque pericli,
Adverſus tot opes, adverſusque improba tanti
Facta hominis, tantasque minas timuiſſe, nec ullum
Diſcrimen, meque actorem praeſtare fidelem,
Iudice tam ſancto confiſus, tamque fideli.

## §. XIIII.

*Aliud exemplum exordii populum conciliantis.*

Te ſtudio populi verum cupientis & aequum
Noſcere, & ardentis Divûm pietate, parare
Suſcipienda tibi duriſſima munera, onusque
Dicere de cultu Divûm, de relligione,
De magnis voluiſſe etiam virtutibus, & quae
Praemia ſint iuſtis certa, & qui ſontibus ignes,
Quae superûm regna, & quae ſint inferna, docere.
Tandem ſi paucis cupias rem noſcere verbis,
Oſtendiſſe libet caput, unde exordia cuncta
Ducantur, tunc permittam tibi cetera docto
Cernere iudicio, variare, & tempore in ipſo
Eligere optandas partes, & commoda cauſſis.

## §. XV.

*Repetit quae ſuperius praecepta ſunt.*

In tota quae circunſtant te ſaepe corona
Conſpicitur perſona duplex, tua ſcilicet una
Orantis, reliquique omnes ſunt altera, apud quos
Verba facis; iam perſonae exordire, licebit,
Reſpectu alterius, quam ſcilicet eligit ipſa
Cauſſa magis, tua ſit, ſive adiutoris ab illa
Argumenta petis, animosque incendis amore

Si-

Dum caussam incipiunt, tamen omnia nempe duobus
Conspicimus deprompta locis;

## §. XI.

*A persona dicentis captatur benevolentia commemoratione officii sui, cuius praecepti varia ponit exempla.*

. . . . . . . namque altera pars est,
Cùm nos officium nostrumque animumque probamus,
Et quae nos ratio compellat dicere, & illud
Suscipere officium, communia commoda nempe
Nos agitant, sanctae leges, Astraeaque diva
Quae iacet, atque suis queritur deserta ministris.
Praetoris tum fama etiam, cui tendimus ipsi
Consulere, & ne per populum rumore sinistro
Immeritò pereat neglecta & foeda, cavere.
Iamque etiam divinus honor, iam numina caeli,
Relligioque Patrum nobis suscepta docentur,
Pro quibus haud dubitas, dulcis discrimina vitae,
Exilium, gladiosque truces, & cuncta subire.
Ipsius pietas turbae pereuntis, & iras
Numinis in sese vitiis quae provocet, atque
Criminibus, nos saepe movet cogitque profari.

## §. XII.

*A persona etiam auditoris captatur animi conciliatio officium commemorando.*

Altera pars in dicendo exorditur ab ipsis
Iudicibus, seu personis, quascumque pararit
Instruere, inque suum studeat perducere votum.
Inflammare solet concepta aut crimina facti,
Iustitiae aut munus proponere, ut arbiter ille
Nil prius aut maius credat, quàm iura tueri;
Exercere pias leges, patriaque tyrannos
Eiicere, atque bonis requiem praestare piisque.

Exem-

Cogitet imprimis, memorique in corde reponat.
Praecipuam officii partem momentaque magna
Ut succedat opus, fructus referatque petitos
Esse opportunis affectibus insita:

§. XVIIII.

*Docet, non tam referre ad persuadendum, quàm verissimè dicas, sed quàm maximè moveas.*

. . . . . . . . namque
Ut vincas ratione omnes contingit, & usque
Viribus adstrictos veri teneasque ligesque,
Sed tamen exhausto ingenti plerumque labore
Nil tandem efficias, victos vinctosque catenis
Cùm teneas, nec iam arma queant obtendere contra,
Nec mutire quidem, lassus tamen omnia frustra
Aggressus sede immotos fixosque relinquas;
Quique premi sese patiantur, cedere nolint:
Nimirum quod se victos ratione fatentur,
Mente negant atque affectu:

§. XX.

*Docemus intellectu, persuademus voluntate.*

. . . . . . . . verum utraque pars est
Pervincenda, etiam magis haec, cui caeca voluntas
„Praesidet, huic hominum quoniam pars maxima servit.
Dum colit ergo suis rationibus omnia, latos
Et disponit agros sermonis Rhetor habendi,
Disserat, & mentis valdè opportuna movendae
Semina, multa quidem, sed non perdentia cultum
Alterius partis magis atque iuvantia certis
Disposita in spatiis,

§. XXI.

*Unam rem frequenter praecipit hoc in opere Poëta, videlicet ut ars numquam à dicentibus deseratur, sed quam ma-*

Sive tui, sive & caussae, vel vertis in iram
Conceptos forte affectus:

§. XVI.

*Exordium efficacius est cum ab utraque ducitur persona dicentis & auditoris.*

. . . . . . . . sed si potes, illud
Plenius ac melius fuerit, si ducis utrisque
Principium de personis. Haec summa locorum,
Unde pares gratos orsus, primordiaque aptes.

§. XVII.

*Finem exordii & intentum unum esse dicit, occasiones multas: quarum exempla proponit aliquot.*

Sed non una tamen dicendi occasio, nullum
In numerum cogas formas, quibus incipit omnis
Orator, quoniam quidam deducit ab ipso
Tempore, & à festis, quidam mirantur, & altum
Iudicium laudant veterum, qui iura tulerunt
Talia, tam iusta: ac sunt qui sua munera saepe
Excusant, utque inviti multumque rogati
Pulpita conscendant: tandem si audiveris omnes
Quotquot agunt caussas, multa observabis agendi
Principia, nullos legum subeuntia fines.
Quae tu imitans disces multò, quàm nempe docendo,
Promptius & melius, nec enim turbare minutis
„ Discipulum cupimus praeceptis. Ars brevis ut sit,
„ Indicet & veterum referenda exempla, paratur.

§. XVIII.

*Magnam dicendi partem & bonam in prudentibus & commodis exordiis esse sitam, in quibus affectus movendi vel saltem excitandi sunt.*

Iamque monendus erit nobis Orator, ut illud
Co-

## §. XXIIII.

*Longa exordia & fastidium pariunt, & reliquis orationis partibus odium.*

Sunt quibus usque adeo crescunt primordia, longam
In reliquas etiam partes minitantia molem,
Ut nemo assistens spectandum ducat, & aures
Obturet, metuatque sibi, & subsellia linquat:
Aut saltem si hunc relligio teneatve pudorve,
Officiive fides, populi, aut reverentia legum,
Omnia agit potius, quidvis meditatur, & intra
Se tacitus volvit placidas quàm commodet aures
Dicenti, attentos oculos, animumque faventem.

## §. XXV.

*Probat experimento quod dixerat: namque hodie nimis odiosae sunt in sacris concionibus prolixae salutationes, quas vocant.*

Iamque adeò vulgus, iam plebs, ignaraque turba
Metiri didicit iam fastidire priora
Verba salutantem sacro in sermone, nimis si
Prolixa, atque novo sint ostentata reperto.
Ergo breve incipiat, pro tempore scilicet, atque
Pro modulo caussae dicendae, ac quadret in ipsa
Membra caput, quisquis nostris attendere curat
Praeceptis; namque huic etiam parere iuvabit.

## §. XXVI.

*Modestiam in exordiis servandam.*

Grandia praeterea ne sunto exordia, magnis
Ampullata modis, & vocibus usque petitis,
Quae tundunt aures sonitu, sed sensa ministrant
Exigua, atque animos fallunt sperantis ab alto
Principio montis partum, ridendaque tandem,

*maxime possit dissimuletur, ut tota oratio & actio ex animo potius, quàm ex arte procedere credatur.*

. . . . . . . . ut non sibi retia tendi
Sentiat auditor, vel non fastidiat artis
Conscius, aut cumulo nimium compressus inerti.

## §. XXII.

*Affectibus locum esse in tota oratione, frequentioribus autem in exordio, frequentissimis in epilogo.*

Certa solent Oratores sibi tempora docti
Captare his disponendis affectibus, atque in
Principio primo dicendi semina spargunt,
Perque aditus ferme totos tamen abdita ponunt,
Nec nimiumque fovent, quantum vel pectora tentent,
Et subeant auditorum, celataque linquunt
Interius, repetuntqne etiam quandoque moventque:
Eximius cultus tamen atque potissima cura
Differtur finem usque ipsum; tunc viribus illos
Omnibus affectus tractat, recolitque fovetque,
Quos in principio disperserat. Ergo memento
Plurima fila tibi, quando exordire, trahenda
Partibus ex illis, quae perturbare quietam
Sufficiunt mentem, nostrisque inducere votis.

## §. XXIII.

*Brevitati in exordiis consulendum esse.*

Praetereà ne longa nimis tu exordia ponas,
Deceptus dulci invento fervoreque primo
Dicendi; nam sunt quibus ipsa oratio saepe
In caput omnis abit, sed cetera corpore membra
Exigua, & tantis non respondentia coeptis,
Ridiculumque parant & opus, subeuntque laborem:

Lon-

In genere, Hispanum seu tentet condere carmen,
Humanae & celebrare pius monumenta salutis
Tartareo quondam partos ex hoste triumphos.
Attonitas reddit mentes, & viscera sacris
Ignibus ardere, & lachrymas diffundere cogit:

§. XXXI.

*Idem Chirosius Silvam Latinam de Gascae apud Occidentales Indos trophaeo condidit, maxima ingenii dexteritate.*

Sive canat laetum Gasca redeunte trophaeum,
Atque acie tantum visa, pavidumque tremore
Pizzarrum dare terga ferat, pacataque magni
Litora Neptuni saevo usurpata tyranno;

§. XXXII.

*Aliud opus significat ab eodem Chirosio eleganti carmine compositum in laudem Petri Pontii Leonii, qui maxima ob stratos in arena tauros celebritate apud Hispanos claruit: cuius operis exordium hic citatur in illis versibus, A, B, C, deinde progressionis exemplum ostendit in illis, D. E, F.*

Sive etiam clarum in sua carmina Pontion armis
Advocet, indomitis figentem colla iuvencis:
Argumento omni, atque omni mirabilis ausu,
Non tamen inceptis turgentibus, atque maligno
Progressu, potius gravis atque modestus in ipsis
Principiis, prudens paulatim surgit, opusque
In mediumque decens, & finem protrahit altum.
Pontius Hesperio genus alto à sanguine regum A
Antiquo longoque gerens se stemmate dignum, B
Luditur hic, tenuem non dedignatus avenam. C
Dum tamen in tristes sedes Plutonia regna
Invidia tactos iuvenes descendere cogit,
Nigrantes adeunt Herebi fuligine portas, D

Aut quibus & caruisse velis spectacula promunt.

§. XXVII.

*Exemplum tumidi & inanis exordii.*

Unde parens Latii tantumque furoris in illos
Diffudisse animos ? tam saevaque vulnera nostris
Urbibus & populis ferro grassante Latinum
Imperium vertisse feres ? dictataque quondam
Roma caput mundi trunco iacet inque sepulto.

§. XXVIII.

*Exemplum exilis processus magno exordio non respondentis.*

Talia sunt nostris nonnumquam vatibus orsa;
Cùm tamen ardenti committunt praelia marte:
Ille timens magnos vadit fugiendo per agros,
Alter equo sequitur per crura, & coniicit hastam.

§. XXVIIII.

*Chirosii Hispalensis poëtae exemplo docet modesta exordia & altiores progressus maximè decere.*

Ast aliter noster Chirosius, unica Bethis
Gloria, Castalidum decus, atque optanda Poëtis
Mens priscis, optanda viris, qui liberiore
Eloquio nomenque sibi famamque pararunt.
Nec satis in patria notus, tamen inclyta famae
Buccina per Latium, per quos Germania fines
Extendit, Gallos populos, extremaque nostrae
Hesperiae auditur per littora,

§. XXX.

*Chirosius Hispanum poëma de Christi Redemptoris passione composuit, quod editum est, & à doctis & piis multum laudatum.*

. . . . . . . mirus utroque

In

Quos habitus prodesse sibi putat, induit unam
Rem vario cultu, atque refert, Orator eandem.
Hic facinus misero narrat sermone parentem
Occisi, aut natum vultu praeferre paratus,
Inque reum culpas, & caussam coniicit omnem:
Et quaecumque reus peccaverit omnia profert.
Ille tacet quaecumque sibi nocitura putavit;
Et narrat factum levius, saevasque querelas
Fingit in occisum: sed crimina dirigit illûc,
Unde sibi delata videt, ipsumque nocentem
Narrando innocuum penitus monstrare laborat.
Ergo habitus quales deceat, pro tempore, proque
Persona, & caussa, Orator narrando subibit.

## §. XXXVI.

*Ordo maximè expetendus in narrationibus oratoriis.*

Ordinis imprimis esto non ultima cura,
Temporibusque suis prudens distinguito cuncta,
Quid primum, quid sit medium, quoque ordine tandem
Res fuerint gestae, ostendat: nam plurima lucis
Incrementa parant, series, & tempora, rebus
Dicendis, tantum & fidei venantur, ut olim
Commenta humani ingenii, meditataque rerum
Fabula & à doctis verba ementita poëtis
Ordine narrandi ac serie disposta decenti,
Et species veri magnas, laudemque pararint,
Atque fidem; tantum series iuncturaque & ordo
Dissimulant falsi, tantum mens nostra docendo
Afficitur certo diductis ordine rebus.
Hoc igitur studio dicas, ut tempora cuncta
Observes & proponas, numeresque loquendo
Cuique suum, quo gesta patent:

Tem-

Admotaque manu bis terque quaterque trementes E
Pulsant, ac magico tentant aperire susurro. F
Quid melius priscis dictum, quid pulchrius ? ergo
Principia omnino clara, atque modesta decebunt.

§. XXXIII.

*De narratione. Narratio facti expositionem continet, quae non tam ab ingenio, quàm à veritate petitur: ea tamen veritas dictione exornanda est.*

Mox aliud tibi constat opus volvendaque moles,
Sed quae non egeat tantis iam viribus, & non
Postulet ingenii conamina tanta diserti;
Ipsa trahit quoniam sese, paretque volenti
Dicere, & ostendit formam certamque figuram,
Et speciem fert ipsa sui, quam scilicet ornet
Orator, proprioque paret componere cultu.
„ Haec pars antiquis dicta est narratio, facti
„ Scilicet aut dicti series, ostensaque forma.

§. XXXIIII.

*Omnis controversia circa facta aut dicta versatur.*

Nam quaecumque forum admittit, vel concio plena,
Oratorque agitat, sunt omnia factave dictave,
Humanae si sint caussae, partesve deorum,
Quas agis, in duplici natura haec cuncta feruntur:
„ Dictum est, aut factum, quidquid concluditur orbe.

§. XXXV.

*De narrationis ornamentis.*

Hanc partem res ipsa dabit, nec ab arte petendum est
Quid narres, quali ornatu dicenda parentur,
Artis opus fuerit; quoniam querimonia vestit
Interdum rem dum narro, quam narrat & alter
Irato sonitu & verbis, fingitque loquendo

Quos

*pora observari ab illis, ita ut quae primum gesta sunt, non primum dicantur, sed tamen non tribuunt ultimo tempori quae in primo sunt gesta. Deus quamvis tempori subiectus non sit, omnia tamen suis temporibus disponit, non enim eodem tempore pluit, ningit, serenat, &c. ita & Poëtae temporum rationem in rebus narrandis observant, Deum hac in parte imitati.*

Non tamen imprudenti animo pervertere totam
Adspicis historiam, seriem quandoque canendo
Negligit, ast tempus certum quo cuncta gerantur,
Observat, redditque docens, ut numina Divûm;
Quae quamvis nullis momentis subdita, nullis
Temporibus subiecta, tamen quaecumque ministrant,
Quae generi donant hominum, per tempora certa
Disposuere, illis praesentia cuncta beatis,
Paulatim nobis donantur, pro modulo, pro
Exiguae mentis captu, proque ordine rerum.
Id verò numquam narratio negligit, immò
Observare solent & semper tradere, sive
Orator, seu gestorum rerumve probatus
Scriptor, & historiae addictus, liberve poëta:

§. XXXX.

*Quamvis rerum gestarum ordo nonnumquam negligatur, numquam tamen locorum in quibus gestae res sunt, ordo & certa descriptio negligitur.*

Scilicet ut ratio ipsa locorum reddita constet,
Depicta in propriis spatiis, seriemque secuta
Quam tenuere rei momenta, quamque viarum,
Aut iter, aut ordo gestorum elegerat ipse.
Sive per immensum pelagus scopulosque sonantes
Res fuerint gestae, aut per terram, flumina pingunt,
Vel fluvios, silvas, fontes, puteosve perennes,
Nil variare decet; sed cuncta in sede locare,
Quam

### §. XXXVII.

*Temporum & successionis ordo ab Historicis semper exigitur.*

. . . . . . . nam rebus in ipsis;
Ut nihil absque suo fit tempore, sic narratur
Nil bene temporibus turbatis ordinibusque:
Hoc agit historiae scriptor; sed concio tota,
Atque etiam iudex audit quicumque profantes
Poscit idem iam Oratores, sed turba loquentum,
Et pueri, & vetulae indoctae, & quicumque pararit
Dicere quid, facilesque aures narrando cupivit,
Natura stimulante solent distinguere rerum
Momenta, atque pari coniungere tempora ductu
Cum rebus, partemque simul componere utramque.

### §. XXXVIII.

*Poëtas non esse adstrictos legibus narrationis: nam interdum à mediis rebus; interdum verò ab ultimis narrare incipiunt.*

Libera sed vatum mens est, nec legibus illa
Paruerit semper nostris: namque altius audent
Transferri, quocumque animum sacra Musa vocarit,
Ducuntur stimulante Deo, & transcendere limen
Saepe solent, nec natura, nec iam ordine sese
Includunt, medias interdum spiritus in res
Arripitur subito, atque movet penetralia cantu
Intima, & incipiens ex gestis ultima tractat:
Inde in principium rursus divertitur, atque
Ordinis oblitus, rem complet, primaque saepe
Fundamenta notat, nunc velox pervolat usque
In medium, texitque suam narrando Camenam.

### §. XXXVIIII.

*Docet poëtas non pervertere narrandi rationem, sed tem-*

po-

Nil melius tractent, hominum quàm perdere mores.
Temporis hic ordo nullus, non ulla locorum
Servatur ratio: nec si quid fortè legendo
Vel credi possit, vel delectare, nisi ipsa
Te turpis vitii species, & foeda voluptas
Delectat, moresque truces, & vulnera nullis
Hostibus inflicta, at stolidè conficta, leguntur.
Ergo loci ratio & nomen, speciesque, situsque
Observanda tibi, memorique in mente tenenda;
Et spatium, & natura etiam terraeve marisve,
Ut quadrent rebus narrata ostensaque factis:

## §. XXXXIIII.

*Geographiae laus.*

Hic ego non dubitem multum laudare docendi
Partem illam, quam prisci homines intentaque famae
Pectora liquerunt scriptis, dum singula lustrant
Immensae terrae spatia, & dum flumina tranant,
Dum pelagique vias vestigant, stagnaque, portus,
Quidquid & in toto norunt memorabile mundo,
Depingunt formasque breves, facilemque figuram
Orbis, & in partes disponunt, ut tibi tandem
Non sit opus peragrare maris terraeque iacentis
Difficiles nimium cursus; sed iam pede sicco
Iamque domi residens patriaeque intentus amatae
Omnia perspicias laetus loca, quae tibi cumque
Sint audita semel, sive illa illustria gestis
Induperatorum, monumentaque prisca reservent,
Sive loci genium, fuerit mirabile, raris
Ostensis, seu quid teneant, quod fama frequentet,
Nec visus mihi formam hominis nomenque tueri
Quisquis inexpertus pelagi nulloque labore,
Sed facili studio cognoscere negligit orbis
Mirandam speciem, partes, formasque, situsque:

*Ho-*

Quam dederit natura parens:

## §. XXXXI.

*Chorographia plurimum ad narrationum fidem valet.*

. . . . . . . . . res nulla probare
Tam solet historias, nec conciliare favorem
Atque fidem, quàm certa loci pictura modusque.
Nec subito pelagus totum transcurrere debet
Historicus, nec multa una praetervolat hora
Millia terrarum atque viae, neque in aequore pingit
Venantes catulos aprumque, aut lustra ferarum,
Nec pisces alit in terris, vitulosque marinos,
Montibus aëreis transmittat; pascua laeta
Non petat in rupes, sterili neque quaerat arena:

## §. XXXXII.

*Numquam locorum ratio mutatur, nisi divino miraculo occurrente.*

Nemo haec (ni portenta canat viresve deorum,
Mutatasque vices rerum, signa edita caelo
Humanum doctura genus) pervertere debet,
Nemo, inquam, ratio cui contigit, ullave sani
Portio iudicii.

## §. XXXXIII.

*Damnat ineptissimos fabularum libros, qui in Hispania leguntur, frequenti titulo: Equitum errantium, quos vocant; utpote qui non veritate modò, sed arte atque iucunditate omni careant.*

. . . . . . . Nam quae per nostra frequenter
Regna libri eduntur, veteres referentia scripta,
Errantesque equites, Orlandum Splandina Graecum,
Palmerinumque duces, & cetera, monstra vocamus,
Et stupidi ingenii partus, faecemque librorum,
Collectas sordes in labem temporis; & quae

Nil

Possit, inexperti fuerit consumere tantum
Temporis, ut tandem iam auditor dicat, id ante
Constiterat melius: namque ipsi vidimus, atque
Adfuimus, fuerit quare prudentia saepe,
Narrandi studio, cassoque vacare labore.

## §. XXXXVIII.

*Quamquam narratio aliquando praetermittatur, numquam tamen propositio praetermittitur; est autem propositio brevis oratio indicativa, summam eius rei continens quam Orator probare intendit.*

Ast neglecta fuit numquam pars illa loquendi,
Quae totum concludit opus, quae finis agenti est,
Inque unam hanc omne & studium curaeque parantur,
Cuique orantis opes cunctae servire iubentur,
(2) Propositum dicta est Logicis, pars scilicet illa,
Quam sibi proposuit dicendo quisque probare,
Sive brevi ac tenui dicat molimine solum
Contracto sermone usus, viresque secutus
Dicendi, & veri nervos & pondera quaerens,
(3) Qualem dicendi observant gymnasia formam,
Sive etiam maiore sono popularia tractet
Munera, perque forum, per templa & pulpita latè
Exercere parat multis certamina verbis,
Affectusque petat, vel vulgi pectora tentet,
Quidquid agat, quocumque modo quis dixerit, & qua
Arte, quibus verbis cumque, & quocumque tenore,
(4) Propositum imprimis ostendit, propositumque
Collocat, obque ipsum certat: nam finis agendi
Ipsum illud firmare fuit, dictisque probare:
Hoc parat, huc tendit: nam qui proponere dictis
Ne-

(2) Propositio communis est Dialectico & Rhetori. (3) Dialecticae periphrasis. (4) Eadem quae primo propositio dicitur, postremo conclusio appellatur.

## §. XXXXV.

*Homo in orbis dominum formatus est; qui, tametsi ob peccatum possessione totius orbis deturbatus sit, non est tamen ab orbis cognitione prohibitus.*

Namque hominis natura olim formata probatur,
In pelagi & terrae imperium, totusque per aevum
Mundus erat sedes nostra, atque armenta feraeque
Et volucres, & monstra maris, quaecumque sub undis
Neptunus pascit, Triton Proteusque recensent,
Nostra olim fuerant, nobis sunt edita cuncta:
Quod si hominum crimen, si laesi numinis irae
Tantarum imperium rerum fructusque vetabant,
Interdicta tamen non est vel notio nostris
Mentibus, at potius sit commendata videndi
Copia, vel saltem noscendi, ut scilicet ipsum
Cunctarum auctorem rerum miremur, ut altè
Crimina tam dulces nobis perdentia fructus
Detestati, ipsas flectamus numinis iras,
Et meliora etiam maioraque dona petamus.

## §. XXXXVI.

*Summa narrationis.*

„ Hoc satis ad caussas narrandas credimus esse,
„ Ut brevis, & distincta suis ut temporibus sit,
„ Atque locis: ut cauta etiam narratio rerum,
„ Partibus his constans, tibi quas prodesse putaris.

## §. XXXXVII.

*Nonnumquam narratio praetermittitur, cùm scilicet res constat ipsa.*

Haec tamen haud raro fuerit dicentibus olim
Praetermissa; etenim cùm res iam constet, & omni
Indice semoto sese praeferre videndam

Pos-

Auditor, sed cùm nos de pietate colenda,
De superûm donis dicentes audiat, ante
Praevideat, quàm multa sibi quàm commoda rerum
Tractentur, si verba tamen non singula mente,
At capita & partes saltem, certasque figuras
Contineat, secumque ferat, tacitusque revolvat.

## §. LII.

*Probat rerum partitionem & distinctionem plurimum iuvare auditores, qui quamvis singularum rerum & omnium ornamentorum capaces non sint, tamen praecipua rerum capita secum referunt, quibus sibi consulunt, quod probat exemplo artificialis picturae, in qua quaedam ad monumentum rerum, quaedam verò ad artis admirationem pinguntur: in cuius picturae exemplum, laudatissimum proponit opus Petri Villegae pictoris Hispalensis, quod in templi magni secrario D. Mariae de Loreto consecratum est.*

Non omnes Villega tuum qui nomen & artem
Mirantur, quando magni sacraria templi
Ingressi sacrum prospectant fornice laevo
Munus, & erectas in cultum Virginis aras,
Et templi effigies, quod Dorica sustinet Ancon,
Singula non omnes operis perpendere norunt
Momenta, & partes cunctas, connexaque membra
Artis, & in minimis numquam fallentia rebus,
Naturaeque parem curam, similemque decorem.
Attamen in superos pietas concepta, tuique
Et studium, & laudes, spectantum in fronte leguntur:
Quandoquidem cuivis facile est cognoscere vivum
Virginis os, puerique sacri salientia membra,
Ipsum praeterea divini infantis alumnum
Felici puerum gaudentem ducere dextra,
Ceteraque exiguo in spatio conclusa, quibus iam
Iam manus invideat Paphiis celebrata tabellis.

In

Neglexit certum votum finemque petendum,
Non minus insanit, quàm si undique comparet omnem
Materiam, atque trabes, caementa, & maxima saxa,
Aes, calybem, fabros, & marmora: nesciat autem
Quam molem sibi describat, quae moenia plantet,
Aedificetne domum, turrim, vel pyramidemve.

## §. XXXXVIIII.

*Propositionis summa indicatio.*

„ Ergo tibi proponendum sit semper, & unum,
„ Seu tu multa petas, votum perducere ad illud,
„ Quod cupis imprimis expleri, hoc propositum sit
Cùm factum infectumve paras ostendere quicquam,
Cùmve optas fieri, cùmve aversaris agendum:
Quidquid aves tandem vel confirmare, negasve,
Vel suadere paras, vel dissuadere, vocamus
Propositum, prima in facie sermonis, idemque
Cùm confirmatum fuerit, Conclusio dicta est.

## §. L.

*Propositionem sequitur partitio, magnam afferens in dicendo lucem.*

¶ Cura etiam, dum proponunt, fuit illa patronis,
Non ingrata umquam, sed maxima commoda semper
Promittens, si quam caussam, & quaecumque pararent
Dicere, dispositis monstrarent partibus, ac sic
Quidve tacere velint, vel quid tractare, professi;
Consulerentque simul caussae, totique coronae;
Plurimum enim intererit, seu tu turbata relinquas,
Et caeco confusa modo, seu singula prudens
Disponas, quaecumque tibi dicenda parantur:

## §. LI.

*In concionibus sacris partitionem necessariam esse, ut auditoribus consulatur.*

Hoc meus in templis nolim desideret umquam

Au-

Iura, & adulterium, patris & crudelia fata,
Atque nefas legem sociam prodentis amici.

§. LVI.

*Tertia orationis pars est Confirmatio, de qua hoc in loco.*

Tertia dicentem sequitur, sed maxima cura
Confirmare meas caussas, intentaque dictis
Constabilire, omnes vires haec poscit, opesque,
Argumentorum nervos & pondera, quaeque
Arma parat ratio, & vis invenit ipsa disertae
Artis, & hanc videas obnixè incumbere partem,
Et studium mirere illud vigilemque laborem,
Et trepidantem operam, quam Rhetor praestat anhelus
Undique dum munit caussam, dum fulcit & altè
Aedificat vallum, dum propugnacula plantat:
Ne quid inexpertum, non tentatumque relinquat;
Scilicet ut caussam firmetque, animosque fidemque
Conciliet, veramque probet partem, aut potioris
Momenti, superetque ipso certamine caussam
Alterius quicumque paret contendere contra.

§. LVII.

*In confirmatione proposita est victoria intellectus, qui humani animi potissima pars est.*

Haec pars à nostris iam Confirmatio dicta est
Causidicis: huic tota subest contentio, quando
Hic rationis opes, atque hic victoria partis
Principis humanae mentis proponitur:

§. LVIII.

*Docti rationibus superantur, vulgus affectibus.*

. . . . . . ergo
Huic multum incumbas Orator, quisquis haberi
Doctus amas, immortale, & per secula nomen
Quaeris, & à nullis culpanda relinquere doctis

Scri-

§. LIII.

*In partitione illud observandum est, ut proponamus quid nobis cum adversario commune, quid concedere velimus, quid non: quam partem Seiunctionem, vel Separationem vocant Rhetores.*

Illud in hoc genere & cupio te discere lector,
Quod breviter lucem admoveat, ducatque parantem
Partiri, & gratis ostendat partibus uti.
Omnis cura tibi cùm vis partire, laborque
Sit primum statuisse modos, momentaque caussae,
Quaeque tibi imprimis fuerint communia & hosti,
Quaeque ultro concessa velis, nec tendere contra
Coneris: cùm sint cunctis manifesta, nec illa
Posse negare datur, vel nil concessa nocebunt.
Haec primum statuas breviter, breviterque remittas,
Ut facile haec donare feras permittere & hosti.

§. LIIII.

*Seiunctio.*

Prima igitur pars haec dicta est Seiunctio, cuius
Officium caussae admissas seponere partes,
Altera cura tibi sit, quas vis tu ipse tueri,
Exposuisse prius partes, breviterque tulisse,
Et numerasse etiam, docilis sic namque paratur
Auditor, facileque tenet molimina caussae:

§. LV.

*Distributio, est singularum quas probare conamur partium certo ordine collocatio.*

Haec mihi posterior pars est Divisio dicta:
Ut si concedat mortem genitricis Orestes,
Sed neget esse scelus, promittens acta parentis
Dicturum sese, thalami violata iugalis

Iu-

Oppositique minas atque intentata cavere
Vulnera, quaeque fugae fuerint momenta, quibusque
Temporibus premere, & constanti pectore pugnam
Clamoresque truces, atque ardua cuncta subire:

§. LXII.

*Laudat scholasticas exercitationes, tum ob multa, tum etiam quod in illis pudor ille rusticus exuitur, qui in rebus agendis & frequenti conventu obesse solet.*

Non igitur magnos debet contemnere ludos
Orator, doctisque operam praestare magistris,
Quisquis erit qui nostra legat, nostrisque moneri
Consiliis putat esse aliquid: nam si modò non te
Quicquam aliud possint gymnasia docta iuvare,
Illud non magnum credas dignumque petitu,
Quod trepidantem animum confirmant, quemq. pavorem
Ingens turba solet dare circumspecta volenti
Dicere, seu quicquam in medium proponere, nullus
Haec timeat, primis quicumque assuevit ab annis
Certare in magnis ludis grandemque coronam
Doctorumque senum cernat, iuvenumque virentum
Ora, & amicorum coetus peccata paratos
Servare, & lapsum exiguum ridere sodalis;
Despiciat tamen haec cuncta, intrepidusque ruborem
Exuat, & dicat, maioremque esse catervam
Iam cupiat, vacuae ac doleat subsellia partis.

§. LXIII.

*Dicit Poëta se locos proposuisse unde argumenta eruantur, qua autem ratione haec in argumentationem componantur non esse suum praecipere, sed dialecticorum, & eorum qui in scholis versantur.*

Argumenta igitur dicendi quaerito nostris
Praeceptis, loca cuncta tibi monstrata notabis,
Eruerisque & opes ingentes, commoda magna:
Illa tamen qua formentur ratione modoque,

Scripta, pares vulgo affectus mentisque quietae
Impulsus, ratione pares pervincere doctos.

## §. LVIIII.

*Confirmatio duabus rebus perficitur, argumento, & argumentatione.*

Hanc partem gemino potis es solvisse labore,
Nec sequitur plures curas Orator agendo,
Dum parat & caussam firmare, & viribus ipsam
Constabilire suis, primum est producere multa
Argumenta locis, tibi quos signavimus ante;
Nec vacat hos cursu rursus monstrare peracto:
Sat puto teque viam & vestigia cuncta notasse.

## §. LX.

*Argumentatio est argumenti in debita figura & certo modo dispositio.*

Altera cura tibi fuerit, quaecumque pararis
Argumenta, sua ut deceat finxisse figura,
Atque modo tali, qualem ratio ipsa loquendi
Exigat: haec etenim momenti maxima pars est,
Scire quibus torquere queas tua tela modis, ut
Viribus, & cunctis facile ut sis dexter in armis.

## §. LXI.

*Argumentandi rationem & usum gymnasia maximè docent.*

Hanc assueta tibi dederint gymnasia partem,
Illic nam iuvenum ratio exercetur, & illic
Ludicra proponunt Logici certamina, caussis
Grande operaepretium in veris factura, nec usquam
Palladiae meruit quis maxima praemia palmae,
Ni docti primum deductus ab arte magistri
Ingenii levibus vires exercuit armis
Edoctus iaculum torquere, & cedere, & hostis

Opo-

*iuvenes qui in scholis verſantur etiam ſi eruditi ſint, moribus tamen ſint negligentiores, igitur coniungendam eſſe ſermonis elegantiam cum veritate.*

Hinc doctos iuvenes videas, qui plurima paſſim
De rebus didicére ſacris, de moribus usque
Plurima: ſed tenui hac dura ſub imagine vocum
Haec didicere, nec integris ſunt moribus ipſi;
Nec populos ſermone queunt perducere in altae
Moenia virtutis, vel vitae exempla probare.
Non igitur ſola eſt ratio diſcenda, ſed omni
Dicendi ornanda eſt ſpecie ſuavique decore,
Ut placeat, ſubeatque iuvans penetralia noſtri
Pectoris, atque paret ſedes intusque medullis
Haereat, ut nullis vellatur viribus; inde
Membra regat, cogatque ſequi pulcherrima quaeque:
Hoc meus Orator curet, rationis habere
Fundamanta, modos logicos, formasque diſertas;
Liberiore tamen campo ſpatietur, & ipſam
Non ſit contentus rationem vincere, tentet,
Tentet, & hanc partem mentis, quae libera nobis:

## §. LXVII.

*Voluntatis deſcriptio.*

Et iuvet imprimis ſenſus, ſpecieque loquendi
Alliciat: gratis commendans omnia verbis.

## §. LXVIII.

*Confirmationis partes tres: prima eſt argumentorum copia. Argumenta vel vera vel ſaltem probabilia ſint.*

Confirmare tribus continget partibus, una eſt
Undique collatis cauſſae fulcimina rebus
Atque fidem praeſtare tuae, quocumque probari
Poſſe putes, illud non praetermittere, quamvis
Non manifeſta tibi reddatur cauſſa, tamen ſit

Consule doctores Logices, qui cuncta docebunt
Argumentandi molimina, certius illos
Hanc partem tractare vides, brevibusque docere
Exemplis brevibusque modis: nam semper in arctum
Proponunt contracta tibi argumenta, sed haec tu
Liberiora dabis.

## §. LXIIII.

*Scholastica disputandi forma non tantum ad persuadendum, quantum ad docendum apta est.*

...... Namque haec contracta loquendi
Forma valet partem rationis vincere, sed non
Afficit interdum, ac visa est nimis arida multis,
Convenit atque scholis tantum, quibus usque laborant
Discipuli sermone brevi perdiscere multa:
Nuda igitur ratio ac tenuis proponitur illic,
Verbaque parca nimis, tantum referentia rerum
Naturam exiguo molimine, nudaque ab omni
Ornatu, nostro praesertim tempore, quando
Anguste effertur quaevis sententia, quondam
Ipsa haec liberius multo graviusque fluebant:

## §. LXV.

*Comparat antiquam disputandi formam cum ea quae nostro tenetur tempore.*

Constat Aristotelis libris, potiusque Platonis,
Plutarchi, atque etiam scribentis multa Galeni,
Quos simul utilibus videas iucunda parare,
Et res miscentes doctas & dulcia verba.
Et refert multum id; nam libera pectora tangunt
Impulsu dulci dicendi, & vincere mentem
Conantur, redduntque bonos doctosque vicissim
Discipulos, moresque regunt, animum quoque lustrant:

## §. LXVI.

*Docet dialectici sermonis ariditatem in caussa esse, ut iu-*

Vita sacerdotum quorumdam offendit avara.

§. LXXII.

*Lutherus sic confirmat : Videbam multa in populo Christiano geri , quae mihi visa sunt indigna Christiano nomine. Rationem Martini sic labefactat Poëta : Paucorum crimina non sunt omnibus afferenda : hoc enim maximè iniustum est : tu paucorum crimine omnes damnas , ergo iniustissimus es.*

Accusator ego contendam : crimine turpi
Non careas Martine tamen , namque omnia legum
Iuraque fasque vetant , paucorum crimina multis
Obiicere , & nullo discrimine perdere cunctos.
Magna sacerdotum pars est , ( quod & ipse negare
Haud poteris ) quibus officii est non infima cura,
Qui sanctè pureque colunt mysteria Divûm:
Unde nefas tantum , confundere protinus omne?

§. LXXIII.

*Aliud firmamentum : si maximè verum esset quod dicis, tamen tuum officium non erat vindicare , sequitur ergo te novarum rerum cupiditate impulsum , maximos tumultus excitasse.*

Esto igitur , non iusta quidem sit vita malorum,
Nempe sacerdotum ; sed quìs tu Luthere vindex ?
Num desunt sacrique Patres , sanctusque senatus?
Num supremus abest iudex , num denique iura
Non sunt , quae iubeant diros punire nocentes?
Horum nempe fuit , cunctos quos vindice poena
Novissent dignos compescere , praemia dignis
Reddere , cuique suum ius & servare decebat.
Stulte quibus caussis aut quo vesane colore
Criminis evites aciem , scelerisque notari
Effugias? si cuncta Deûm tu iura hominumque
Confundis? si iudicibus Patribusque relictis

Se-

Iuncta probabilibus rebus, quas scilicet ipsa
Aut ratio dederit caussae, ingeniumve pararit
Undique, & in tempus, praesens produxerit, ut sic
Ipse fidem faciens vincas, palmamque reportes.

## §. LXVIIII.

*Alteram confirmationis partem pondus appellat, cùm scilicet validis argumentis & certissimis probamus, ut certum à probabili distinguatur.*

Altera pars caussam firmandi est, optima rerum
Ponere non ullos ictus metuentia duros
Fundamenta, quibus connixa est caussa, negari
Quae nequeant ullis rationibus, atque perire,
Hanc confirmandi faciem, quae viribus usque
Nititur eximiis, poteris dicere tu pondus,
Pondus enim caussae est magnum, nec cedere doctum.

## §. LXX.

*Tertia confirmationis pars est Firmamentum, cùm adversarii probationem labefactamus.*

Sed confirmandi pars tertia Firmamentum est,
Quae nostrum non fulcit opus; sed concutit hostis
Crebro collidens fundamenta impete, nec non
Ictibus assiduis, inimicaque tela retundit.

## §. LXXI.

*Exemplo praeceptum illustrat; labefactat enim Lutheri rationes, quibus suam insaniam honestare haereticus ille conatus est.*

Ut si se vitiis offensum saepe queratur
Lutherus, & quaedam non dissimulanda videri
Christicolûm populis, confingere qualia multa
Ipse solet caussas praetexens turpibus ausis
Criminibusque suis, dicens quod scilicet illum

Vi-

„ Est firmamentum , quod semper percutit hostem.

§. LXXVII.

*De figuris quibus Orator in confirmando utitur: duae autem plerumque argumentandi formae sunt , altera est inductio , cùm argumenta prudenter accumulamus, & ita disponimus , ut ab adversario concedantur : ex quo sequitur concedendae conclusionis necessitas.*

Confirmat Rhetor formis persaepe duabus
Interdum formans geminis dicenda figuris,
Quas disceptandi docta traducit ab arte;
Ille quidem saepe à simili , vel compare rerum
Natura accumulat , quae non timet esse neganda:
Haec ubi constituit , studioque latente probavit,
Proposuit prudens hosti , iussitque fateri,
Protinus incautumque invitumque opprimit , atque
Propositam trahit in caussam , & concedere cogit.

§. LXXVIII.

*Quid inter inductionem & exemplum differat.*

Haec nostris logicis Inductio dicta figura est,
Sunt qui exempla vocent. Sed nos exempla vocamus,
Quando à personis personarum quoque gestis
Argumentandi vires inducimus : at cùm
Ab reliquis rerum naturis pondera , vimque &
Argumenta trahis , simplex Inductio tunc fit:

§. LXXVIIII.

*Inductio minus artificiosa est , sed ad probandum fortissima.*

Hanc sequitur natura magis formamque frequentat
Saepius , & minimum pars haec producitur arte:
Nam facile & pronum est inducere : rustica turba
Et pueri inducunt , dedit hoc natura benigna
Omnibus expositum ; quare & vis maxima in illo est
Ordine , nec Veneris minimum minimumque decoris.

Al-

Seditione gravi conturbas omnia? nec vis
Pontifici parêre sacro, nec legibus ullis,
Exemploque tuo ac verbo vis cogere vulgus,
Imperiumque aversari, & contemnere cuncta
Iura hominum, divina etiam sanctumque timorem
Sprevisse, & laxas vitiis effundere habenas.

§. LXXIIII.

*Colligit impium & imprudentissimum fuisse Lutherum. Ab eventu arguit sic: Cùm tu omnes Sacerdotes, & Pontifices de medio tollere coneris, sequitur te noluisse Christianos mores corrigere, sed perdere: unde consequens est te mentiri.*

Scilicet hoc pietas fuit & prudentia magna,
Atque sacerdotum compescere crimina? nullos
Esse sacerdotes, nullum voluisse senatum,
Pontificem nullum, praetorem denique nullum,
Vindicibus populum privare, ac relligionis
Vincula discutere, ac mundum sine legibus esse.

§. LXXV.

*Invehitur in Lutherum, quòd maiorem confusionem in religionem intulerit, quàm quae apud inferos est.*

Quod nec in infernis saevi penetralibus orci
Posse manere putem: nam quamvis ordinis illic
Nulla subest ratio, quamvis confusio caeca
Illic sit, sua iura tamen servantur & illic
Nec temere quisquam tenebrosi in carceris antro
Aut patitur poenas saevas, aut tristia damna:
„ Omnia sunt firmata suis iam legibus, absque
„ Legibus ipsa etiam Plutonia regna perirent.

§. LXXVI.

*Summa.*

„ Tres igitur sunt hae quas confirmatio partes
„ Versat agens: est una fides, est altera pondus,

„ Est

Ut cunctos moveant sensus, ducantque trahantque,
Ac rapiant cunctos, cunctorum pectora pulsent.
Ipsum praeterea logicum magnumque probandi
Artificem fallant; miratum tanta decoris
Munera, qui non agnoscat sua fila, suum nec
Inclusum sentiscat opus, sed Rhetoris omne
Esse putet: tantaeque exardeat artis amore.

## §. LXXXII.

*De Enthymemate, quod & ipsum ratiocinatio, sed truncata est, altera ex duabus primis partibus deficiens.*

In genere hoc illud cupiam te advertere, lector,
Saepe aliquam partem studio properante relinqui
Huius, quae nobis dicta est collectio, formae;
Sive quod id ratio variandi postulet ipsa,
Seu vehemens petat id dicentis & impetus, ut qui
Festinet, damnetque moras, & fervidus hostem
Urgeat, Enthymema illud dixere priores,
Nec genus adversum est primis, ast curta secundi
Et contracta modo species, sed viribus una:
Ac librata pari momenti pondere, tantum
Commoda & ad facilem captum & torquerier apta.

## §. LXXXIII.

*De elocutione, quae propria Oratorum est.*

Artis opus proprium tandem, & pars optima restat
Nunc referenda mihi, cuius sine munere nullus
Orator dicendus erit, fortasse disertus
Quisquam erit, inventis felix, atque ordine felix,
Ceteraque ingenii teneat praeconia, laudem
Orantis tamen huic numquam concedere nostra
Musa velit, quicumque caret vel lumine tanto
Dicendi: huic parti nomen fecistis Athenae
Saepe phrasin, quam Romano sermone vocamus

Elo-

## §. LXXX.

*Altera argumentandi forma ratiocinatio, à Poëta Collectio appellatur, voce è graeco verbo syllogismus traducta.*

Altera forma licet naturae in finibus orta est,
Artis habet magnam partem, ingeniique diserti,
Et vulgó semota magis, doctisque propinqua,
Non aliena tamen penitus, non abdita vulgo:
Namque usus persaepe monet, tractatque frequenter
Hanc formam pueros inter, turbamque minorem;
Ut credas è naturae radicibus ortam,
Haec nomen vulgare tenens à fonte sororum
Aversum, cupit efferri numeris pedibusque
Aptius, unde illi vates Collectio nomen
Fecerunt (5), Graecas perdocti exponere voces.

## §. LXXXI.

*Ratiocinationis partes secundum Peripateticos tres sunt, maior sive propositio, minor sive assumptio, conclusio quam complexionem vocant.*

Ergo tribus constat collectio partibus; una est
Maior, habens claram lucem, rebusque probandis
Conveniens: sequiturque minor, quae assumptio multis
Dicitur, assumens quam vis convincere partem.
Tertia pars vulgo logicis Conclusio dicta est;
Dicta quoque à multis intentio saepe Poëtis.
Has tibi ieiuno tradit sermone diserta ars,
Quam Logicen dicunt, tantum confingere sueta
Argumentandi nudas sine robore formas;
Quas ubi Rhetoricis Orator saepe figuris
Ornavit, dicens, verbisque modisque decoris
Exhibuit, tantum Veneris praeferre videntur,

Ut

(5) Collectionem vocat, alludens ad illud Persii: Mendose colligis, inquit. Et Iuvenal. Continuò mecum sic collige.

## §. LXXXIIII.

*Elocutio duabus rebus constat, verborum & sententiarum elegantia.*

Totum igitur genus hoc nostro quod nomine & arte
Dicimus Eloquium, cuius momenta putamus
Maxima, non multis id constat partibus; id tu
Mente animoque queas facile ut comprendere: namque
Membra duo eloquii formam totamque figuram
Perficiunt, unum est selectis omnia verbis
Dicere, quaeque tua non sint nimis absona lingua;
Seu tu Romano cupias, seu dicere Graio,
Hispanumve forum dicens Gallumve frequentes,
Seu magis Hetruscam cupias impellere gentem
Dicendo, seu Germanos de relligione
Compellare pares:

## §. LXXXV.

*Nullam esse linguam quae eloquentiae non sit capax.*

...... namque omnibus omnia linguis
Artifici proferre modo prohibet nihil, & si
Barbara & à nostro nimium distantia caelo
Gens fuerit, Graeci penitus rudis atque Latini
Sermonis, tamen haec numquam fraudata loquendi
Usibus egregiis, ipsorumque auribus apto
Verborum dulcique sono, suavique lepore.

## §. LXXXVI.

*Probat in barbaris linguis elocutioni locum esse, Herculis Gallici exemplo.*

Herculeum quondam eloquium mirata vetutas
Gallica, qui potuit propellere pectora dictis,
Inque aures docta connectere vincula lingua,
Frenaque in immanes populos, queis tota moveri
Turba hominum, vocisque sequi moderamina dicta est.

Pro-

Eloquium (6), sive huic affinia nomina voci
Tu tecum meditêre, meis non apta Camenis:
Nec facile cessura pedes in vincula nostri
Carminis, obliquo cupiam seu tendere casu
Retia, vel cupiam ductu praecludere recto,
Effugient quocumque modo, labentur, & arctos
In numeros numquam venient legemque severam.
Unum igitur nomen, quo rem nos saepe vocamus,
Sit satis eloquium, dum rem cognoscimus ipsam,
Et partes, viresque omnes numeramus; id est, quod
Conandum institui, non artis nomina cuncta
Tradere, sed facilem ac dulcem pede carminis artem
Efficere, at voces & nomina tu tibi magnis
Cuncta voluminibus quaeres, queis prisca virorum,
Et nova queis constat sapientia, protinus artem
Cùm teneas nostram, mox cunctas consule chartas:
Eloquii praecepta tibi discenda paramus,
Quam partem certè Orator sibi vendicat unam,
Cetera fortassis naturae aut munera dicas,
Aut accepta aliis referantur ab artibus: ast hanc
Qua eloquimur partem nulli debere fatetur
Orator, nisi Rhetoricae studioque perenni
Dicendi: hos tantum est assueta agnoscere semper
Nec fines alios emensa est, prima tuetur
Limina, privatosque lares; sed nomina tanta
Hic habet, ut merito orandi sibi praemia palmae
Sola olim tulerit, tantum & dicendo valeret
Quisque, huius quantum partis Veneremque, modumque
Perciperet studio ac usu, atque in publica ferret
„ Commoda (7), finis enim cunctis hic artibus unus.

*Elo-*

(6) Eloquium in carmine quadrat: elocutio autem non quadrat neque in recto casu, neque in obliquo.

(7) Artium omnium finis, utilitas publica.

Tormenta, & triſtes cunctas immittite poenas.
Sed redeo, ne dum commotus pectore acerbo
Tot maledicta, tamen minus haec explentia mentem,
Accumulem. Dabitur tempus, quo falſa profeſſos
Confringam, validiſque impugnem multa lacertis.
Tu tantum dux eſto meis Chriſte optime votis,
Nazaridum decus aeternum, verique bonique
Auctor, & infernis numen trepidabile regnis.

## §. LXXXVIIII.

*Prior elocutionis pars verborum electio.*

Eloquii pars una tibi conſtabit in ipſo
Verborum ſatis electo curaque petito
Iudicio, neque enim tibi quae ſeſe obvia cuncta
Obtulerint, mox admittes, cupieſque referre:

## §. XC.

*Vocum omnium cognitio tenenda, ſed iudicio aeſtimandum, quo in loco quadrent, unaquaeque enim dictio ſuam habet ſedem.*

Multa tibi penſanda prius, volvendaque multa,
Ut referas ipſis coniuncta & commoda rebus;
Cuncta quidem noviſſe volo, vel & ultima noſtrum
Verba Oratorem, tamen haec ſibi condita certis
Diſcretiſque locis cupiam, ſi quando parabit
Dicere, ut inveniat propriis quadrantia cauſſis.
Nulla etenim vox eſſe queat, modò prodita conſtet,
Et certo ſignata uſu, quae ſola vagari
Debeat, incerta aut nulla ſociabilis anſa.
Sunt propriae ſedes cuique, & loca commoda cuique.
Haec igitur volvenda tibi non ultima cura
Traditur, in noſtram quiſquis diverteris artem,
Ut tibi cunctorum verborum regula certa
Conſtet; & ad qualem legem, finemque, modumque
Per-

## §. LXXXVII.

*Probat idem Lutheri exemplo, qui cùm non doceret veritatem, tamen ob eloquentiam Germanis suam haeresim persuasit.*

Barbara Theutonicis lingua est, collisaque multis
Partibus, & nostris omnino dissona verbis;
Sed tamen invenit dicendo verba modosque
Lutherus, heu dirum nostro quoque tempore monstrum,
Relligionis onus, sanctae & teterrima pestis:
Quemque Giganteo conceptum semine tellus
Saeva paraturum in sanctos molimina divos
Edidit, anguineo perfundens ora veneno:
Hic ergo invenit dicendo verba modosque,
Queis falsum suadere nefas, corrumpere Christi
Ius potuit, populosque suis erroribus actos
Praecipiti Stygios cursu propellere in omnes:
Tantum igitur studium linguae, patriique leporis
Contulit huic, quamvis vocum sit barbarus usus,
Ut non vera, tamen turpi temerarius ausu
Suaserit, & multis populis persuaserit, usque
Ad gladios ignesque rogi, & discrimina mortis
Maxima, quae nostro perpessos cernimus aevo.

## §. LXXXVIII.

*Exclamatio cum deprecatione.*

O superûm veneranda cohors, avertite vestris
E populis immane nefas, dirumque furorem,
Ne serpat contacta lues, atque impleat orci
Non exoratas undas, Stygiamque paludem,
Inque ipsum sceleris tanti fraudisque nefandae
Auctorem extremo conclusum carceris antro
Fulmina, tela, faces saevas, ignesque perennes
Et volucres, furiasque omnes, atque omnia tandem

Tor-

Arbusta & salices glaucas lymphasque liquentes
Inter barbatos hircos capreasque fugaces
Haec pugnare feras quam forti pectore & armis:
Sed praestare canas saltu cornuque ferire:

## §. XCIII.

*Magnis rebus magna aptantur verba. Humilia verba in magnis rebus ut dedeceant.*

Neu rursus regumque ducumque micantia dicens
Pectora, bellorumque vices, & vulnera saeva,
Hic, dicas, fugit, hic currit, contingit, & illum
Percutit, atque manus imponit, calce feritque.
„ Natura invenit res nobis, nomina rebus
„ Commoda nos ratio atque usus reperire coegit.
Iudicio quaerenda igitur, caussisque probanda.
Sed tamen & propria voces & nomina lingua
Quaerere praemoneo, peregrinaque cuncta cavere
Absona sermoni, & nimium distantia vulgi
Auribus, illa etenim non intellecta parabunt
Utile nil, laudis dicenti praeterea nil,
Tantum affectantis nomen seseque parantis
Ostentare alias voces & nomina doctum;
Quod vitium fuge tu, quisquis mea carmina laudas,
Atque artem cupis orandi pertingere. Nam cur
Si suadere paras aliis res, uteris istis
Vocibus & Delio dignis interprete, vel quas
Respuat, elusum dum sese iudicat abs te,
Auditor, tamquam cupias ostendere, voces
Quas tenet is, nimium communes, te modo doctum
Produxisse novas, quas non intelligat ipse?
Sic nuper iuvenes vanissima pectora nostri,
Quorum forte tibi sunt cognita nomina Gaspar;
Nescio quid magnum egregiis virtutibus ausi,
Scriniaque & folles defraudavere paternos,

At-

Pertineant, prudens discernas; inque tuum ius
Dispositis promenda locis tibi cuncta recondas:

§. XCI.

*Magnis rebus magna, mediocribus mediocria, exiguis paria verba sunt accommodanda.*

Tum metire, suo cum tempore res petet ultrò,
Quae rebus quadrent ipsis, iungantur & apte,
Ne rerum pars nuda brevi sit nomine, & ultra
Promineat tenuis spectanda & voce minore,
Elevet atque graves caussas, & pondera rerum,
Neu maius nomen graviusque & viribus impar
Indideris rerum, ex nano faciendo gigantem;
Nec deceat; sed & ipsa suo cum nomine parva
Res cadat, inque sinu pendens revolutaque lato
Ridiculam speciem, vanum quoque praebeat usum.
Verba igitur gravibus rebus quadrare recusant
Exigua, & vitium magnumque admissa ruborem
Concipiunt, summas non attingentia partes.
At contra levibus rebus componere magna
Nomina ridendum est, ceu tentes fundere longis
Utribus humorem exiguum, sonat intus, & usque
Volvitur, extremas semper versatus in oras.
Cetera vel vento comples, vel inania linquis.
Sint tibi nota prius dicenda orandaque cuncta,
Alter & inde labor, quo sint sermone ferenda
Prospicere, & parvis componere tantula rebus
Nomina, sed gravibus rebus coniungere magna.
Verba pares, formis spatiisque capacibus apta.

§. XCII.

*Exemplis illustrat praeceptum.*

Si mediocris erit res, sint mediocria vocum
Pondera; ne, quando describis praelia, propter
Ar-

Vocibus & patriis cuiusvis dicere linguae;

## §. XCV.

*Quando novis verbis utendum sit.*

Nec nisi vel rerum novitas, cum nomina resque
Sunt aliena, ultra nova nos inducere cogat:
Vel saltem si pulchra subest sententia linguis
In reliquis, veniam possit concedere quisquis
Audierit, sed rara tamen, quae praebeat usum,
Nec sese ostentans, sed factis commoda nostris,
Atque decens & mox dictis clarescat ab ipsis.

## §. XCVI.

*Quis fructus percipiatur ex novarum vocum affectatione.*

Quisquis eris vocum nimium studiose novarum,
Dedecus invidiamque tibi denuncio, si non
Sint accepta tuis inventa vocabula curis;
Et modicam laudem, si sint accepta; parabis
Vitare ingentes igitur cassosque labores.

## §. XCVII.

*De verbis antiquis, quatenus ea permittantur.*

In verbis tamen antiquis est gratia maior
Et gravitas, si rara etiam selectaque si sint,
Nec curae suspecta nimis, sed credita casu
Oblata, aut proprio dicentis cognita in usu.

## §. XCVIII.

*De verbis compositis. Graeci felices in componendis verbis.*

Compositis servanda eadem ratioque modusque;
Unica compositis felix est Graecia verbis
Pluribus una modis voces committere multas
Ausa, sed obtinuit longo usu, dum sibi laudem
Ambitiosa parat, dum multaque dicere tentat.

Atque auri quodcunque senex contraxit avarus,
Eripiunt, cunctasque parant invisere partes
Orbis, & immensos terrae pelagique labores
Durare, ut tandem rerum prudentia (8) maior
Visendi studio doctis cupidisque paretur;
Neve domi segnes rudis atque inopina senectus
Occupet, & vitam videantur ducere inertem.
Italiam fato profugi Ligurinaque vix dum
Litora calcarunt, cum iam remeare, laresque
Exoptant proprios saturi fessique laborum.
Dulcis amor patriae, patriam repetamus amici,
Desertosque focos, & dulcia fercula matrum,
Quas nimis heu moestas facimus, lachrymasque perennes
Cogimus & tristes pro nobis edere planctus.
Iam satis audendo terraeque marisque repertum est,
Dum vaga ter Phoebe minuit, ter cornua complet:
Iam tribus (heu nimium) lunaribus (9) absumus annis.
Talibus inde domum dictis patriamque revisunt,
Miranturque alias facies, & pondera rerum
Mutata, & quas iam virides liquêre profecti
Arentes nimium messes canescere, quôdque
Creverit in longos tunc nata cucurbita ramos;
Iamque nimis docti iuvenes rerumque periti
Nil nisi inauditas voces, nova nomina rerum
Italico accentu crepitant, damnantque paternos
Sermones, & verborum formamque struemque
Nostrorum, invidiamque movent, cum cetera turba,
Turba puellarum & iuvenum mirata loquentes
Succinit, & tales iam concrepat anxia voces.

## §. XCIIII.

*Redit ad commendandam sermonis puritatem.*

Nostra sit, at numquam sermonem linquere cura,

Vo-

(8) Ironia. (9) Annis lunaribus, id est, mensibus.

Utere iudicio in cunctis, penitúsque memento
Orandi non esse tibi leve munus, ut inde
Securo liceat dormire, & stertere in aurem
Utramque: at nimio studio curaque paranda
Multa tibi non res solum, sed nomina, voces
Multimodae, quorum caussas & pondera doctus
Prospicias, & certa pares in tempora, quidquid
Perpensum lectumque tibi vel compositum sit.

## §. CIII.

*Eo diligentior esse debet cura bene & ornatè dicendi, quo plures hoc munere superandi sunt. Namque loqui omnibus datum est hominibus, bene autem loqui iis solum, qui studio & cura ceteros superare student.*

Nam quo alio speres pacto pervincere cunctos
Dicendo, magnámque tibi contendere palmam?
Cum pariter valeant omnes coniungere voces,
Et motus & cuncta animi meditata referre,
Si non assiduam curam, iustúmque laborem
Impendas verbis ac rebus protinus illis,
Quae temere & nullo studio profundere novit
Cetera, vulgarem rapitur dum, turba, per usum,
Utere compositis tandem, componere parce.

## §. CIIII.

*Prudentissimum documentum, ne semper vulgi iudicium expectetur. Vulgus autem solet novitate verborum delectari, quam qui sequitur, sui tandem nominis iacturam facit.*

Nec nimis auriculis credas, examina vulgi
Te fallent, nam saepe solet nova nomina vulgus
Et modo composita praegrandi admittere plausu:
Post ubi iam ventosa videt, commentaque tantum
Verborum, queis nulla subest sententia, tandem

Has sibi divitias invidit cetera turba
Linguarum,

§. XCVIIII.

*Latinis praeter verborum ex propositionibus compositionem rarus admodum compositorum est usus.*

. . . . . . . parcit multum componere sermo
Nomina Romanus, tantum compingere verba,
Non tamen & temere assuetus, nam temperat, & se
Cogit in angustas leges, contenta paratis
Vocibus, invento cuivis inimica recenti.

§. C.

*Italorum verborum ratio.*

Itala lingua quidem vocum splendore, modîsque,
Et numeris dives, tenuis componere tantum.

§. CI.

*Gallicae voces, quales.*

Gallia nominibus doctas imitatur Athenas
In componendis. Germanica barbara nobis
Ignota, & de qua nullum promittere possum
Iudicium, tantumque paro proponere linguas,
Quas didici, & teneo.

§. CII.

*Hispanorum verborum ratio & natura.*

. . . . . . . Patrii sermonis egestas
Nulla quidem, quamvis multis Hispania linguis
Divisa est, at cuique tamen súa munera sunt sat,
Copia nulla deest verborum, nullàque rerum,
Dum modo non desit qui recte deligat usus,
Sed nimium tenuis concessa licentia nobis
In componendis tum verbis tumve novandis:

Ute-

Et rerum decus eximium veneremque loquendi
Exhibet. Exposuit nuper sanctissima dicta,
Et vitae praecepta, quibus sapientia sese
Insinuat, dulci eloquio blandoque lepore.

§. CVII.

*Idem Petrus utilissima opera de iuris & aequitatis ratione composuit, quae nondum edita sunt.*

Maxima praeterea Latio sermone parare
Ingenii monumenta sui non desinet usque,
Quae legum & iuris nodos exolvere caecos,
Iustitiae & faciem possint ostendere certam,
Grataque sermonis specie, quo cultior alter,
Quemve suum magis agnoscat pater ipse Latini
Tullius eloquii, & dulcis Polyhymnia, non sit.

§. CVIII.

*Curandum esse ut auditores maius circa res, quàm circa verba studium agnoscant.*

„ Esto igitur semper proprii sermonis amator,
„ Et conare novas non intermittere voces,
„ Ni ratio & rerum novitas id postulet, ut sic
Dissimules studium, & tantum dixisse puteris,
Quae res ipsa petit pro caussa & pondere caussae,
Esseque sollicitum de rebus sentiat ipse
Auditor, tantum & pro vero cernere promptum,
Non pro dicendi fuco contendere inani.

§. CVIIII.

*Hactenus de verborum electione, nunc vero de ipsorum structura.*

Idem unusque labor disquirere consona rebus
Nomina cum verbis, atque haec connectere puré,
Structuramque aptam vocum & persaepe receptam
Usi-

Negligit, & vacuas patitur diducta per auras
Protinus illa suo cum magno auctore perire.
Vidimus in noſtris (nec multum viximus) annis
Scriptorum ingentem cumulum, quae vulgus inerti
Susciperet ſtudio, noctuque diuque teneret
In manibus, caneretque, forent ſi carmina, ſi non,
Attamen aſſidue legeretque & lecta referret.
Illa autem nuper tantum laudata, videmus
Vilibus officium ſolum praeſtare tabernis,
Ut piperis thuriſque ferant revoluta maniplos,
Aut elementorum pueris inviſa reſcindi;
„ Nempe ſua levitate perit, quodcunque ſine arte
„ Eſt opus, & nullis innixum viribus, ut flos
Qui neque odore placens, nulloque probabilis uſu,
Exhibeat ſpeciem tantum gratumque nitorem.
„ Tantum operis tantumque perit curae atque laboris,
„ Si non te ratio, aſt vulgi ſententia ducat.

§. CV.

*D. Petrum Veleium virum inter nobiles eruditiſſimum & inter eruditos nobiliſſimum laudat, cuius ſcripta eleganti dictionis ſtylo commendantur.*

Magnus in hoc genere eſt noſtro quoque tempore Petrus
Veleius claro, Gaſpar, tibi ſanguine iunctus,
Et mihi amicitia, quo numquam charior alter
Montano, cui Montano non charior ullus;
Conſtamus paribuſque animis paribuſque elementis,
Corporis imparibus modulis, tamen una voluntas,
Inque bonis una eſt ſententia, nec male quicquam
Annuat is, quamvis male quid me velle putarit;
Ingenio quantum valeat cognivimus omnes;

§. CVI.

*Alludit ad librum quem Petrus Veleius edidit, cui titulus eſt, SELECTAE SENTENTIAE.*

Cum docto ſermone libros componat, ubi omne

Et

## §. CXIII.

*Sunt enim dictionis figurae suo loco positae ornamenta non vulgaria orationis.*

Nec solùm plano ac proprio sermone proferri
Sit satis, interdum admittit vel schemata, vel quas
Ordinis appellant illi vocúmque figuras,
Quales syllepsis varias, vel zeugmata, dicunt,
Atque alias quibus utuntur persaepe poëtae,
Quaeque decent arcto constrictum compede versum:

## §. CXIIII.

*Dictionis figurae poëtis maximè permittuntur, oratoribus rarissimae esse debent.*

Et nostros, si rara tamen productáque docto
Iudicio, auctorúmque usu; nam copia fandi
Liberior quanto fuerit, minus atque severis
Legibus addicta, hoc simplex magis, atque modesta,
Atque minus petulans dicendo debuit esse.
Quódque datur veniae, ne stulta licentia fiat,
Et decus in vitium vertatur turpe, cavendum est.

## §. CXV.

*Aliae observationes in sermone non praetermittendae, ut sunt Cacophoniae, collisionum & sibilorum vitatio.*

Sunt etiam quaedam linguae ornamenta, sonoras
Reddere quae possunt voces, blandeque fluentes,
Quae facile observare potest, praestaréque quisquis
Non nimis obtusà voces praesentiat aure;
Nec labor haec magnus curare est, magna tamen laus
Id curare fuit, quoniam fastidia multa
Ille cavet, quicunque sonum vocúmque nitorem
Prospicit, & curat, ne se collidere voces
Asperiore modo iunctae, ne offendere linguam

Di-

Usibus auctorum aut populi in sermone referre:

## §. CX.

*Animus suos intus format conceptus quos oratione explicat, nunc indicando, nunc vero optando, imperando & aliis modis.*

Nam mens occulto connectit singula motu,
Connectitque alias res rebus, tempora, partes,
Atque modos varios, & cetera prospicit intus,
Coniungitque agitans, nec solum quaeque docenda,
Quaeque putat discenda, sed & quoscunque dolores
Sentiat, & curas, & quae speratque timétque,
Affectumque omnem mens concipit, inde profari
Percupit, atque parat cognata vocabula rebus
Conceptis, & quam seriem nexúmve tenere
Res videt, hac serie & nexu coniungere voces
Curat, ut aequales motus similésque figuras
Alterius menti insinuet, referátque loquendo.

## §. CXI.

*Constructio verborum usitata esse debet & communis loquenti & auditoribus.*

Ergo opus est proprius verborum constet utrique
Usus, & ex aequo referatur mentibus una,
Quae res, quae rerum species ostendat, imago:

## §. CXII.

*Grammatici de Syntaxi agunt, quae duplicem sermonis rationem considerat, videlicet simplicem & figuratam.*

Hanc sibi Grammatici partem sumpsere probandam,
Syntaxim Graeco dicentes nomine, per quam
Optima verborum series ordóque paratur;
Namque soloecismos cunctos docet illa cavere:

§. CXVIIII.

*Varietatem ut in omnibus rebus, & in dicendo iucundam esse.*

. . . . . . . . at variis hominum natura animusque
Gaudet, & ex omni variatum parte probamus:
„ Namque leve est nimium, nimium repetisse colentes,
„ Gaudentes, flentes, amentes, forte & amantes;

§. CXX.

*Periodi in oratione suum modum habere debent, ne nimis sint longi, aut concisi nimis.*

Praeterea concisa nimis si oratio constat
Partibus exiguis membrorum & mole minori,
Lassat dicentem crebro conamine, lassat
Hunc quicunque audit, nec molli tendere gressu
Permittit, trepido rapiens per singula saltu.

§. CXXI.

*Anneus Seneca summus alioqui vir dum philosophicas disputationes tractat, crebris & concisissimis periodis laborat.*

Hoc Senecae vitium magnae praeconia laudis
Imminuit, dum crebra nimis sententia gyro
Vix bene clausa brevi verborum concitat, atque
Angit anhelantem lectorem saepe, rapitque
Praecipitem, & spatii semper maioris aventem.

§. CXXII.

*In dicendo semper à levioribus ad graviora procedendum, ad naturae imitationem.*

Quod superest, quaecumque tibi sententia menti
Insideat, vocum dicenda est ordine qualem
Natura insinuat; namque illa minoribus usque
Prin-

Dicentis possint, auresque ingratius usque
Tentare, ut quando se consona litera duro
Multiplicat nexu, neque fit sociabilis ipso
Concursu; exemplis hoc fiet clarius ipsis:

## §. CXVI.

*Horum vitiorum exempla.*

„ Si dicam, praesens venias, praestésque petenti
„ Auxilium magnum, magnisque huc viribus adsis.
Neve etiam crebris frangatur hiatibus ulla
Formula dicendi, multis vocalibus ora
Multiplici rictu diducat, & hiscere cogat:
„ Omni ego te officio atque omni tu amplectere amore,
„ Me ut reames simili affectu, ingenue atque rependas.
Et crebro repetita tibi sit littera nulla, ut
„ Tanta tenet totum tristem turbatio mundum.

## §. CXVII.

*Eiusdem vocis ingrata repetitio.*

Nulla eadem tibi vox fuerit repetenda frequenter,
Assidué obtundens miseras cum mentibus aures:
„ Quod ratione nequit rationi ostendier, illa
„ Nec ratio dicenda quidem, aut ratione probanda.

## §. CXVIII.

*Homioptoton, cum suo in loco decet, maximum tamen vitium est, si sit frequens.*

Illud in his etiam vitiis vitare memento,
Ne simili casu voces levitate laborent,
Dum nimium affectas sonitu componere eodem
Verborum fines; periit nam pondus & omnis
Dicendi gravitas, ubi quicquam crebrius aequo
Ingeris,

*Va-*

Saepe decet naevus; sed & ut sit, fingitur arte.
Sic etiam facie in pulchra sermonis, & omni
Corpore dicendi vitium irrepsisse probatur
In verbis aut verborum compagibus, idque
Dissimulare loco fuerit non ultima virtus:
Fallitur auditor, dum quam sibi tendier artem
Pertimet, ingenio & cautus sibi prospicit, illam
Neglectam vitio deprenso iudicat, & se
Suspicione mala securus liberat, atque
Te rebus putat addictum, caussaeque studentem
Neglexisse modum vocum, sermonis & artem.
Una mihi iam dicta satis pars creditur eius,
Eloquium quod sermo vocat Romanus, Athenis
Dicta phrasis, cui tota subest iam gratia fandi,
Quae puri sermonis habet praecepta, sonumque.

## §. CXXVI.

*Elocutionis altera pars est exornatio, ea constat figuris orationis & sententiarum.*

Altera virtutis tantae dicenda paratur
Pars, patribus quondam dicta Exornatio nostris,
Quae rerum splendore solet vocumque nitore
Lumina dicendis apponere magna, animosque
Pertentat, non exiguis & viribus ipsos
Expugnat, mirisque modis angitque rapitque,
Dum vario voces agitat volvitque rotatu,
Verborumque vices & vultus commovet omnes,
Atque etiam dum res variis percellit, agitque,
Atque probat reprobatque modis, nec semper eodem
Proponit sensu, nec forma perstat in una.

## §. CXXVII.

*Has verborum & sermonis figuras non esse easdem, quae*

à

Principiis veniens paulatim surgit, & amplas
Inducens partes tandem rem perficit omnem.
Sic leviora tibi ponenda vocabula primum,
Auge etiam maiore sono molimina vocum
Maiora, atque animos crescens percellere tenta,

## §. CXXIII.

*Exemplum huiusmodi processus.*

Ut si quem gravibus velis exagitare querelis,
Moribus impuris dicas, & turpibus ausis
Infamem, scelerisque omnis fraudisque nefandae
Exemplum non auditum, saevumque tyrannum,
Invisumque Deis monstrum, mortalibus atra
Atque inimica lues, aevique infamia nostri.

## §. CXXIIII.

*Pulchrè admonet vitia parva interdum in oratione decere, naturae exemplo.*

Interdum tamen & vitium splendere decoro
Assolet ostentu, quoties in corpore toto,
Una subest facies pulchri, speciesque nitorque.
,, Optat amans variare nimis natura, nec uno
,, Semper in aspectu contenta est, aspice pulchros
In pratis flores, cum terras purpureum ver
Adveniens coepit vario vestire colore,
Ut deceat multis distincta in partibus: at si
Cuncta papaveribus rubeant, vel cuncta ligustris
Albescant, ingrata oculis fastidia praebent.

## §. CXXV.

*Vitium igitur in oratione exiguum & decet & ad fidem faciendam confert, cum non tantum artis suspicio auditoribus detur.*

Virginis & pulchram faciem vultumque decorum

Sae-

Alcides Hydram ingenio confecit, & arte:
Alcides saevos Caci restrinxit & ignes;
Alcides arcu Stymphalida monstra peremit;
Alcides casus ac mille pericula vicit.

§. CXXX.

*Anadiplosis.*

Saepius extremum repetit Conversio verbum,
Hanc Anadiplosin Graeci dixere diserti : ut,
Hannibal Italiam vicit, armísque, dolísque
Vicit, & ingenio constanti pectore vicit.

§. CXXXI.

*Complexio duplex verbum utrinque habet.*

Complexa est duplex verbum Complexio, utrinque
Principium & finem dicti conterminat, estque
Illa loco facies dicendi pulchra decénsque: ut,
Unde doli fraudesque malae sunt ? propter amorem.
Unde perit pietas & virtus ? propter amorem.

§. CXXXII.

*Duplicatio.*

Saepius at species, quae verbum duplicat idem,
Ut deceat tamen, & crescat sententia, nomen
Conveniens merito huic parti dat duplico verbum.
Ut, Verres quidnam esse potest? quidnam nisi Verres?
Me, me, adsum qui feci, in me convertite ferrum.
Vivere iucundum est, sed dum sit vivere honestum.

§. CXXXIII.

*Traductio.*

Nam minus id si sit, non est mihi vivere tanti,
Haec repetita tibi ratio Traductio dicta est,
Iudicio tamen ut deceat tractata probatur.

*Ar-*

*à Grammaticis traduntur, sed quae à Rhetoricis propriè considerantur.*

Hoc studium fuerit duplex, namque altera cura
Verborum vocumque usus cognoscere, & artem,
Non quam Grammaticus possit praestare, loquendi
Scilicet & recte formas, atque ordinis usum,
Cuius & in nostris transacta est mentio chartis.
Sed quaedam praecepta tibi proponimus, ad quae
Grammatici non assuerunt, ea munera nostrae
Sunt artis tantum, nam captans commoda vocum,
Arbitrio volvit proprio, componit agitque,
Separat & multis contemperat omnia formis.

## §. CXXVIII.

*Altera exornationis pars in sententiarum figuris sita est, de qua suo loco.*

Altera non voces tractat, vocúmve figuras
„ Sollicitat, sed res ipsas & pondera cuncta
„ Concipit & variis effert, monstrátque figuris.
Ergo verborum est una exornatio, rerum
Altera, multiplici consistit & utraque parte:
Quas tibi praescribam, quarúmque exempla docebo,
Carmine quo potero, quod mens amplexa tenere
Et valeat paucis ediscere versibus, & si
Non dulci praescripta tibi sint carmine cuncta.

## §. CXXVIIII.

*Repetitio.*

Prima mihi occurrit species, optátque canendo
Exponi imprimis, nam sedes occupat illa
Et loca prima petit, repetit quoque prima loquendi
Principia, unde habuit nomen Repetitio, Graecis
Antaphora est, partem repetens dicendo priorem: ut,
Alcides Nemees vicit stravitque leonem;

Al-

Mondonidae ostendit tibi Praesulis, Aureliúsque.

## §. CXXXVIIII.

*Membrum, cuius partes non plures quàm tres. Exemplum.*

Membra vocant, quaecunque brevi sunt integra sensu,
Exiguo & gyro clauduntur & excipiunt se,
Respondéntque sibi, ut nec tu tibi consulis unquam,
Et facis ut noster rectè sibi consulat hostis,
Et patriae officium non praestas. His tribus usque
Haec constare potest membris, nec plura petenda.

## §. CXXXX.

*Compar. Exemplum.*

Compar adest totidem numeris ornata figura,
Quae sibi consimili iungit res pondere vocum : ut,
Bella parant alii, tristes agitántque tumultus,
Festa colunt alii, mensásque epulasque frequentant.

## §. CXXXXI.

*Adnominatio. Exemplum*

Paronomon dictum vicino ex nomine ludet,
Conciliat dictis venerem, cum sorte locóque
Accidit, ut false quidam dixere Meronem
Cui verum nomen dederat stirps prisca Neronis
Sic etiam amentes compellat (10) Davus amantes.

## §. CXXXXII.

*Onomatopoeia figura. Exempla.*

Est etiam quaedam fingendi nomina virtus,
Quae voces petit à rebus, sentire putabis
Res ipsas, non verba modo demissa per aures:
Hinnit equus, rapidique ruunt de montibus amnes,
Rara quidem nos haec: sed Graeca licentia fingit
Uberiore modo; cunctis pars nota poëtis.

*An-*

(10) Davus Terentianus.

## §. CXXXIIII.

*Articulus.*

Articulus multis succrescens vocibus, & quas
Nulla tamen nectat coniungens copula partes:
Ut, veni, vidi, vici: sermone, sonóque,
Vocibus, ardenti vultu, conterruit hostem.

## §. CXXXV.

*Homioptotons similiter cadens.*

Quae simili casu referuntur plura, loquenti
Illa cadunt, similíque modo, noménque receptant.
Commendas hominem tantum mihi laudis egentem,
Quantum ego cognovi sceleratae hunc fraudis habentem

## §. CXXXVI.

*Homeoteleuton similiter desinens.*

Huic similis fermè est species, quando omnia fines
Membra tenent similes, & pars sibi consonat omnis,
Vicinum referens sonitum similémque tenorem.

## §. CXXXVII.

*Exemplum.*

Invidiosa mihi sunt, quae tu cuncta parasti,
Quae studiosa tibi, & quae tu tibi pulchra putasti.

## §. CXXXVIII.

*Modestè his figuris utendum esse, quae si crebrae sint, orationem minus gravem reddunt.*

Parcius hac tamen utendum (mihi credito) forma:
Elevat assiduè repetita haec saepe loquentis
Momenta & pondus, doctis neque convenit usque
Auribus, hanc nostro repetentes saepius aevo
Auctores gravitate carent, ut epistola multa

Mon-

Quae cupiens efferre animus, multumque morari
Impatiens, efferre tamen conatur, at ipso
Impete praeripiunt egressus ultima verba,
Primaque deficiunt, unde haec Defectio dicta est:

## §. CXXXXVII.

*Aposiopesis, verbi reticentia. Exempla defectionis & reticentiae.*

„Cùm magis affectu atque tono vocisque tenore
„Quam verbis quisquam sese exprimit, aut properando
„Dimittit reticetque aliquid, cuius mihi sensus
Difficilis nimium non sit: reticentia verbi
Dicta olim, pars haec multum cognata priori,
Téne ego, te nate, ô prima miserande iuventa,
Téne ego, qui primus Stygios invisere lucos
Debueram, lethique graves habitare tenebras?
Hoc primae exemplum formae. Ast hoc alterius sit,
Per superum sedes iuro, (12) per fulmina magni
Patris, & astra simul radiantia nocte serena,
Si non fraude mihi raptos fur pessime tauros;
Sed quid opus iurare? dabis dabis improbe poenas.

## §. CXXXXVIII.

*De Metaphora figura, quam permutationem appellat.*

Ultima quae in verbis nobis ponenda figura est,
Multum habet & veneris, cum certa inducitur arte;
Estque frequens vulgi sermonibus, inde tamen non
Sit repetenda tibi, temere at tu providus illam
„Iudicio admittas docto,

## §. CXXXXVIIII.

*De figurarum usu, iudicium & praeceptum optimum.*

. . . . . . . nam saepe figura



(12) Ad fabulam Appollinis & Mercurii alludit.

## §. CXXXXIII.

*Antonomasia figura. Exemplum.*

Antonomos propria nil dicens voce, trahensque
Exterius nomen; nam si quis dicere Homerum
Tendit, Moeonidem dicit, dicitve poëtam.
Et sapiens dulcique senex vicinus (11) Hymetto.

## §. CXXXXIIII.

*Cognatorum figura. Exempla.*

Cognatis aliud partes denominat omnes
Vocibus,à propriis tantum abstinet,haud tamen est res
Clara minus, Bacchum cum sentis dicere vinum;
Et fruges Cererem, iure hoc agnosce petitum.

## §. CXXXXV.

*Abusus figura. Exemplum.*

His similis mihi se demonstrat abusio, cuius
Arbitrio impropriis est quisquam vocibus usus,
Et cognata petit iam certis legitimísque
Depositis. Numerum dicens pro pondere, pondus
Pro numero, brevibusque solet confundere parva.

## §. CXXXXVI.

*Elipsis verborum.*

Saepe etiam dum festinant, seséque vicissim
Impediunt, properántque nimis prodire, laborant
Verba, neque integro prorumpunt omnia sensu:
Unde fit ut desit verbum, cuius tamen ipsa
Postulet officium constans oratio, sive id
Praecipiti affectu dicentibus impediatur,
Dum fervet trepidatque nimis mens,linguaque non quit
Excipere haec tam multa simul simulacra loquendo,
Quae

(11) Socratis Antonomasia.

Urbanum scurram : parcum quoque dicimus illum,
Qui sua turbarit turpi patrimonia luxu,
Multáque quae longum foret enumerare canendo,
Quaeque libris variis poteris sermonéque vulgi
Excipere, atque alta doctus componere mente.

§. CLIII.

*Dicit Metaphoram dividi in eam, quae propriè sic appellatur, quando translatio in uno vel paucis verbis fit, & in Allegoriam, quae perpetua Metaphora est.*

Quippe etenim ratio una patet dicentibus, usque
Et superat cunctas numeróque usùque frequenti,
Quascumque in sermone vides superesse figuras:
Ut tamen admonitus distinguas singula, désque
Partibus ipsa suis proprias cum nomine formas,
Te brevibus partem duplicémque usúmque docebo:
Nam si aliena tibi sunt pauca vocabula rebus
Traducta ex aliis, propriisque adiuncta loquendo,
Nec latet ex omni res, & sententia parte:

§. CLIIII.

*Exemplum translationis propriae sic dictae.*

Sed quaedam simulacra sui partésque videre
Permittat, simplex haec est Translatio, nota
Omnibus, ut florens aetate, & fervidus ira.
Haec eadem si perpetuo ipsa tenore latebit,
Undique collatis alienis vocibus, ut non
Sit satis accipere haec, quae sunt tibi cumque probata,
Ut certus pateat sensus : sed imagine in illa
Discutienda tibi sint omnia nomina, ut altè
Explicitâ & veros ostendant singula sensus,
Et finem, quem dicendo respexerat auctor.

„ Displicet , ingratumque facit quod diximus , ut si
„ Assidua , aut nimis obscura , aut deducta remotis
A rebus , nostroque nimis distantibus usu.

§. CL.

*De rebus unde Metaphora transfertur. Exempla Metaphorae.*

Nomen & huic dictum sit permutatio parti,
Scilicet à propriis quando quis vocibus audet
Divertisse , petens similes res , verbaque promit
A simili rerum facie & virtutibus iisdem,
Seu vitiis , augétque modum minuitve loquendo,
A vivis ad viva trahens , ad viváque rursus
Non animata ferens , omnique carentia sensu;
Rursus ad haec queis vita deest , viventia flectit:
Et genere in simili componit inania vitae:
Ut durum si quis socium silicemque vocarit
Vel robur , rigidóque ferat praecordia ferro,
Moribus aut saevis quemquam esse Lycaona dicat,
Sive lupum fraudésque petat cognomine vulpis,
Seu fluere hunc animo dicat , quicumque timore
Concutitur,

§. CLI.

*Metaphora non solum in nominibus, sed in verbis spectatur.*

. . . . . . namque haec non solùm nomine ducta est
Forma , sed in verbis etiam sua iura frequentat.

§. CLII.

*Metaphorae per irrisionem à contrariis petuntur.*

Nec solùm à simili specie dicendo ciemus
Nomina , sed quandoque etiam vel non sine magno
Ornatu petimus contraria nomina rebus,
Ac velut irrisu atque ioco persaepè vocamus

Ur-

Et superos meditata choros productio vitae,
Nocte dieque sacras attentè evolvere chartas,
Auribus atque Deum humanis audire loquentem;
Consiliis superumque admitti, certáque tandem.
Sanctáque doctrinae verae praecepta tenere:
Unde animo lucem admoveas, qua tendere gressus
Et vitae peragrare vias, possisque labores
Vincere, difficiles casus, atque ardua cuncta,
In superas donec sedes patriámque piorum
Contingat tolli, aeternámque habitare quietem.

## §. CLVIIII.

*De figuris & exornationibus sententiarum.*

Hactenus, in verbis quae sunt tibi cumque figurae,
Musa dedit, tentatque alias evolvere formas,
Ornatusque alios, quibus aut sententia surgit,
Aut meliore modo procedit, & undique vires
Aut decus & pondus sibi conciliare laborat;
Mille modis varians artem, & fastidia pellens,
Et tentans animos omni pervincere mole.

## §. CLX.

*Interrogatio figura non ad discendum, sed ad vincendum. Exemplum interrogationis.*

In quibus ecce rogat primum se Pysma referri,
Quaestio nomen habet, Musis bene nota Latinis
Forma rogans semper, non ut quid discere tentet,
Non etenim didicisse parat, sed quaerere ab hoste
Quo magis impellat quaerendo, aut iudicis iram
Excitet, adstantes rapiatque trahatque rogando.
An semper fortuna tibi parere Tyranne
Debuerit? quando finem quas ipse parasti
Fraudibus atque dolis impones, vimque remittes?

Sub-

## §. CLV.

*Allegoriam Latinè inverſionem vocat. Exemplum Allegoriae.*

Haec tibi dicenda eſt Inverſio, ſcilicet in qua
Verba aliud monſtrant, aliud ſententia dicit.
Claudite iam rivos pueri, ſat prata biberunt.
Multáque quae noſtris ſic ſunt cantata poëtis:

## §. CLVI.

*Allegoriae uſus frequens in ſacris libris.*

Nulla voluminibus ſacris repetita figura
Eſt magis, ut vatum libri teſtantur, & illa
Carmina Ieſſidae plectro modulata poëtae,
Divinis quando flammis agitantur, & alta
Concipiunt animo myſteria, ſurgere cernis
Verba per aethereas auras, & creſcere in alta
Sidera principiique ſui momenta referre
Protinus; humanumque omnem pervincere captum.

## §. CLVII.

*Conſilium circa allegoriarum interpretationem, quae in ſacris libris leguntur.*

Haec tibi adoranda imprimis proponimus atque
Non temerè tentanda, priuſquam numina ſupplex
Exores, mentemque petas tam grandibus aptam
Reſponſis, ſimul aſſiduum ſtudiumque laboremque
Impendas, tecum meditare atque omnia patrum,
Qui doctrina olim celebres pietate probati,
Sedulus evolvas commenta.

## §. CLVIII.

*Commendat ſacrarum ſcripturarum ſtudium.* Pſalm. I.

. . . . . . O magna beatae

Et

Deseruisse viam virtutis, certaque iustae
Praemia militiae, aeternas perdisse coronas.
O superi revocate precor, miserosque docete
Certum iter, & longè meliorem reddite mentem.

§. CLXIIII.

*Acclamatio, quae consideratam rem vel caussam sequitur.*

Huic generi affinis fuit Acclamatio, cuius
Officium est, dum res perpendit, iudicioque
Enumerat; rerum caussas, momentaque cuncta
Colligere in pondus certum & molimina certa,
Inde monere alios, & pondera cuncta docere.

§. CLXV.

*Acclamationis exemplum de Christi pietate.*

Ut superas sedes liquisse, atque aetheris alti
Regna beata nimis nullisque obnoxia curis,
Et terras mortali olim coluisse figura;
Et celasse Deum vilis sub imagine servi
Non satis hoc tibi Nazaride! & tot adisse labores,
Totque homines sanasse aegros, & faucibus Orci
Tot rapuisse viros, placidae quoque praemia vitae
Insigni pietate illis tam multa dedisse!
Dumque doces praecepta homines divina, quis umquam
Pondere curarum atque operâ maiore docendo
Perfunctus, vigil & satagens noctuque diuque;
Non satis hoc, sed deformem post omnia mortem
Infamesque cruces, culparum opprobria cuncta
Non dubitas perferre, nec inde subire sepulchrum
Atque Erebi pallentem umbram, noctemque profundam
Visere & infernas stygiae peragrare tenebras.
Tantus amor nostri, scelerisque piamina tanta.

Sar-

## §. CLXI.

*Subiectio figura quam Antipophoram Graeci vocant, Poëta Praeventionem appellat. Exemplum Antipophorae.*

Mox huic respondens sequitur Subiectio, cuius
Officium est quod tute petas, vel postulet hostis,
Respondere tibi, atque alios praevertere dictis.
Praeventum poteris simul hanc dixisse figuram.
Is ne tibi sapiens, quem si sapientia cultu
Ornaret proprio, numquam tot adire labores,
Divitias & opes propter, vulgique favorem
Tentaret, potius peteret secreta, camenis
Addictus; misero presertim tempore, quando
Et virtutis honos iacet, & sua praemia laudi
Deficiunt, tantumque valet violentia frausque.

## §. CLXII.

*Exclamatio figura.*

Affectu commota venit, seseque canendam
Obiicit indigno moesta Exclamatio vultu;
Ora ferens ira excandentia, plena doloris,
Compellans fremituque ciens hominesque Deosque,
Tempora, vel mores, cives, urbemve locumve
Resve alias, quibus ostendit se offendier, aut quas
Consulit, atque citat testes, vel postulat horum
Auxilium, tentatque suos lenire dolores.

## §. CLXIII.

*Exclamationis exemplum in Lutherum.*

O superi, quorum numen terraeque marisque
Infernique tremunt reges, avertite quaeso
Tantum immane nefas, nostris avertite regnis:
Sit satis heu miseros tantis erroribus actos
Germanos, dum Martini praecepta sequuntur,

De-

Pervertit, superosque suis in sedibus audet
Sollicitare, novas faciesque inducere mundo
Nititur inque homines discordia semina miscet,
Sacrilegus ne mihi dicetur? an impius? an ne
Filius Eumenidum? quo tandem nomine possim
Compellare mihi incertum; nam cuncta minora
Sunt scelere & furiis hominis, quae nomina cumque
Nota mihi extremas etiam signantia pestes.

§. CLXX.

*Communicatio, sive Participatio.*

Saepius Orator caussam communicat hosti,
Iudicibusve suis, & cunctos consulit, illis
Proponit caussam, & quidnam sibi quisque pararet,
In simili casu positus si fortè fuisset,
Quaerit; & hoc pacto proprias defendere partes
Nititur, à simili trahit argumenta periclo;
Nam tibi quod cupias ignosces, si cupit alter.

§. CLXXI.

*Communicationis exemplum.*

Ut tibi si insidias fieri fortasse videres,
Intendique necem, quam nullo evadere cursu,
Nec ratione alia posses, quàm vulnere, nec tunc
Arma tibi nihil expectanti cetera adessent,
An dubitas torquere tamen quaeque obvia saxa? &
Quem non sustineas inimicum comminus impar,
Eminus evites, vetat hoc natura negari.
Dicenda est nostris haec Participatio Musis.

§. CLXXII.

*Permissio figura.*

Multa etiam solet Orator permittere saepè
Iudicibus, sive adversis censenda, ubi caussae

Fi-

## §. CLXVI.

*Sarcasmos figura, quam insultationem vocat.*

His etiam est coniuncta mihi Insultatio, amaro
Viscera concutiens risu, quaeque exprobrat hosti
Vota, aut fortunam, quae & res metitur ab ipso
Eventu, non admittens caussamve animumve;
Stultitiam irridens votorum, saepius autem
Insultans miseris, quorum tristissima fata.

## §. CLXVII.

*Insultationis exempla.*

I modo & Oceani fluctus & tristia monstra
Neptunum petere iratum, & discrimina vitae
Ultima pertuleris, mundum peragrando remotum,
Et regna à nostro nimium distantia caelo;
Ut tumidus rediens auro per crimina parto
In tumidis animam demittas naufragus undis.
En agros, &, quam bello Troiae petisti,
Hesperiam metire: canit sacra Musa Maronis.

## §. CLXVIII.

*Dubitatio, qua simulamus ambigere quid potissimum dicamus.*

Ambigit Orator nonnumquam, quid petat omni
Ex numero rerum aut vocum, quaecumque sibi sunt
Obvia, pro caussae ratione & pondere quamvis
Multa quidem, tamen ignorat quidnam eligat, & sic
Auget idem, caussaeque modos exaggerat altè.
Nomen & huic fuerit proprium Dubitatio formae.

## §. CLXVIIII.

*Exemplum Dubitationis. Invehitur in Lutherum.*

Qui populos turbat dictis, qui relligionem

Per-

Perdat, & imminuat praestantia pondera rerum:
Lenit & haec rursus, libertatemque loquendi
Temperat, invidiam caussae quo avertat, & iras
Iudicis inflectat conceptas, commoda tandem
Procurat caussae; dum miscet libera blandis.

## §. CLXXV.

*Exemplum licentiae.*

Ut te (favor enim) iudex vitare parabam,
Cùm tibi tam mites animos superesse putarem,
Huius ut invidiam contemnere posse tyrranni
Non posses, facinusque hominis compescere vero
Iudicio; ast postquam, qua sis probitate, rogarim,
Qua mente instructus, quantum ratione valeres,
Et miseris quantum auxilium persaepe tulisses,
Et didici tam multa tuae praeconia laudis,
Iustitiae quàm sancta tibi sint munera, quàmque
Intrepidus sceleri obsistas, felicia dixi
Secula, meque etiam, fateor, dixisse beatum,
Cui tali censore agere, & cui contigit isto
Iudicio, in quemcumque velim, quaecumque profari.

## §. CLXXVI.

*Apostrophe figura, cum absentibus colloquimur tamquam praesentibus.*

Gratia nec minor est illi concessa figurae,
Cùm quis sermonem avertit, seriemque loquendi;
Absentesque petit verbis, atque advocat, ut sic
Opprimat adversos, affectusque excitet altos
Iudicibus, caussaeque paret pondusque fidemque.

## §. CLXXVII.

*Exemplum Apostrophes. In Lutherum advocatione Christi*

*&*

Fidit, & ostendit tantum, nec disputat ipsis
Libera permittens suffragia scilicet, & se
Dissimulans nil velle illis censere, nec ulla
Pondera perspicere, aut verbis non plura morari:
Haec & ab antiquis Permissio dicta figura est.

## §. CLXXIII.

*Permissionis exemplum adversus Lutherum.*

Ut, quantum foret ò satius, cùm serpere coepit
Haec inimica lues, populos quae perdidit omnes
Theutonicos, tantis obsisteret ante malis, (13) qui
Missus ad hoc fuerat ferventem ut sisteret ignem!
Dicite vos pia turba patres, perpendite quantum
Tunc melius foret, hanc penitus restinguere flammam,
Unde ortum tanta cepêre incendia, vos iam
Dicite, non etenim hic sum dicere plura paratus.

## §. CLXXIIII.

*Licentia figura, cum libertatem in dicendo sequimur nullo personarum respectu.*

Iam sese audaci producta Licentia fronte
Flagitat à nobis dici, nec plura morari
Sustinet: expediam quare hanc, nam libera cum sit,
Parendum quidquid cupiat, vel multa ferenda
Infreni quaecumque velit producere lingua.
Haec igitur persaepe sibi complura licere
Liberius dixisse petit, quàm tempora vel res
Vel persona ferat praesens, cum qua sibi sermo est:
Acribus interdum verbis haec utitur, atque
Nil verita exponit, quidquid conceperit in se:
Mox ubi contactos animos praesentit amaro
Verborum ductu, rursus lenire laborat
Atque ita rem tractat, non ut reverentia caussam

Per-

(13) Thomas de Vio Cardinalis missus est ut Lutherum reprimeret.

## §. CLXXVIIII.

*Occupationis exemplum in Lutheri intemperantiam.*

Quidnam commemorem luxus ? quid prandia? ceonas?
Tanta voluptatum commenta ? & munera tanta
Luxuriae , quibus à puero corruptus agebas
Infamem vitam , quam moribus usque malignis
Ad summam mortis tandem perduxeris horam ?
Turpe tuum volumus fatum Martine tacere,(15)
Ut nimio oppressum vino meritoria vidit,
Quod sanus conviva bibis , caupona iacentem:
Scilicet hic hominis fuerat sanctique piique
Exitus, ut superas ascenderet ebrius oras.
Occupat haec verbum id , quod praetermittere fingit,
Quare & deductum sortitur ab Occupo nomen.

## §. CLXXX.

*De figuris, quas quantitativas appellare possis.*

Sunt aliae species variandis vocibus aptae,
Quae veneres addunt sermonibus, & quibus ipsa
Amplior efficitur sententia , sive velis rem
Augeri aut minui , seu pondera quaeque parare;
Aut etenim extenuat rerum momenta severa,
Aut rursus leviora parant augere loquendo.

## §. CLXXXI.

*Congeries figura. Exemplum Cengeriei in eundem Lutherum.*

¶ Prima mihi occurrit multis circundata verbis
Congeries , & se poscit describier ante,
Cuius & officium fuerit , quae dicta fuerunt,
Protinus admotis altè producere verbis:

Quae

(15) Martinus Lutherus in meritoria taberna nimia ebrietate strangulatus est. Auctor Cocleus.

*& Sanctorum omnium redarguit Lutheri mendacium, de fide sine operibus.*

Ut priscos vates olim, patresque, ducesque,
Et sacris quaecumque leguntur nomina libris,
Discipulosque novae legis, teque optime Christe
Bacchantis Martini infandos advoco in ausus:
Vos benefacta simul docuistis iuncta, fidemque,
Et penitus partem dictis sociastis utramque.
Nec nisi promissis divinis crediderit quis,
Et dictis quaecumque liber proponit (14) uterque,
Efficiat quaecumque volet quemcumque laborem
Expleat; at pereunt, quae non coniuncta fide sunt:
Mox credat; valeàtque fide & transmittere montes,
Et lunam claro possit deducere caelo,
Sed sterilis, nullisque decens virtutibus, omni
Cassus ope ornatùque operum, damnatus abibit
Iudicio superûm aeternas habitare tenebras:
Et tamen ausus eras Martine insane docendo
Ignavos fecisse homines, dum praemia nulla
Esse doces rectè factis: quid defuit ergo,
Ut Superos humana etiam curare negares?
„ Haec igitur dicenda tibi est Aversio forma;
Quae subito mutat personam saepè loquendo.

## §. CLXXVIII.

*Occupatio figura.*

Rarius at genus est illud, quo saepè negamus
Dicere nos quicquam, quod non tamen usque tacemus,
Novimus ut quando, quae non coniungere caussae
Possumus instanti, tamen & memorata parabunt
Invidiam aut laudes, & non aliena ferentur
Proposito nobis fini, tunc fingimus illa
Negligere, at manifesta tamen fecisse probamur.

*Oc-*

(14) Uterque liber veteris & novi Testamenti.

## §. CLXXXV.

*Demonstratio figura sive Subiectio.*

Illa etiam non grata minus persaepe figura est,
Quae parat ante oculos rem, quae sit gesta referre,
Ut te audire neges, sed demonstrata videre:
Tantum habet ars vitae & motus, ut pingere verbis
Usque adeo valeat res omnes, atque docere
Certius ut nullo possis spectare theatro:
Dùmque agitur res ipsa quidem, si testis adesses,
Certius aut melius rem non didicisse valeres.
Haec à nonnullis pars Demonstratio dicta est,
Vel quia rem visu spectandam subiicit, est qui
Indidit arte sua ex priscis Subiectio nomen.

## §. CLXXXVI.

*Exemplum Demonstrationis.*

„ Iam tuba committit trepidas in praelia turmas,
Tela volant, ensesque feri stringuntur, & ingens
Fit clamor, tristes iactant ad sidera voces;
Pars cadit hic, alii succedunt, perdidit ille
Crura manùsque, alius pedibus protritus equorum
Corruit hîc, animamque vomit cum sanguine, & huiús
Occupat hasta fugam, tenet & tellure refixum,
Undique spirantûm gemitus animàsque trahentûm
Auditur, fervent saevo loca singula Marte.

## §. CLXXXVII.

*Emphasis, Latinè Significatio.*

Gratia nec minor est cum quis conclusa latenti
Cortice verborum superantia sensa relinquit,
Suspicione mihi mage quàm sermone probanda;
Significatur enim res verbis, non tamen omni
Exprimitur parte, & maior sententia dicto est.

Em-

Quae si non eadem tamen aequivalentia sunto:
Ut populi pacem tu evertere funditus audes,
Tùque hominum pergis penitus turbare quietem,
Tùque moves fluctus saevos , turbàmque procellis
Obruis , heu miseràmque agitas & perdere pergis.

## §. CLXXXII.

*Congeries non multa admittit membra.*

Nec tamen assiduis verbis oneranda figura haec;
Bis cumulata iuvat , nec ter repetita nocebit.

## §. CLXXXIII.

*Descriptio rerum , figura.*

Luce nitens multa sequitur Descriptio , seque
Postulat imprimis efferri , multa datura
Lumina dicendis rebus : nam nulla figura est
Utilior veram naturam exponere rerum,
Actàque & eventus, proprìasque ostendere partes;
Estque brevis , brevitate tamen quae commoda multa
Afferat , & dictis quae pondera certa probandis.

## §. CLXXXIIII.

*Exemplum descriptionis sive hypotyposis , in Lutherum.*

Non te relligio , rerum sed cura novarum
Compulit in populis tantos agitare tumultus,
Exitium ó nostri , Martine , & dedecus aevi:
Principibus cessisse sacris , seseque modestum
Praebere , atque alios eadem praecepta docere,
Relligio est. At non populi sibi quaerere plausus,
Et rerum turbare modos , maioribus ullis
Non ullam praestare fidem , miscere profanis
Sacra , nec omnino cognoscere fàsque nefàsque.
Ambitionis erat modus hic , non relligionis.

De-

## §. CXCI.

*Conformationis exemplum. In Lutherum.*

Christus, ut, in terris si nunc foret, ut fuit olim,
Tunc cum Discipuli lino ratibùsque relictis
Non ad desidiam, nec ad otia foeda vocantem
Ferventi affectu Dominum studiòque sequuntur;
An Martine putas istis te agnosceret ille,
Artibus audentem populos subvertere? Iam te
Reiiceret, vacuàmque fidem, & non sancta monentem
Otia reiiceret servum mercedis iniquae,
Saepe vocans porcum immundumq.canemqueprofanum.
Nec tamen est absens Christus, auditur ab omni
Nunc populo, exagitans & te Martine, tuàmque
Doctrinam infernis ductam de sedibus, inque
Infernas referens sedes, mendacia fassos
Quosque tua, & caelo proclamat Christus ab alto,
Atque Evangelium verbi vox viva superni,
Aeternùmque piis solamen, luminis alti
Lucida fax clamat, te te Martine furentem:
Et mihi inurentem infami mendacia lingua
Exagitent furiae, nec nostri muneris umquam
Tùque tuìque feras ingentia praemia, qui me
Conspurcare mali commento audetis iniquo.

## §. CXCII.

*Effictio figura.*

Pingimus interdum faciem verosque colores
Personae, cuius conamur dicere caussam;
Membràque formanus dictis, cum scilicet hac ex
Parte modum ac vires atque argumenta putamus
„ Addere materiae nostrae; nam saepè videmus
„ Corporis ex specie mentem: facièque notamus
„ Affectus motùsque animae, quae saepius inde

K „ Pro-

Emphasis est Graecis, quae & Significatio nostris.
Fitque per ambiguum verbum, quod vertis ad usum
Ipse tuum, fitque excessu & graviora loquendo
Ut leviora probes etiam; fit saepè sequela (16)
Et rationis ope ex dictis non dicta legentis;
Interdum sermo inceptus praeciditur antè
Quàm res clarescat, sed non obscura relicta est.

## §. CLXXXVIII.

*Exemplum emphasis in Lutherum.*

Usque adeo, ut certum nequeas deprendere sensum.
Quid tibi cum dominis, tibi cum, Martine, tyrannis?

## §. CLXXXVIIII.

*Emphasis sic colligitur, cùm tu Principibus operam dares de tyrannide, aut terrena dignitate cogitare videbaris.*

Si tibi relligio est cordi, non illa favore
Indiget humano, humanis non viribus illa
Nititur, è caelo illapsa est, mortalia temnit,
Quis te Principibus sociavit Iudicibùsque?

## §. CXC.

*Conformatio figura.*

Fingimus interdum voces absentis amici,
Verbàque suscipimus necdum prolata, modòsque
Illius, quem nos dicentem ad nostra citamus
Iura; eadem ratio est, cum rebus fingere voces
Nitimur, aut formam quibus haec natura negarit:
Hoc iuvat imprimis, & multum conficit, arte
Si tamen atque loco proprio & ratione petatur.
Et fuit à nostris haec Conformatio dicta.

Con-

(16) Emphasis interdum per consequentiam intelligitur & explicatur.

## §. CXCVII.

*Exemplum huius figurae.*

Hactenus audiſtis, quali pietate caleret
In patrem ac fratres Iacobi filius; (17) at nunc
Inſontem in puerum fuerit quae iniuria fratrum,
Et ſcelus, exponam, quod nulla Tragoedia vincit.

## §. CXCVIII.

*Epanorthoſis, ſive correctio. Correctionis exemplum.*

Nec minor eſt uſus, cùm quis producere verba
De re quacumque incipiens, cupit addere ad illam
Forte minus verbum aut maius, pro pondere cauſſae:
Tunc ſimulat ſe verba prius damnare relata,
Et propriora loqui poſſe, & ſe corrigit, addens
Particulam quae correctum denunciet, inde haec
Forma capit nomen Correctio: dicere ſi quis
Sic velit: Egregium miſerunt Numina regem
Nunc populis noſtris, patriae at dixiſſe parentem
Sit melius, qui tàm aſſiduus iam ante omnia curat
Rem populi, oblitus quae ſunt ſua commoda cumque.

## §. CXCVIIII.

*Parenthesis ſive interpoſitio.*

Nota nimis vulgo eſt alia ac protrita figura
(Nec dicenda mihi, lex id niſi poſceret artis.)
Continuos ſenſus quae ſaepè intercidit, atque
Inſerit uſque brevem ſenſum, quo cetera clara
Sint magis, ac ſine quo tamen haud obſcura fuiſſent.
Huic ego Romanum facio Interclusio nomen.

## §. CC.

*Exemplum Parentheſis. In Lutherum.*

Nota magis Graeco eſt, nam dicta Parentheſis illis.



(17) Alludit ad hiſtoriam Ioſeph. *Genes. XXXVII.*

„ Proditur , & certo indicio spectanda pateſcit.
Illaque ab officiis Effictio dicta figura eſt.

## §. CXCIII.

*Effictionis exemplum.*

Frons brevis , & luſca cernendo lumina , nares
Perſimiles ſatyris , rictus diductus , acutis
Dentibus , atque color fuſcus , & totius usque
Corporis & motus ſpecies ac forma ferina,
Quid niſi inhumanos potuit promittere mores?

## §. CXCIIII.

*Gradatio.*

Per certos nunc verba gradus ducuntur , habentque
Ponderis haud minimum , ratio nam creſcit eundo,
Atque parat vires , additque affectibus artem.
Hinc nomen cepit forma , atque Gradatio dicta eſt.

## §. CXCV.

*Exemplum Gradationis.*

Quis modus eſt vitiis? ſi quidquid criminis acres
Concipiunt animo iuvenes , exponere tentant?
Expoſita atque patrare licet , quaecumque licebunt,
Haec poſſunt , nec quae poſſunt feciſſe morantur,
Nec reprobant factum patres , neque iura coërcent?

## §. CXCVI.

*Series , figura quae partitioni ſervit.*

Ordinis interdum venus eſt , ut parte priori
Expoſita , ad reliqua accedas , quaecumque parabis
Dicere , tunc breviter repetas quae dixeris ; & quae
Sunt dicenda , brevi tentes proponere ſumma:

Exem-

Rhetoricum sit opus solummodo, praeterea nil;
„ Quo magis ingenio tibi sunt atque arte regenda
„ Haec, quaecumque usu sunt invidiosa frequenti;
„ Nec videare sequi vulgus, neu linquere caussam.
Sic ergo Antithesis propriis suadebimus uti,
Non ut in Antithesis ratio sit tota loquendi,
Qui nocet, ô patres, socius dicetur an hostis?

## §. CCIIII.

*Antitheton exempla.*

Christicolam ne voces hominem cuicumque supersunt
Divitiae, ast inopi saltem dare nolit amico
Quo vitare famem possit, quo frigora pellat?
Is tibi Christicola est, an Mauro saevior omni?
Hanc vocat Antitheton tibi Graecia tota figuram:
Nos etiam proprio dicemus nomine Pugnam.

## §. CCV.

*Periphrasis sive circumlocutio figura. Caussae, quare circumloquutionibus utimur: decorum, variatio, necessitas.*

Grammaticis est illa etiam notissima forma,
Non spernenda tamen dicenti: munera cuius
Haec fuerint, ut quae numero proponere nullo
Vocum posse putet, satis ac sit nomine ab uno
Ostendi tamen ambage & molimine vocum
Efferat interdum caussa ducente decora:
Non umquam ut variet ratio repetita loquendi,
Simplicis interdum defectu vocis ad artem
Appositae, aut metri ratione aut carminis usu;
Sit tamen haec virtus, ut quando id cogat egestas
Dissimules, & sponte tua videare petisse.
Id fiet si tam gratis ambagibus uti
Noveris, ut simplex etiam si nomen haberes,

Es-

Saepè ego ( nam memini puerum me audisse recentem
Esse ignem ) in populis incendia magna timebam,
Atque utinam tunc nascentes extinguere flammas
Qui potuit vellet ( potuit quis ) tunc posuissent (18)
Haec mala , iam pacem coleret pia turba quietam.

§. CCI.

*Antitheron sive contrarium figura , quam pugnam appellat poëta.*

Contendit persaepè aliquis contraria iactans
Verba , nec exiguam venerem solet illa figura
Addere dicendis , & vires protinus auget;
Sed tamen hanc partem multum rationis egëre
Dicimus , utque illis formis utare modestè,
In quibus ars nostra ostendit praeconia laudis:

§. CCII.

*Censura de figurarum usu.*

Hoc etenim stulti peccant , quaecumque figurae
Partem aliquam veneris didicere & laudis habere,
Obnixè incumbunt his solis , ordine nullo
Inculcant , nec verba sciunt nec tempora rerum
Eligere, hinc pariunt fastidia saepè odiùmque
Partibus his multùm laudatis;

§. CCIII.

*Multis imperitis contraria sive antitheta frequenter in usu esse.*

. . . . . . nam videas tu
Oppositis qui semper amant contraria verbis
Congerere assiduis concursibus , atque parare
Praelia verborum , turbis ingentibus usque
Extructas acies , veluti committere bella

Rhe-

(18) *Posuissent* , id est cessavissent.

## §. CCVIII.

*Expolitionis exempla.*

Ut mihi nil potuit te, Gaspar, charius esse,
Nec animo iucunda magis quaecumque voluptas
Esse meo potuit, quàm tèque videre, frui te:
Nec mihi vita fuit potior, quàm dulcia tantae
Munera amicitiae, quam nos non divitis Indi
Delitiis, non imperio posponimus ulli.

## §. CCVIIII.

*Sententia, quae Graecis Gnome.*

Utilis ad vitam superest Sententia, laude
Nominis ipsa sui multum celebrata, petensque
Non solùm audiri, sed & alta mente reponi,
Utilitate sua pretium promittere honestum,
Et dare, non fallax, ac plurima commoda multis.
Illa brevi vocum numero praeceptàque vitae
Optima demonstrat, momentàque maxima rerum,
Atque decus gravitatis habet, cum pondere vocum.

## §. CCX.

*Sententiae exempla.*

„ Ut nihil invita pulchrum, si non sit honestum,
„ Innocuus quisquis fuerit, fortissimus idem est.
„ Nil timet in vita quicumque timere Deum scit.
Illa locis inspersa suis multùmque decoris
Et fidei multum dicendo & ponderis addit.

## §. CCXI.

*Commoratio figura.*

Ultima dicenda est nobis, sed magna figura,
Quae struit atque parat toti fulcimina caussae,
Et nervos venàsque omnes sermonis habendi

Ro-

Esse magis credas gratum atque optabile, quod tu
Pluribus ostendis verbis spatioque moraris.

## §. CCVI.

*Exemplum Periphrasis.*

Ut patris aeterni pignus, si dicere Iesum
Aut vis hunc pura de virgine promere natum,
Aut hominum praeceptorem, vitaeque magistrum.
Cuncta decent, & rem signant, animùmque lacessunt.
Circuitus patribus dicta est haec forma Latinis.

## §. CCVII.

*Expolitio figura.*

Iam multis ornata modis dicenda figura est,
Quae se expectandam demonstrat saepius, ac non
Fastidita manet, faciem nam promit eamdem
Ornatam vario comptu, ut te cernere dicas
Nunc aliam atque aliam; tantum sit fallere, & arte
Decipere incautos sensus, sed & addere vires
Illa solet rebus magnas, & lumina verbis:
Fit repetendo iterum atq.iterum,quae pulchra videntur;
Sic tamen, ut repetat res ipsas, verba, modùmque
Dicendo invertat, fugiens fastidia cuncta.
Immutat numerum vocum, deducere docta
Rem verbis unam multis, & cogere in arctum;
Nonnumquam adscitis aliis invertere primas
Illa cupit voces, nonnumquam vocibus iisdem
Ordine mutato variat, sed & omnia vertit,
Nempe modos, & verba simul permutat, & ipsum
Dicendi affectum, atque alio pronunciat ore.
Unde illi, quia tanta potest variare loquendo,
Atque polire etiam, venit estque Politio nomen.

Ex-

Protegere & caussam curat Milonis amici,
Saepius id repetit, vim vi propellere ius est.

## §. CCXIIII.

*In Psalmis commoratio frequens, praesertim in misericordia imploranda.*

Et sacra Iessiadae si volvas carmina vatis,
Invenias dum saepè Deum supplexque precatur,
Auxiliùmque petit, veniàmve, & numina placat,
Saepius una illi totis clementia libris,
Et miserata malis nostris mitissima patris
Viscera, saepè illi haec pleno versantur in ore.

## §. CCXV.

*De confutatione cuius usum, utilitatem, & difficultatem principio indicat.*

Nec verò satis est propriam defendere caussam,
Argumentorum & tibicine sustentare;
Et struere id, quod quaeris, opus, partesque tueri
Saepe tuas; si non, hostis quaecumque pararit
Arma, cavere queas: clypeòque retundere fortis
Atque retorquere interdum, iaculatàque contra
Irrita fecisse; haec artis pars maxima, paucis
Concessa est.

## §. CCXVI.

*Accusator paucioribus indiget, quàm defensor.*

...... Nam qui accusent vel crimina, multos
Invenias, vel qui laudent quaeque optima, vulgo
Saepe Oratores videas, non indiga tantis
Viribus ingenii est pars haec, fluit obice nullo
Ipsa sibi, cursuque suo prolabitur usque;
Nititur in vero ratio haec, capit inde modumque,
Contenta & numerare gradus, speciesque malorum,

Si-

Roborat, atque Oratorem confidere cogit:
Audacèsque animos addit, ut vincere tandem
Conetur, firmùsque velit persistere coeptis.
Huius erit ratio & virtus, ut rebus in illis
Quas tibi praecipuè dicendo profore credas,
Saepius insistas, repetàsque, & corpore toto
Sermonis vires hinc cunctis partibus addas:
Ut pars nulla tibi toto in sermone vacare
Viribus his possit nervis & sanguine, per quae
Vita subest, paritùrque tuae fiducia caussae:
Saepius hoc repetas, volumus; multùmque moreris,
Unde tuis speres fore maxima commoda rebus,
Inde habet haec nomen ratio, quia semper in illis
Fit mora praecipuè rebus, quae maxima nobis
Fulcimenta parant, Con-dicta moratio(19) quondam est.

## §. CCXII.

*Exemplum Commorationis non potest breviter assignari cum figura haec per totam orationem spargatur.*

Exemplum si forte petas brevitate ferendum,
Haud facile & promptum est ostendere: nam modo cunctis
Partibus infundi hanc formam sermonis habendi,
Dum tibi describo, memini dixisse: nec unum
Occupat illa locum, nec sede moratur in una.

## §. CCXIII.

*In sacris libris Commorationis usus frequentissimus est.*

Sed tamen in sacris dabimus pulcherrima libris
Exempla, & manifesta quidem, repetitàque saepè,
Nec minus in caussis civilibus omnia passim
Sunt huius generis conferta exempla, patronos
Quoslibet antiquos si consulis, ut Ciceronem
Saepius audieris, dum pellere crimina tentat,
Pro-

(19) *Con-dicta moratio* per Tmesim id est commoratio dicta.

## §. CCXVIIII.

*Confutationis iidem loci sunt, qui inventionis. Confutationem tribus paramus modis, aut obiecta frangendo, aut minuendo, aut molliora reddendo. Negamus interdum propositionem, nonnumquam vero consequentiam.*

Non alios tractare locos, aliùdve movere
Argumentorum pondus, dum diruit, atque
Infirmat, solet Orator; sed fontibus iisdem
Confirmat proprias caussas, hoſtique repugnat,
Unde novam praeceptorum non ponimus artem:
Sed tamen & finem triplicem proponere suevit
Rhetor, ut adversae devitet vulnera plagae;
Aut etenim penitus frangit iaculata negando,
Aut leviora facit, verbis aut mollia reddit.
Protinus obiectum crimen reprehendere tentat:
Sin minus id possit, mendose colligis inqùit:
Et tibi concedam partes fortasse priores,
Posteriora sequi ex ipsis tamen abnuo: vel si
Id sequitur; tamen ostendam leviùsque, minùsque
Esse quod intendis, quàm tu fortasse putaris.
Tèque adeo tragico affectu, cumulòque loquendi
Obruere adstantes aures, non vincere caussa.
Eripuit sic saepè reos ingentibus usque
Criminibus, gladiisque exemit; colla catenis,
Compedibùsque gravem dissolvit, libera misit
Crura manùsque necem metuentis, & ultima fata:
Vel leviora dedit poenarum pondera dictis,
Mitius exilium, facile & revocabile iussit.

## §. CCXX.

*De Peroratione, quae argumentorum enumeratione brevi & affectibus constat.*

Pondera dicendique modos perstrinximus omnes,
Quae

Sive boni partes, multum fiducia praestat
Dicenti, & persaepe solet clamore ciere
Numina, iudicium, testes, & tempora, mores.
Ordine neglecto, atque arte, & tamen usque perorat.
At patronus erit multis instructior armis,
Artibus atque aliis, varius quarum indiget usus;
Nec satis est propriis rationibus omnia posse
Confirmare, sed adversis obsistere telis
Est opus, & propulsare & molimina cuncta
Vertère, quaecumque illa paret producere contra
Accusator, ut & propriam defendere partem
Possit, & egregii laudem praeferre patroni.
Prisca tulit raros aetas defendere doctos.
Nam facile & pronum est & res, & crimina, verbis
Exagitare malis, ducit natura loquentem,
Ipsàque inhumani facti indignatio clamat.

## §. CCXVII.

*Confutationis formae.*

Mille modos formasque movet, variasque figuras
Defensor, cùm saepe neget minuàtve probata
Crimina, saepe etiam culpam traducat in hostem,
Molliat interdum, nonnumquam rideat altè,
Ridiculùmque docere paret, quodcumque probarit
Accusator & infestet persaepius ipsum,
Multàque despiciat dictis, quae magna fuisse
Dixerit alter, & invertat quaecumque nocere
Crediderit, doctus non cedere viribus ullis.

## §. CCXVIII.

*Confutationis nomina, Confutatio, Depulsio, Infirmatio.*

Haec variis dictata olim pars vocibus, ut quae
Confutet, crimet pellat, contrariàque arma
Infirmet, sic ducta tenet sua nomina verbis.

*Con-*

Quidquid habet vel momenti, vel ponderis ipsa
Caussa , vel ingenio quidquid coniungere caussae
Contingit reparare iterum facilique figura
Perpendenda iterum artifici proponere summa:
Ut quae ostensa prius variis sunt partibus , atque
Fortassis leviora aliis sunt singula visa,
Nunc vires cumulata suas, sibi mutua iungant
Officia , & turba vincant , & cedere cogant.

## §. CCXXII.

*Altera perorationis pars, affectuum concitatio.*

Altera cura animos magnis affectibus usque
Perturbare , nec in solis rationibus omnis
Vincendi vis semper inest : nam libera mentis
Portio , quae imperium nostri solet una tenere,
Concipit interdum ratione negante figuras,
Quas amat atque ultro sequitur , seque afficit illis
Usque adeò , ut multum assiduo defessa labore,
Dum meliora docet ratio , dum plurima ponit
Fundamenta boni , incassum se intelligat usque
Sudasse , atque gemens cedat, potiusve trahatur.
Tantum habet arbitrii, tantum imperiique voluntas
Humana , ut postquam rerum conceperit ullos
Affectus, ratione ulla, neque viribus ullis
Succumbat, non si saevi tormenta tyranni
Intentent , mortemque trucem per vulnera , non si
Dedecus ; externis tandem non viribus illa
Eruitur , nisi paulatim quos induit ardens
Exuat affectus, aliamque effingere formam
Incipiat. Sed qua possis molirier arte
Hoc opus , inque tuas partes perducere mentem
Alterius , discenda brevi praecepta docebo.

Op-

Quae loca tentari deceat, quibus utier ausis,
Et quibus expediat quaecumque effingere formis
Argumenta, quibus propriam fulcire paretur
Aut contra adversam penitus prosternere caussam.
Principiis quibus utendum, quae exordia, quòque
Iudicio ponenda, satis iam diximus antè.
Nunc opus ingenio, doctam nunc quaerimus artem;
Quae totum demonstrat opus sub fine decenti
Claudere, pondus enim multum momentaque magna
Finibus orandi concessa; & saepè videmus
Qui totum turbavit opus, disiectàque toto
Corpore dicendi laceravit membra, sub ipsum
Correctus finem placuisse, & cuncta tulisse
Praemia conceptae caussae: rursùsque notavi
Quàm multos, quibus orando sua praemia iam iam
Cessura, & merito melioris debita caussae
Eripit artis egens ingratus & exitus: Ergo
„ Non satis orasse ex arte est, nisi & arte perores.
„ Finis enim & quae sunt cura concepta recenti
Promptius invadunt, mentique tenacius haerent:
Dum non plura putat sibi iam spectanda, nec usque
Distrahitur longis auditor cursibus, ac iam
Sentit adesse modum, cupit & meditanda referre,
Et referenda aliis caussae momenta tenere.

## §. CCXXI.

*Prima perorationis pars brevis argumentorum summa.*

Summa perorandi ratio spesque ultima ( quae non
Fallat, & incerti eventus discrimina tollat )
Constiterit duplici cura; namque altera pars est,
Enumerare gradus caussae, & fortissima quaeque
Argumenta brevi motu praestringere, non quod
Sermonem repetisse pares, atque integra rursus
Verba modosque omnes dicendo volvere, sed quod
Quid-

## §. CCXXIIII.

*Maiori cura suscipiendas esse divinas caussas, quàm si ipsius Oratoris essent propriae.*

Iamque adeò si sancta tibi suscepta Dei sit
Relligio, & Divina paras evolvere scripta,
Atque fidem populos praeceptaque sancta docere,
Offensumque patrem vitiis, & iusta minantem
Supplicia, aut blandis ad maxima dona vocantem
Vocibus, & miseros homines meliora monere
Ipse velis, maiora tuis haec credito rebus.
Nec tanti vel vita tibi, vel munera vitae
Omnia, vel patriae charae, vel sancta parentum
Sit pietas, quanti fuerit sanctissima divûm
Relligio, & curanda tibi maiore labore, &
Viribus humanos nimium superantibus ausus.

## §. CCXXV.

*Ad maximos & honestos conatus provehendos, Divinam gratiam paratam esse.*

Maxima praecipimus (fateor) maioraque nostro
Conatu, speranda tamen: nam saepius illa
Vidimus in terris fieri, si sacra revolvas
Carmina, si historias, si cuncta exempla priorum:
Invenies miranda tibi spectacula rerum,
Spiritus ut quondam caelo delapsus ab alto
Pectora Divino afflatu penetrata virorum
Iusserit humanis incognita viribus usque
Tentare, & tentata etiam pervincere, quae tunc
Et Reges, populique omnes, rerumque periti
Mirati victasque manus animosque dedere.
Qualia non nostris etiam sperare negatum
Temporibus, modò mens adsit pia, mensque timore
Plena sacro, quàm non rerum vesana cupido,

Vel

## §. CCXXIII.

*Optimum praeceptum ad quamcumque caussam perorandam, ut Orator non alienam esse putet, sed suam.*

Principio quaecumque tibi tractanda paratur
Caussa hominum, vel caussa Deûm quaecumq. movenda
Suscipitur, cupiam tantum tibi tradere curae,
Ut propriam penitus credas, ut nil alienae
Partis habere putes, tua sit, tua tota, nec ullum
Participem facias tecum, sive utile quid sit,
Ordiri quodcumque paras, vel inutile; quidquid,
Quidquid erit tandem, quemcumque & cedat in usum,
Finge tuum penitus, nec quicquam cura tepescat
Ulla tibi, quamvis fuerit qui vel sua vel se
Tradit agenda ferox inimicus, durus & hostis,
Vel Scytha, vel Turca immanis, vel barbarus hospes,
Sit quicumque, vel invisus patriaeque tibique;
Suscipienda tibi vel non est caussa patrono,
Vel semel ut suscepta, animo tractanda fideli.
Non frustra propriam caussam tibi credidit, is qui
Commisit tibi se totum, auxiliumque fidemque
Implorare tuam voluit: tu concipe talem
Talem animum, qualis deceat sanctumque bonumque
Veracemque virum; fortunam protinus omnem,
Et miseros casus, & mentem ante omnia totam
Alterius vestire tibi, tua ducito cuncta
Commoda, damna, malum, iacturam, spemq. metumque,
Et quodcumque potest animo superesse clientis,
Hoc patronus habe; nostram vel protinus artem
Mitte, nec è nostris te quisquam dixerit esse
Discipulis, Oratorem qui ante omnia iustum
Optamus, fortemque animo, semperque fidelem.

## §. CCXXVII.

*Summa totius tractationis & documenti.*

Nulla igitur praecepta dabo, quibus ipse movere
Alterius mentem valeas, sed protinus uno
Omnia concludam. Propriam bonus indue mentem,
Qualem optas aliis, tua tunc fortuna tuusque
Continget reliquos animus, communia coget
Esse tibi atque illis cuncta infortunia, casus,
Ceteraque humanam penitus variantia vitam.

## §. CCXXVIII.

*Ostendit hominibus à natura tributum esse, ut alii aliorum fortunis & miseriis moveantur.*

„ Cogit enim natura homines communibus usque
„ Motibus impelli, seu gaudia, sive dolores
„ Vita ferat, caussas & cuncta pericula iungit.
„ Et facile alterius damnum tristesque ruinae
„ Pervadunt sensus nostros, & mutua tentant
„ Pectora: concessum sed si non cuncta levare,
At sentire tamen nulli credam esse negatum.
Ostendunt lachrymae ac risus, quaeque omnibus insunt
Argumenta, pari affectu similique dolore
Exerceri animos hominum, multumque moveri.

## §. CCXXVIIII.

*Summa eorum quae praecepta sunt erga perorationem.*

Ergo cura duplex fuerit, studiumque laborque,
Dum finem fecisse paras sermonis habendi,
Enumerare modos caussae, & momenta referre,
Atque animos mollire hominum, compellereque altis
Motibus, inque tuae affectus effingere mentis.
Haec mihi pervincet demum, haec oratio palmam
Eripiet, quae clausa gravi fine atque decenti est.

Vel misera ambitio , luxus fastusque superbi,
Nullave terrenae vitae umquam commoda tentent;
Sed moveat virtus , moveat reverentia Divûm,
Veraque totius perfectaque commoda gentis.
Quisquis & hanc mentem affectu studioque pararit,
Accipiet maiora animo iam munera ab alto
Aethere , quae humanis iubeant tentare periclis
Maiora , & tentata modis pervincere magnis.
Sive ergo divina paras exponere dictis,
Concipe maiores humanis spemque animumque.
Atque minora puta caeli quaecumque sub axe;
Ut cura , studioque pio , sanctoque labore
Relligionis agas caussam , rectèque perores.

## §. CCXXVI.

*Optimos & commodissimos affectus spontè erumpere in illis qui suas agunt caussas.*

Sive agites hominum suscepta negotia quaeque,
Nulla minora tuis vel non aliena putaris;
Tunc natura tibi affectus animique parabit
Irritamenta , & flammas quibus ipse movere,
Et turbare queas , mentemque impellere magno
Impete iudicibus , turbaeque omnique coronae,
Et trahere invitos etiam , potiusque sequentes.
Ipse tibi propriam cùm tu rem feceris , & cùm
Affectus prius ipse tibi conceperis altos:
Ut doleas verè ut verè indignatus , ut omni
Laetitia in rebus laetis correptus aperta
Pectora demonstres dictis , animique furores
( Cum iusta ratione tamen ) vivasque querelas,
Natura monstrante vias , expone , modosque,
Fingere quos nequeat , nequeatque ars ulla docere.

Sum-

Decedet ſerus terris, & ſidera tandem
Pondere laſſatus rerum melioraque regna
Atque decus caeli meritum, aeternaſque coronas
Sponte petet laetus vita ſatiatus & annis,
Carolus imperii moles, & pondera regni
Suſcipiet, referetque & avum, referetque parentem:
Heſperiae deſiderium numen quoque duplex.
O tibi quae doctum tentabunt gaudia pectus,
Cum celſo vectum curru grandaevus alumnum
Cum videas nixum ſolio, cúm ſceptra tenentem;
Tunc, quae iam magni duce te moderamina regni
Iuſtitiam atque fidem didicit Divûmque timorem,
Exercere paret, praeceptaque ſancta referre,
Pectore quae tenero nunc Iani ſculpis, & altè
Inſinuas, regemque paras formare futurum.
Da facilem mihi te, vatique ignoſce volenti
Artibus ex multis quibus es tu maximus, unam
Dicere, & ingenuos animos menteſque docere,

§. III.

*Tranſlatione ex pictura ducta extenuat ingenium ſuum, & Honorati laudibus celebrandis impar eſſe fatetur.*

Et patere hic, dum Oratorem depingere conor,
Te mihi praeſentem fieri, exemplarque colendum
Dede tuum. Nam ſi vultus veroſque colores
Expreſſiſſe tuos, nobis iam forte negatum
Ingenii culpa exiguae & virtutibus artis;
Si tamen & primas umbras ductuſque movemus,
Invariata tuo figentes lumina vultu,
Hoc ſat erit, non ut Ianii componere laudes,
Et faciem pinxiſſe ferar, ſed ut optima dicar
Ipſe Oratoris poſuiſſe exempla diſerti.
Iamque alii vates, quibus & natura benigno
Carmina conceſſit fluxu, tua facta canendo

# RHETORICORUM

## LIBER IIII.

### §. I.

*Hactenus de Arte Rhetorica, de caussarum locis, de orationis partibus: nunc de ipso agit Oratore.*

QUae caussae, quibus eruere argumenta locisve,
Qua serie inventis uti, quae verba petisse
Conveniat, quibus exornentur & omnia formis,
Diximus, & quales fines quaeque ultima poscant.
Nunc Oratorem qualem, quantumque patronum
Optemus, facile expediam tibi carmine tantum.

### §. II.

*Honoratum Ianium genere nobilissimum Caroli Hispaniarum Principis Praeceptorem hoc in libro laudat, & Oratoribus imitandum proponit.*

Tuque adeò, quae nostra colit celebratque camena,
Adsis praeclarum cui dat sapientia nomen,
Hesperiae decus eximium doctissime Iani:
Quem pietas, quem sancta Deûm reverentia magnum
Efficiunt; quem rara facit doctrina colendum;
Qui cunctos virtute trahis, sermone diserto
Perducis magnoque tibi coniungis amore.
Te spectata diu probitas, & cognita multo
Tempore, & assiduo exemplo sapientia diva
Sublimem excelsis Iani posuere cathedris,
Et formanda tuo exemplo monitisque dedere
Pectora, mentem, animumque excelsi principis, in quem
Incumbet moderanda olim pars maxima mundi.
Namque ubi dispositis per regia gesta Philippus
De-

Tentabunt ; procul omnis amor , odium procul omne,
Spesque metusque , atque omnis opum vesana cupido.
Qui simul ut suscepta bonae molimina caussae
Arripuitque , humerisque suis conamine multo
Imposuit , fulcire parans sancteque tueri,
Irruat oppossito ventorum maxima flatu
Tempestas , feriant immensi sidera fluctus,
Terga premant hostes , clamor strepitusque fragorque
Terreat incerto sonitu , iamque ingemat axis
Orbis , & ipsa poli moles disiecta ruinam
Ostentet , iamque astra cadant , iam sidera lucem
Cuncta negent , obscura oculos nox occupet omnes;
Impavidus tamen obsistet , susceptaque numquam
Pondera deponet , sonitum vanosque fragores
Contemnet , nec terga dabit , nec flectere recto
Tramite cogetur , nec respexisse , nec usquam
Vel vultus variare suos , vel lumina tandem
Movisse , erecto procedet vertice , & usque
Integer optatum persistet quaerere finem.

## §. V.

*Divinum timorem omnis sapientiae & fortitudinis initium esse.*

Prima igitur sit cura tibi , Divûmque timorem
Imbibere , atque altè pietatem condere in imis
Visceribus : metus ille sacer sanctosque bonosque
Efficit , atque homines nullos , nec tartara saeva
Is timuit , cui sancta calent Divûmque timore
Pectora tentantur , firmo tutissima vallo
Corda parat , viresque , invictaque robora mentis.

## §. VI.

*Rhetorica bonum virum non facit , sed exigit.*

Tum studium formare animum virtutibus illis,

Quae

Effigiesque tui veras, miranda parabunt
Edere longinquis etiam spectacula regnis,
Aeternasque suo capiti peperisse coronas
Certabunt, tua facta omnes laudesque canentes,
Divite materia inventa, cunctisque parato
Munere, & ad facilem palmam laurosque vocante.
Nec miror haec sit cura mihi, si carmina Musae
Uberiora dabunt, & tantis commoda votis.

## §. IIII.

*Oratorem virum bonum esse oportere dicit. Omnes virtutes perstringit quibus Christianum Oratorem ornatum esse vult.*

Imprimis quicumque voles Orator haberi,
Mentem animumque tuum magnis virtutibus omni
Ornabis studio, tibi sit sanctissima semper
Iustitia; humanosque simul quae temperat actus,
Atque modum statuit virtus, quaeque omnia perfert
Fortunae tormenta manens immobilis, atque
Erecta cervice omnes contemnere casus
Suevit, & immotis oculis prospectat Olympum.
Nam cui caussa hominum cedat, cui caussa Dei sit
Suscipienda, bonumque paret suadere, malumque
Dissuadere petat, cui fas, cui iura parantur,
Cui fuerit commissa olim sanctissima legum
Maiestas, cui templa Deûm; qui publica cuncta,
Qui scelus invisum accuset, qui saeva nocentum
Pectora conturbet dictis, quem vita reorum
Fortunaeque omnes tangant, seseque tuenda
Commendent lachrymis multis & supplice voto:
O qualem decet esse virum iustumque piumque!
Non illum saevi imprimis tormenta tyranni
Terruerint, non ambitio neque inania vulgi
Munera, falsus honor, vanae & praeconia laudis

Ten-

Sacrilegas prohibete manus, ſceleriſque nefandi
Iniuſtique doli linguas fraudiſque miniſtras;
Noſtraque vos puro tantum praecepta tenete
Pectore queis ſimplex cordi eſt, queis ſola placere
Sola poteſt virtus, queis mens caeleſtia tantum
Dona cupit, magnoque parat quaeſiſſe labore.
Huic liceat penitus noſtra haec contingere ſacra;
Cui ſtudium eſt, cui cura genus mortale iuvare,
Sponteque pro patria procumbere, ponere magnis
Pro pietate animam rebus, gravibuſque periclis.
Hic mihi dicendo Orator ſuadebit, & omni
In cauſſa eripiet palmam, cui pectus honeſto
Incaluit, ſociatque ſimul virtutibus altum
Eloquium, felix & munere praeſtat utroque;
Et morum gravitate premit, dulcedine linguae
Pertrahit, invítos cogit, vel ſponte ſequentes
Ire viam ſuadet, qualem ſermone diſerto
Inſtruit ipſe, ducemque parat ſe, primus in illam
Incumbens, pariterque movet, vocemque, pedemque:

## §. VIIII.

*Oratorem multis artibus inſtructum eſſe debere, quandoquidem oratoria facultas nullam propriam materiam habet ſubiectam: ſed circa omnium artium materias verſatur.*

Hunc etiam multis ornet ſapientia diva
Artibus, atque omni doctrinae munere, quiſquis
Orator cupit & fieri, & praeclarus haberi:
Hunc Heliconiades certent componere divae,
Quaeque ſuum finxiſſe paret, proprioque coronet
Munere, perdoceat Pallaſque & doctus Apollo
Inſtruat hunc multis, quas noverit, artibus. Ergo
Unus erit qui ſacra Deûm myſteria priſcis
Scripta voluminibus norit, qui carmina vatum,
Et reſponſa adytis cognoſcat reddita ſacris,

Quae iustum, sanctumque virum cunctisque probandum
Omnibus ostendant: nam quamquam ex Rhetoris arte
Virtutis praecepta dare atque ostendere, non sit;
Attamen & sanctos mores & pectora pura
Vendicat ipse sibi Rhetor, qui quaerît honestum
Discipulum, patriaeque bonum populisque suis, &
Relligionis onus dignumque aptumque subire.

## §. VII.

*Persuasio ad hominum utilitatem nata bonis viris maximè gaudet.*

E superis delapsa olim Suadela feroces
Composuit gentes, populosque ad iura vocavit,
Atque hominum genus in propriam properare ruinam
Avertit, vetuit caedes & robora duri
Pectoris amovit, cantu lenita coëgit
Cedere, & ad placidae traduxit commoda vitae:
Tantum adeò potuit placido sermone movere.

## §. VIII.

*Poëticè docet Suadelam cum è terris discederet, sua munera apud Virtutem deposuisse, ipsamque Virtutem officii sui vicariam reliquisse.*

Divinas artes tandem divinaque cedens
Munera virtuti divae servanda reliquit,
Inque hominum vitam & mortales tradidit usus;
Et voluit sua sacra illis tractanda negari,
Quos non agnoscat, proprios nec dicat alumnos
Virtus magna Deûm proles, atque unica vitae
Compositura decus nostrae, & quae commoda cuncta
Afferat, atque hominum generi caelestia praestet.
Munera conciliet pariterque hominesque deosque.
Este igitur procul à nobis, quos inclyta virtus
Dedignata suis longe penetralibus arcet:

## §. XII.

*Navigatio.*

Navita quid praestet, quid possint astra morari
Promissum officium, quantum quoque turbidus Auster
Impediat facilem cursum; iactura quid illis
Auferat, an proprias merces is debeat alto
Demisisse mari, atque undas placare tumentes,
An casus quaecumque feret magis obvia possit,
Dum trepidat metuens, sine crimine tradere ponto!

## §. XIII.

*Medicina. Medicinae cognitio & virtus Christi miracula multum commendant, cùm omnem humani remedii rationem morbi quos ille curabat superent. Utilis etiam medicinae cognitio ad exempla multa observanda.*

Non illi medicina vacat quicumque loquendi
Artificem sese praestat; nam corpora primum
Retulerit novisse hominum, quid perferat ipsa
Membrorum natura; labor quis commodus illis,
Quae regio noceat, quae sint auraeque salubres,
Quae loca conveniat iam cuncta relinquere rursus,
Quae sedes habitanda magis, coelique solique
Quae ratio, quantum possit medicina iuvare;
Quid se posse neget, saepe hinc miracula Christo
Admiranda magis demonstret, multaque vitae
Commoda constituet, multa hinc exempla parabit.

## §. XIIII.

*Architectura.*

Non modicum novisse etiam conduxerit artem
Aedificatricem qua tantum Graecia quondam
Floruit & nostris qua gloria magna Latinis

Ac-

Apperiat, non ignoret civilia iura,
Pontificum leges sacras, divinaque Patrum
Consilia, & quaecumque genus mortale iuvare,
Et foedus servare hominum, sanctumque tueri
Concilium vitae, & socialia vincula possunt.

§. X.

*Oratoriae facultati omnium artium & negotiorum rationem propositam esse ad agendum; has autem artes enumerat.*

Saepe illi vel coniugium thalamique iugales
Propositi dicentur enim, vel iura fidesque
Exercet quaecumque avidus mercator, & illi
Saepius haeredes & testamenta dabuntur,
Vel iustè repetenda olim, vel lege tuenda.
Plurimus in vitiis sermo, in virtutibus illi
Plurimus, ut scelus exagitet, defendat honestum;
Tractandum fas atque nefas, tractandaque Divûm
Iuraque, consilium, & quidquid sanctissima suadet
Relligio, Christusque iubet: saepae ille movebit
Iratos animos, & mitia corda reponet:
Dissidiumque inter fratres & iurgia saeva
Componet, dictîsque dolentia corda fovebit.
Hic quoties belli cupidos, & saeva minantes
Proelia sedabit populos! rursusque feroci
Compellet stimulo, viresque animosque parabit,
Ut ponantque metus, utque horrida bella capessant.

§. XI.

*Agricultura.*

Non raro dicenda illi terraeque marisque
Officia, & quid pastor agit, quid curvus arator:

Na-

## §. XVII.

*Ex pictura multa naturalium rerum cognitio & multa exempla petuntur.*

Multa tibi exempla hinc, multa ornamenta parabis
Dicendo; non ulla magis celebrata disertis
Ars fuit, utiliorve magis, magis omnibus umquam
Sollicitata modis: ut possis credere doctos
Huic simul & parti intentos Musisque vacasse,
Tantum operae & Veneris tantum superesse putandū est
Utque urbes, ut templa Deûm, fora, fanaque semper
Ornavit, propriisque dedit fore pulchra theatra
Muneribus, sic dicendis concedere rebus
Magna potest ars haec quondam ornamenta parare.

## §. XVIII.

*Petrus Villegas Hispalensis optimus vir, & pingendi peritissimus.*

Saepe equidem (fateor) dum dicere pulchra frequenter
Curarem, cupidusquè diu meditata profari,
Rerum exempla avidus peterem, sed plurima passim
Obvia damnarem, memini petiisse disertum
Villegam pulchrè cui pingere numina docta
Concessere manu, & magnis virtutibus altum
Ornari ingenium voluère, & dulcia cuncta
Munera cum suavi vultus gravitate dedere.
O quanta indè tuli semper quàm multaquè vitae
Exempla, atque operum formas, rerumquè colores,
Dum sequor intendens arti mentèmque animùmque,
Dùmque ipsum intueor multa & praeclara loquentem.
Tandem nulla tibi ratio non cognita rerum,
Nulla tuam mentem ars fugiat, quaecumque iuvare
Officio solet, aut rursus neglecta nocere,
Illustratquè homines, aut vitae commoda praestat;
„ Sae-

Accessit, dulcis nimium neque inutilis ulla
Parte labor, quaeque ingenium mentemquè docendo
Illustretquè acuatque nimis, quaequè urbibus atque
Principibus magnum decus addat, & undique magna
Commoda, quae tutos reddat sub moenibus altis,
Securosquè paret somnos, quantumlibet hostis
Vicinum statuat vallumquè, armisquè animisquè
Sollicitet turbare, tamen praecinctaquè muris
Oppida, & excelsis templis & turribus ipsa
Mole minas discant hostis contemnere saevi.
Multaquè praeterea sunt artis commoda, vel tu
Templa locanda pares, circos, fora publica, portus
Persuadere:

## §. XV.

*Architecturae summa ratio.*

. . . . . . nihil facies nisi protinus artem
Noveris, & quanta humanae vel commoda vitae
Continet, atque decus, tum qua ratione minora
Maius opus faciantquè magis dispendia pulchrum.

## §. XVI.

*Pictura.*

Illam etiam tibi praecipiam cognoscere partem
Artis & ingenii, cui quondam Graecia multum
Romàque detulerat laudis, Musisquè putavit
Esse parem, quae naturae speciesque modòsque
Aemula depingit, mortales fallere sensus
Ausa quidem, quae pulchra oculis spectacula promit.
Quae silvas pingit, tacito quae flumina cursu,
Quaequè irritantes sitientia pectora fontes,
Effingitque hominum atque Deûm pulcherrima quaeque
Corpora sollerti studio dulcique labore:

Ex

Novit equos, currusque leves, calamique volantis
Signa tenet, multas sic denique concipit artes.
Omnia quae ingenio inventa, aut exercita quae sunt
Ingenio lustrare datur studiòque domare
Has artes, atque haec rerum documenta secutus
Orator si nostra simul praecepta tenebit,
Maxima praestabit vitae & sermonis habendi
Munera; magnus erit dicendo, magnus & usu
Vivendi, populòsque sibi turbasque virorum
Conciliare prius norit, mox reddere dictis
Parentèsque sibi, & trahet in sua iura vocatos.

## §. XXI.

*De memoria, quae omnium rerum & verborum thesaurus est. Memoriae laus.*

Sed frustra quis nostra velit praecepta subire,
Frustra omnis labor & studium profunditur omne,
Ni memori valeat mentis componere cuncta
Conceptu, & retinere simul res verbàque cuncta.
Mirandas natura dedit mentique animòque
Discendi vires, atque arctis abdidit amplas
In spatiis penitus sedes, ut maxima rerum
Contineat simulachra animus, plurèsque figuras,
Temporis antiqui historias, longàmque dierum
Annorumquè trahat seriem, momenta sequatur;
Et loca cuncta suis spatiis praesentia semper
Contineat: fontèsque urbèsque & flumina, portus,
Et quaecumque tenet lato imperiòque gubernat
Aequore Neptunus, scopulos malè tuta carinis
Saxa simul, syrtes, quaecumque pericula tandem.
Iam verò tot signa poli, tòtque astra, tot ipso
Dispositas caelo formas rerumquè figuras,
Tot numeros virèsque tenent, tot nomina tòtque
Pondera, tot rerum species, tot concipit usque

Res

„ Saepe tibi occurrent dicendae, saepe probandae;
„ Saepe dabunt exempla tuis & lumina verbis,
Nec studium praestasse illis operamquè pigebit.
„ Nil adeò exiguum est, nihil aspernabile, quod non
„ Sit didicisse magis pulchrum, potiùsque beatum,
„ Quàm falli, cùm fortè petet tibi quaestio tales
„ Res agere, aut usus, seu tentans omnia casus.

## §. XVIIII.

*Non omnium artium exactissimam peritiam postulari, sed nullius ignorationem.*

Nec nos cuncta tibi haec tamen addiscenda monemus,
Aut manibus tractanda damus, sed mente videnda,
Mente reponenda est ratio, ingenìoque sagaci,
Nosse decet, quid quaeque velit, faciàtque, parètque ars;
Utile quid vitae efficiat, quae commoda praestet,

## §. XX.

*Maximam esse humani ingenii vim ad artium cognitionem, praesertim cùm artes ipsae plerumque inter se conveniant, quod exemplo probat.*

Nec labor hic nimium durus quando omnia sese
Munera coniungunt cognatis finibus, atque
Materia interdum communi, aut denique in ipso
Officio socias formas speciesque sequuntur.
Nam belli quicumque rudis Martisque cruenti
Non fuerit, turmas componere noverit, atque
Iungere equos curru; ferrumquè & sulphura tetra
Occuluisse cavi sciet in penetralibus aeris,
Et iaculum torquere manu, celerèmque sagittam
Aptare, atque arcum distentis tendere nervis,
Multàque praeterea belli instrumenta movere
Doctus erit; sic ferri illi, sic sulphuris atque
Nervorum natura patet, sic usque feroces

Corporis adiungit, terrenàque semina miscet.

§. XXIIII.

*Solent qui facile capiunt, facile oblivisci.*

Sed quamvis natura dabit felicia mentis
Principia, atque animum facilem, tamen usque fidelem
Saepe negat, memorèmque diu contingere sensum.
Sunt etenim quibus invitis haerere recentes
Et res & voces soleant, & protinus edant,
Quaecumque exiguo modò percepêre labore.

§. XXV.

*Pulcherrima similitudo ad facilitatem & difficultatem memoriae ostendendam.*

Haec tamen & subitus motus mox mentibus ipsis
Deiicit, & facilis deturbat casus, ut olim
Quae molli signata luto traxere figuram,
Continuo fugisse solent, residènque soluta:
Rursus & illa magis durant, quaecumque notantur
In ceris, aut sunt cretae commissa tenaci.
Sic tardae interdum mentes, quas fingere cura est,
Et melius retinere solent, & reddere certum
Depositum, nomenqùe sibi fecisse fidele.

§. XXVI.

*Sive, inquit, bona, sive minus felici memoria praeditus sis, illa semper est excolenda.*

Sive ergo natura sequax penitusqùe beatum
Ingenium tibi sit, Divûm non spernito dona;
Sed gratus, iubeo, agnoscas, curaqùe frequenti
Munera commissa exerce, & meliora colendo
Effice, neu caelum infensum, neu sidera reddas
Ipse tibi, neu te dignum cui plura negentur.
Sive parum felix campus, salebrosaqùe mentis

Con-

Res priscas, & quas paulo conspeximus ante,
Ut credas posuisse Deum sedèsque capaces,
Et loca, quae mundi formàsque modòsque tenerent
Finibus angustis nimium nimis orbibus arctis,
Atque adeò hinc artes omnes, hinc maxima vitae
Commoda nascuntur, rerum prudentia nobis
Ducitur hinc, quoniam frustra labor omnis & usque
Discendi indefessa foret mortalibus aegris
Cura omnis, si non concessum munere Divûm
Mente animòque agitata diu componere certis
Sedibus, inde adeò officio repetita fideli
Quaerere, praesentèsque olim depromere in usus.

## §. XXII.

*Memoriam cura & studio excolendam esse.*

Hoc tamen atque alia id generis voluère labore
Numina constare assiduo, nàmque illa veterno
Pars animi capitur nostri magis omnibus una,
Et torpet non culta diu, virèsque remittit,
Angustàtque locos, & sedes contrahit omnes.

## §. XXIII.

*Memoriam multis caussis minui.*

Multa etiam patitur discrimine, saepe senectus
Perturbat memorem sensum, positasquè per annos
Effigies delet rerum, vel singula certo
Membra movetquè loco, & caecis convolvit acervis:
Saepe etiam adveniens morbus vim mentibus illam
Abstulit humanis, & pigra oblivia rursus
Imposuit: vidi qui nomina chara suîque
Sanguinis atque sua obliti, perdiscere rursus
In teneri infantis morem coguntur ab ipsis
Principiis formas, & nomina quaerere rerum.
Tantam animis molem, & tantam contagio labem

Cor-

Provocet, aut si quae peragenda negotia dentur:
Hinc repetat similes species, & commoda rebus
Consilia, exemplumqùe grave, aut contraria gestis
Gesta trahat, quae cuncta simul iam conferat, atque
Quid pulchrum, quod turpe putat, dignoscere curet.
Sic agitata animo & multum repetita parabunt
Aeternas in mente domos, semperqùe manere
Gaudebunt, ubi tam grato se excepta probarint
Hospitio, inqùe omnem eventum se commoda semper
Praestabunt, referèntque operis fructum atque laborum.

## §. XXVIIII.

*Multa etiam alia ediscenda esse, sive prosa oratione, sive carmine scripta sint.*

Nec non multa tibi sunt ediscenda priorum
Dictata, atque animo penitus retinenda fideli,
Quaecumque aut prodesse queant, possintve iuvare,
Et fructus retulisse olim operae atque laboris.
Sive illa incessu plano gressùque soluto
Dicta suis graviter fuerint auctoribus, inde
Inde pete, & committe animo, quae saepe reposcas.
Seu numeris adstricta magis, magis & pede certo
Procedant, certis parentia legibus, atque
Musarum assuefacta modis, sonitùsque secuta,
Quos Helycon, quos sacra audit Permessidos unda.

## §. XXX.

*Carmina multum memoriae accommodari.*

Haec melius sese insinuant, & mentibus haerent
Dulcisonis admissa modis suavique lepore,
Et numeris sese facilè associantibus intro
Labuntur, mox clausa animo penitùsque locata
Perdurant, ponùntque sibi gratissima semper
Confugia & sedes, iam cedere nescia, sed se

Contingat natura tibi, non deſere moeſtus
Fortem animum, ſed cura omni aſſiduòque labore
Pervince & ſteriles campos, foecundàque cultu
Redde ſola, atque tibi egregiam proponito laudem,
Tèque para ad pulchram aſſiduo certamine palmam:
Nève minora tibi promittas, numine dextro
Contingent ſperata tibi, durùmque laborem
Et curam, atque animum fortem, ſpemq. aſtra probabunt;
Et ſe victa tibi ſubdent, cedèntque iubenti.
Ergo animum pervince tuum, curàmque frequentem
Admoveas, exercendo & perviceris omnem
Duritiem, nomènque tibi per ſecula pulchrum
Compones; quòdque invideat cui fortè benigna
Indulſit facilè ingenium natura animumqùe.
Multa igitur diſce, atque animo concepta revolve;

## §. XXVII.

*Pſalmorum encomium & totius ſacrae ſcripturae, quam ediſcendam Oratori Chriſtiano ſuadet.*

Atque agita aut ſacras Leges, vatùmve ſacrorum
Reſponsá, & celebres hymnos, & carmina Regis
Ieſſiadae, quibus ô quantum ſapientia diva
Indulſit! quantàſque & opes quantàſque parabit
Divitias, quicumque ſacris diteſcere mentem
Carminibus ſacriſque paret ſe legibus altè
Imbuere, & quaecumque libris ſententia ſacris
Eruitur, mandètque animo, penituſqùe reponat:
Inde etiam atque etiam repetat, quandoque canendo
Haec referat, quandoque levet faſtidia vitae,
Atque iter imminuat longum, durùmque laborem:

## §. XXVIII.

*Memoriam rerum quae ediſcuntur meditatione & repetitione firmari.*

Haec memori volvens animo, dulcèmque camenam
Pro-

Progeniem , quae sola potest mortalibus aegris
Curas & miserae discrimina pellere vitae;
Solaque post obitum facere & servare beatos,
Atque suos tandem in caelum sedesque supernas
Tollat , & aeternis iubeat discumbere mensis.
Primo ergo ipsa loco virtus efficta manebat
Inter caelicolas , collumque amplexa parentis
Illa Iovis , quamque ille volens gratusque foveret.
Parte alia virtus miseris mortalibus adstat,
Pocula proponens certa & medicamina cunctis,
Queis animi curet morbos , curàsque nocenteis
Depellat , mox visa sacrum conscendere Olympum,
Ducere mortales secum , sacrisque locare
Sedibus , aeternàsque illis concedere mensas.
Haec loca sunt libris olim celebrata priorum,
Artifici deducta modo , serieque decenti
Disposita ; hic rerum series & verba solebant
Ponere , & ad certos usus repetisse parata.
Hinc aliquis (1) multa extemplo sibi carmina multis
Audita à pueris retulit , non fallere doctus.

## §. XXXIIII.

*Ars memoriae à Poëta excogitata : amicorum & familiarissimorum effigies in mente certo ordine collocare, resque ediscendas illis ordine committere. Hic modus facillimus fuit Poëtae nostro , cui amici omnes quos plurimos habet , numquam memoria neque quotidiano sermone excidunt.*

Est aliud genus artificem tibi ponere mentem
Quo possis , nec certa minus dat pignora fidum
Reddere depositum , nec nos ea cura fefellit,
Nam saepe experti officiumque operamque fidelem
Vidimus , in numerum certum quantumlibet usque



(1) De Seneca hoc narratur.

Conservant iisdem numeris , atque ordine queis se
Ingessére , nec hinc penitus discedere possunt;
Nam si forte aliquid cedat , missòque vagetur
Ordine , continuo in numerum revocabile rursus
Cogitur , & socium turba clamante recurrit.

## §. XXXI.

*De memoria , quam Artificialem vocant.*

Sed quoniam nil non mortalis tentat egestas,
„Quaequè negat natura homini,tamen improbus audet
„Explorare labor , quaedam concedere casus
„Assolet , & veniens tardo experientia gressu.
Haec vada tentare , & vetitos contendere in usus
Mens hominum fuit ausa olim , ingeniùmque negatum
Fingere , & invitis componere protinus astris:
Et vitia assiduo tamen emendare labore.
Quandò igitur rara haec memoris sunt munera mentis
Concessa , & locuples rerum thesaurus habetur
Haud facile , inviditque homini natura bonorum
Plurima ; tentatum est animum molimine multo
Fulcire , atque opere admoto reparare labantem:

## §. XXXII.

*Antiqui ad artificialem memoriam quaedam loca nota observabant , in quibus rerum imagines & verborum notas cogitando locabant.*

Additus arte labor , lustrandòque omnia quosdam
Invenére locos , ubi ponere nomina rerum
Et rerum effigies possent , mòxque inde petita
Ordine fingebant certo , certàque figura,
Sedibus inquè suis ponebant singula cauti.

## §. XXXIII.

*Exemplum rei in locis ad memoriam parandam dispositae.*

Ut si virtutem vellent laudare deorum

Pro-

Ardeat, hanc animo quoniam non deſeret umquam,
Huic rerum meliora libens, huic optima ſcitu
Committenda paret prudens, & dulcia fingat
Colloquia, atque illi cuncta haec ſervanda relinquat;
Mox ubi vel ratio vel tempus poſtulet, illam
Mente adeat poſitumque petat, quaeratque relictum:
Sed fuge praeceptis, Gaſpar, fallacibus umquam
Parêre, & monitis noſtris accede rogatus.
Principio non ulla tuos percellere ſenſus
Pulchra puella queat, nec dulces pectore flammas
Concipias, namque ingentem tibi protinus ignem
Praedico : quaeque exiguo ſcintilla calore
Prima tibi fuerat, iam magna incendia cordi
Iam dabit ingenteſque rogos, quoſque ipſe Typhoeus
Aſpiciens leviora ſibi tormenta parari
Gaudeat, atque ſuam ſortem ſoletur.

## §. XXXVI.

*Mira & artificioſiſſima Amoris deteſtatio.*

. . . . . . . Amorem
Devitet quicumque cupit ſapientibus eſſe
Perſimilis, quicumque ſibi reliquiſque parabit
Prodeſſe, hanc fugiat peſtem ſaevumque furorem
Inviſumque Deum Muſis : namque omnia ſacra
Contemerat, dulceſque choros cantuſque profanat,
Atque adeò quicumque ſemel fera vulnera ſenſit,
Quaeque Amor immiſſit, quae fixit tela medullis,

## §. XXXVII.

*Amor memoriam rerum omnium perdit.*

Prima ſui hunc rapiuntque tenentque oblivia, nec ſe
Perditus agnoſcit, patriam charoſque propinquos
Deſerit, & rerum contemnere maxima gaudet;
Non honor hunc, non divitiae, non tangit honeſti
Cu-

Ingentem charos opus est componere amicos,
Nomina grata mihi, & numquam de pectore nobis
Elapsa, atque omni praesentia tempore nostris
Mentibus, hos certo distinximus ordine quondam,
Et serie certa atque notis: tum protinus illis
Quaecumque aut dicenda forent, animòve tenenda,
Commisi; quibus & verbis, quòve ordine vellem
Dicere, proposui tacitus sic singula cuique;
Ut facerem mihi praesentem, iamque omnia coram
Dissererem, vocesque omnes & cetera fingens.
Atque illum praesentem animo,& mea cuncta notantem
Fingebam, mox discedens servanda reliqui
Cuncta illi, in proprios usus, aliumque petebam;
Moxque alium,atq.alium socium quam plurima vellem
Nomina resque animo committere, cuncta parabam
Commisisse suo disponereque ordine charis
Aut sociis, aut cognatis, aut denique amicis:
Sic ubi iam ratio exigeret, vel dicere caussam
Relligionis apud populum, vel principis aures
Tentare, & rerum molimina ponere certis
Vocibus, aut magno in ludo (2) certamina docta
Sustinuisse, diem totum perstare parati,
Nostraque disserere, & multis rationibus usque
Firmare, & contra iaculata retundere tela.
Sensimus hanc artem certam, nec me illius umquam
Poenituit, quare hanc iubeo ne neglige Gaspar.

## §. XXXV.

*Damnat Petri Ravenatis praeceptum de paranda memoria, proposita puellae amatae imagine.*

Quidnam etiam meminisse docens, molitus & artem
Quae mentem firmare queat, multumque fidelem
Reddere; praecepit, si quisquam forte puellam
Ar-

(2) Magnum ludum vocat Gymnasium publicum litterarum.

Radices in mente locat, facilique labore
Exiguo & cultu producit cuncta, iubetque
Perstare, aeternumque facit dictata manere.

## §. XXXVIIII.

*Primum huius artis praeceptum est, res ipsas ordine disponere, considerando ea quae rebus secundum naturam insunt, & quae secundum accidens.*

Principio rerum quas dicere contigit omnem
Naturam inspicias iubeo, & primordia prima,
Et quae sint elementa prius dignoscere cura:
Mox etiam effectus rerum fructusque repone,
Qui certi, quive incerti, qui scilicet omni
Tempore proveniant, qui raro; haec singula cautus
Perpende;& iam quas formas,quaeque extera iungant,
Associentque sibi: postremo exquirito fines;
Atque eventa petas rerum, & proprio ordine cuncta
Discute; mox brevibus discussa exponito chartis,
Ordine quo primum deducta, ac nota fuere.

## §. XXXX.

*Omnia quae cognoscuntur ad rem pertinere, disponenda sunt paucis verbis, & dialectico stylo in tabella, deinde eodem ordine in orationem exornanda & amplificanda.*

Ergo cuncta tibi semper disponere primis
Principiis, atque ad certum deducere finem
Praecipio; atque obiter quae sunt cognata locare,
Quemque dedit rebus Natura, hoc ordine numquam
Neglecto, certosque modos assuesce parare,
Atque viam certam, qua possis quaerere quidquid
Vel ratio dederit, vel sors improvida forsan
Obtulerit, subito atque oblata efferre iubebit.

*Ver-*

Cura, decus proprium, simul optima negligit usque
Officia, atque odit socium meliora monentem,
Atque infantileis lusus curasque frequentat,
Et levibus totus studiis incumbit, & omnes
Deridet, quoscumque iuvat sapientia, quosque
Et rerum decus exercet, quos Divaque virtus.
„ Tantum adeò refert curas admittere edaces;
„ Aque sinu exiguos fovisse Cupidinis ignes.
Sed quaenam poterit ratio, quae forma iuvare,
Ut meminisse queat rerumque atque ordinis atque
Verborum, quemcumque sui non tangere cura
Ulla potest, animumque miser mentemque perire
Non sensit, puero similis vilissima tractat?
Nonne vides quae iam facies, quis vultus amantis,
Quis color atque tremor sit toto in corpore, quando
Mente colit charam (sua tristia fata) puellam?
I nunc & sensus rerum seriemque modosque
Verbaque dicendi atque artem committe puellis,
Ut decus omne tibi pereat, plenoque theatro
Dedecus ipse tuum prodas, turpemque pudorem.

## §. XXXVIII.

*Alia ratio ad parandum memoriam artificialem optima, atque certissima, quae & ad facile percipiendum, & ad diu retinendum ea quae percepta sunt conducit.*

Sed tamen ipse tibi possim praescribere certam
Discendi formam, & numquam fallentia mentem
Dogmata, namque omnes (fateor) tentavimus olim,
Expertique sumus, quas quisque ostenderat artes;
Cetera sed tandem damnavimus: hanc ego primus
Composui, hac usum me etiam saepissimè numquam
Poenituit, certam reperi, semperque fidelem.
Nec mihi praesentes haec tantum contulit usus,
Sed diuturna etiam promittit commoda: namque
Ra-

Sunt fines habitura suos, formamque modumque,
Et genus & series etiam servatur in ipsis
Translatis, & certa sequi se nomina iungunt,
Seque vocant ipsae voces, gaudentque propinquis
Nexibus astringi, atque solent disiuncta dolere,
Et mentem vexare etiam discentis, & ipso in
Tempore deficere, & cassum reddisse laborem.
„ Sive igitur propriis verbis, seu dicere tentes
„ Translatis, numquam naturas desere rerum,
„ Atque pares rebus voces, & nomina prudens
„ Compone, haec iubeo; pulcherrima & optima semper
Ornamenta tui fuerint sermonis habendi.

## §. XXXXIIII.

*Alterum praeceptum ad memoriam artificialem parandam, ut quaecumque composuerimus propria manu, & certis notis & characteribus scribamus.*

Et quoniam totam exhibeo non invidus artem,
Quam mihi donarunt Musae studiumque laborque
Omnia tentanti, praecepta haec ultima tradam.
Quidquid erit, quod tu certa ratione modoque
Dispositum teneas, atque his, quas diximus ante,
Artibus ornatum, hoc propriis describere signis
Atque characteres proprios depingere disce:

## §. XXXXV.

*De scribendi studio, & ratione quam hoc loco multum commendat.*

Imprimisque & scribendi non ultima cura
Sit tibi, pingendique notas elementaque pulchra;
Gratia magna quidem pulchrè scribentibus usque
Contingit, gaudent omnes laudantque legendo
Scripta charactere eximio,

*Be-*

## §. XXXXI.

*Verborum & figurarum ornatus facilis sit, & ad sermonem communem accommodatus. Ut inter res ipsas ordo & series invenitur, sic inter vocabula rerum quaedam quasi cognatio est.*

Haec ubi dispositis comprenderis omnia formis,
Ordine quaeque suo componens ; verba parabis
Dicendique modos , propriasque aptasque figuras,
Queis ornes dicenda ; tamen non longius illa
Deducas , non obscuris involvere pergas
Vocibus , & duris nimium ; sed commoda semper
Quaesieris , & quae cognata vocabula rebus.
Namque etiam servant seriem , seseque vicissim
Nomina contingunt , ut res , utque ordine nobis
Res olim natura dedit , sic ordine iussit
Componi voces ratio, totusque suas res
Consequitur dicendi ordo , speciesque genusque,
Ut rerum sic verborum : nec discrepat ullo
„ Limite ab indoctis sapiens, nisi noverit & res
„ Ordine quasque suo prudens distinguere , & idem
„ Iungere , tum voces aptas componere rebus.

## §. XXXXII.

*Propriis vocibus maximè uti oportere.*

Hoc igitur sequere , & verbis vestire propinquis
Res omnes assuesce mihi , & tua doctus habebis
Munera , nec propria certus privabere laude.

## §. XXXXIII.

*Translatis verbis quomodo uti deceat.*

Sed si quando alias voces transferre libebit,
Et propriis te uti semper , iam taedia tentant:
Scilicet & facias , concedo : sed omnia tandem

Sunt

## §. XXXXVIII.

*Damnat maiorum nostrorum iudicium, qui rectè scribendi studium tamquam nobilitati minus aptum reiiciebat.*

Atque adeò iam haec barbaries quoque maxima nostris
Exulat Hesperiis, quae quondam insederat altis
Nobilium infelix in mentibus usque laboris
Et pulchri studii ignaris: nam turpe putabant
Ingenuo vel scire notas depingere pulchras:
Tantum adeò valuit mentes invertere torpor.

## §. XXXXVIIII.

*Petrus Veleius nobilissimus & eruditissimus scribendi peritia laudatus: item Ioannes Chirosius & nobilis & apprimè doctus, & poëta cultissimus; nec non & Gaspar Velezius ipse.*

Attamen (Hesperiae melius lucentibus astris)
Nobilium iuvenum cessit iam hic mentibus error,
Inter & ingenuas artes numeratur & illa,
Scribendi pulchrasque notas dignasque Camenis;
Quales docta manus novit depingere Petri
Veleii; quales noster Chirosius, ac tu
Gaspar amicitiae exemplar, sanctaeque meumque
Et decus, & nostrae dulcissima pignora vitae.
Ergo scribendi curam laudamus & artem,
Et Musis dignam sacris, divaeque ministram
Mnemosynes (3); namque illa solet persaepe iuvare
Mentem hominis: didici expertus, cum carmina, cumque
Ipse meis digitis descripsi multa, soluto
Sermone, ediscenda mihi populumque docenda
Christicolûm, pietatis opus, sanctumque timorem,
Spemque fidemque, & multa adeò mysteria Christi;

*Ma-*

(3) *Mnemosyne.* Memoria.

§. XXXXVI.

*Benedictus Arias poëtae pater scribendi dexteritate maxima praeditus fuit, cuius multa extant monumenta eruditionis plena, & elegantissimè scripta.*

. . . . . . . quales meus olim
Fingebat genitor; possunt queis cedere praelis
Nobilibus quicumque libri excluduntur, & ipse
Haec chari monimenta patris, haec pignora mecum
Conservo, Astrorum motus caelique meatus
Scripserat ille mihi senior, pulcherrima nato
Dona, laborque ipsis ipsis quoque pulchrior astris,
De quibus ille mihi praecepta probanda reliquit:

§. XXXXVII.

*Idem Benedictus poëtae pater & vocis suavitate, & musicae peritia exceluit, vultu autem & aspectu dignissimo erat. Citat testem Temignum Legionensem Episcopum, qui epistolas à Benedicto patre sibi missas ostendebat.*

Non homini vox talis erat, non dulcior ulli
Cantus & ingenium nulli mage dotibus auctum
Crediderim, maior fuerat non gratia vultus,
Atque manus: quicquid dixisse, egisse pararet,
Cedebat facili ductu: testis mihi certus
Temignus, Legio Hesperiae quo praesule quondam
Gaudebat, namque ille mei monimenta parentis
Et spectanda olim & cunctis laudanda ferebat.
Illi bis duodena dabatur epistola nostro
A genitore, notis variis depicta, nec una
Alterius, praeterquam aut signa aut nomina tantum
Auctorem testata suum sub fine, tenebat.

Da-

Par superis meminisse velis ; mea carmina numquam
Id tibi monstrabunt : nec enim divina monemus,
Nec molimur opus nullis imitabile , quando
Ingenio id fuerit nostro , nostrisque negatum
Viribus , & nulli contingere vidimus umquam,
Praeter Honoratum doctum , cui Numina tantum
Concessére animi virtutum , ac tanta dedere
Munera , quanta olim tanti decuere Magistrum
Principis , & quae etiam nullis cognovimus ante
Exemplis , & quae nostri meminisse nepotes
Non poterunt exempla suis sentire diebus.
O quoties Moecenatem hunc miratus ab ipso
Sidere , quo tellus pallentes discutit umbras,
Donec in occiduo demergitur aequore Phoebus,
Officio adstantem vidi , cum plurima turba
Hunc adit , atque huius gymnasia docta frequentat,
Quique colunt Musas, queis sunt sacra carmina curae,
Qui studium exercent linguae eloquiumque disertum;
Quosque tuum Phoebe inventum , medicina salubri
Detinet auxilio ; quos publica iura forumque
Exercet , iamque astrorum mundique periti
Hic orbem , hic maria ac terras metantur , & altè
Tempora discutiunt , motus quos sidera toto
Fixa polo servent , atque hic quem maxima rerum
Delectat Natura parens ; caussasque notare
Cogit , & in rebus elementa inquirere cunctis.
Hic quicumque modos vocum , qui carmina nervis
Aptat , & intonsi pertractat Apollinis artem:
Non pictor , non & sculptor , seu marmore sive
Aere sacros ducat vultus Divûmque figuras,
Et veterum artificum certet superare labores,
Hìc cessat , non ingenii quicumque probati
Laude aliqua numen pulchrum famamque tuetur.
Omnibus ille vacat gratus , cunctosque tuetur

Of-

§. L.

*Maioribus litteris multum iuvari memoriam.*

Ipse meis posui digitis , certasque figuras
Depinxi , longasque notas , facilesque legenti,
Distinctasque locis certis . nam gratia magnis
Multa notis certè suberit , velut ipse notavi:
Utilitas nulla exiguis , quas fallere certum est
Primum oculos, & mox mentem, fugiuntque videri,
Et brevitate latent nimia , mentique negantur.
„ Magna igitur pingam quaecumque ediscere curem.

§. LI.

*Tertium praeceptum , scripta saepe relegere.*

Haec ubi disposui scriptis , deciesque relegi,
Haerent , & nostrae semper praesentia menti
Adsistunt ; atque ipse liber mihi fingitur intus,
Et sese ostentat dicenti : utque ipsa legendo
Pagina versa mihi fuerit , sic vertere sese
Ipsa solet tacito in corde , ostenditque videndam.

§. LII.

*Summa praeceptorum quae ad memoriam artificialem pertinent.*

„ Haec ergo memorem mentem certamque parabunt,
„ Naturae constans ordo , vocumque figura
„ Apta ipsis rebus;propriamque haec scripta per artem,
Quam poteris pulchris formis , & saepe relecta.

§. LIII.

*Parecbasis in qua Honorati Ianii memoriam cum plurimarum artium peritia laudat.*

Si tamen exoptas memoris miracula mentis,
Et cupias animum mortalem excedere sortem,

Par

## §. LIIII.

*De pronuntiatione, cui quidam in orando palmam tribuunt.*

Sed quid tam longam, Gaspar, conteximus artem,
Tantaque verborum & rerum praecepta movemus?
Ut quod Musa mihi spatium praescripserat omne,
Imprudens penè implerim : & loca parva supersint,
In quibus ipsa suos vivens prolatio motus
Explicet, & numeros & partes compleat omnes;
Queis tantum valet, ut merito sibi praemia palmae
Saepius eripiat, nulli concedat honorem
Parti alii, iubeatque omnes & cedere cogat.
Sed iactet, viresque suas, queis pectora cuncta
Impellat, fortisque trahat multumque fatiget;
Donec pervincat, cogatque facessere, quidquid
Persuadere olim cuperet votisque fruatur.
Quod si carminibus brevibus non passa doceri est,
Dedignata locum angustum, tempusque modumque,
Et nimis arcta sibi damnet sedilia, rursus
Conveniat, totam tibi quam praescripsimus artem,
Diruere; inque breves constringere cuncta figuras,
Dicta prius quaecumque mihi, totumque parare
Huic operi & spatium & tempus, describere & artis
Hanc unam potius partem, cui cetera cedunt:
Sed tamen interdum brevibus tentanda putamus
Munera, quasque sibi vivens prolatio partes
Vindicat, atque opere in toto dicentibus ipsa
Commodat, ornandique omnes concedit in usus.

## §. LV.

*Pronuntiationis vim maximam esse ex naturali consideratione ostendit. Sensus exteriores animae ianuas esse.*

Omne adeò, quodcumque animos impellere tentat,
At-

Officioque fovet docto , & certiſſima reddit
Reſponſa in quacumque illum quis conſulit arte.
Iamque adeò quiſquis Divina oracula ſacris
Scripta voluminibus celebrat , legeſque frequentat,
Et monitus Divûm , vatumque arcana piorum;
Huc conferre ſolent quidquid didicere legendo,
Hinc petere abſtruſos ſenſus , quicumque latere
Et fugere humanam mentem ingeniumque videntur.
Ipſe ego ſaepe domum ( fateor ) miratus , & altum
Ingenium , doctuſque magis meliorque redibam:
Unde tibi tantum mentis doctiſſime Iani,
Unde fluens indefeſſo tibi pectore torrens
Dicendi ? unde & tot ſpatium , tot tempora rebus
Diſcendis , quando & Marti belliſque vacabas?
Unde recordandi vires , & cuncta locandi
Ordinibus propiis , ut non confuſa ferantur,
Ut prodas , mox quaeſitus , non omnia tantum
Momenta , & methodos omnes , quaeque artibus inſit
Materies , ſed ſcriptorum tibi pagina multa,
Auctoreſque ipſi toti certo ore citentur,
Seu Graio ſermone petam , ſeu forte Latino,
Seu Tuſco , ſive & Gallo ? nam plurima linguae
Ore ſonas facilis diſcrimina , quae tibi magni
Invideat Ponti princeps (4) ; namque ille diſertus
Biſduodena ſuis totidem diſtantia linguis
Iura dabat populis quos ſub ditione premebat.
Hoc ego temporibus modò non imitabile noſtris
Quod tibi felici donabant Numina ſorte,
Iani non ullis componam verſibus umquam:
Haec ſuperos poſcenda puto , non arte petenda.

De

(4) Ad Mitridatem alludit multarum linguarum peritum.

§. LVII.

*Rationes & argumenta ad intellectum vincendum: parantur affectus ad sensus removendos, qui quidem affectus pronuntiationi serviunt.*

Iamque igitur reliqua occultam pertingere mentem,
Secessusque animi internos penetrare fatemur,
Atque agere interdum, sed maxima & optima tandem
Vindicat una sibi recta haec prolatio caussis
In cunctis, atque una solet pervincere, quod non
Vel potuit res ipsa olim, vel copia fandi.

§. LVIII.

*De voce. Vocis natura, formatio, & vis.*

Primum igitur vox ipsa tibi formanda paretur
Quae motus animae internos, quae verba referre
Sola potest, nec enim sine voce hac dicere quicquam
Continget, velut illa animi meditata per auras
Atque agilis penetrat spatiis distantibus aures
Interpres Divûm atque hominum, sacra munera magni
Mercurii, apta hominum socias coniungere turbas.

§. LVIIII.

*Vocis varia est natura.*

Hanc igitur qualem dederit Natura, videndum est;
Nam variis olim formando finxerat ipsa
Nos omnes natura sonis, & dispare cunctos
Gutture disparibusque dedit sonuisse figuris.
Hic graviore quidem sonitu, ast hic praestat acuto;
Hic magis obscuro, claro hic, at flectitur ille
Et medias rumpit voces, & deficit; ast hic
Perpetuo ductu perduxerit integra vocum
Munera: iam mollis vox quaedam foemineumque

Atque intus penetrare parat, secretaque mentis
Afficere, externos primum pertingere sensus
Conveniet: namque hi primi mentisque animique
Custodes, primique duces, rem protinus omnem
Excipiunt venientem, ad primae & limina mentis
Admittunt, proprioque parant examine primum
Explorare, nec invitis tu sensibus umquam
Pertinges hominum mentes: ea munera prima
Scilicet isque labor, primum percellere sensus,
Multiplicesque animi portarum tangere postes;
Et petere hinc ad secretae penetralia mentis
Occultos certosque aditus, & saepius omne
Pondus, & in caussis momenta tulisse videmus,
Si quis permovit sensus, animique ministras
Providus affecit vires, & cedere iussit.
„ Tantum operis, tantum imperii Natura putatur
„ Permisisse ipsis iam primum sensibus, ut si
Impulsi externis fuerint victique figuris,
Alliciant penitus mentem, cursuque secundo
Deducant, atque expugnent & cedere cogant;

## §. LVI.

*Sensus affectu magis quam ratione expugnari.*

Sed non tam rerum vires & pondera possunt;
Non tantum ipsa potest series, non omnia tandem
Artis multiplicis molimina pellere duros
Et sensus placare omnes, non vincere tantum,
Quantum haec una potest dare iam prolatio, quando
Sensibus aptat se cunctis, conatur & omni
Parte reluctantes multa pervincere mole:
Et nihil aggreditur vanum, nil tentat ineptum;
Omnia sed certa & numquam fallentia tangit.

Ra-

Assolet, eventumque potest assuescere in omnem.

## §. LXII.

*Vocem assuefaciendam esse, & multo usu examinandam.*

Multa tibi formanda quidem & dicenda monemus,
Et tecum meditanda olim, repetendaque, donec
Prospicias propriae quae sint tibi munera vocis,
Et lapsus vites cunctos, alienaque prudens
Abiicias, proprias vires, propriumque sequaris
Munus, & in rebus numquam fallentia vocis
Pondera, quae certa penitus correxeris arte,
Ut facile affectus omnes, meditataque mentis
Explicet, & flexus varios sonitusque modosque,
Atque tonos praestet, munus quoque compleat omne.
Vox aliena tibi non umquam imitanda petatur;
Nam gravitas & tota perit tibi gratia fandi,
Nec res ulla magis suspectam prodidit artem.

## §. LXIII.

*Verborum pronuntiatio integra esse debet.*

Sed neque cura minor fuerit tibi cuncta referre
Verba, modosque omnes & partes integra prorsus
Omnia, nec cursu propero concisa, nec usque
Affectata halitu moveant fastidia lento:
Sed deceant, mediumque modum certamque figuram
Contineant, & res ipsas motusque sequantur,
Atque animi affectus, & cunctas prorsus in aures
Integra perveniant, neque quemquam munere fraudent.

## §. LXIIII.

*Vox ad affectuum rationem varianda est.*

Iamque adeò nutusque animi, quosque induit intus
Mens habitus, atque affectus servare memento,

Personat ; aut trepidans pueriles concitat ictus:
Sunt alia & vocum discrimina , sive canendo
Seu sermone velis sonitus discernere cunctos:
Haec quoniam variè affectis de partibus edit
Natura , atque omni non idem spiritus ore
Ducitur , in varias diduxit saepe figuras.

## §. LX.

*Voci accidentia.*

Adde etiam quod saepe solet collapsa perire,
Aut mutata alias prorsus inducere formas;
Cumque graves veniunt morbi, cùm membra vigorem
Amittunt , variatque aetas , tristisque senectus
Accedit , vitae & ratio , & sors ipsa colendi
Permutata trahit diverso pondere voces:
Cunctaque vertentes anni rupère sonoros
Vocum aditus. Haec cuncta tibi quae dicta monemus
Contemplator ages tecum , & curanda parabis
Atque usu reparanda suo , & quid quaeque recuset,
Et quid quaeque ferat ratio , cognoscere tenta:

## §. LXI.

*Vocis naturam sequi oportet , non alienam vocem imitari.*

Iam sequere , & vires ipsas , qua ducere gaudet
Natura , & proprio numquam de limite vocem
Depellas , nec enim facilè in longinqua vagatur
Aut aliena suis fert munera viribus , & si
Cogatur , perit infelix discrimine in ipso,
Turpiter & cedens fructum disperdit agendi.
„ Quam verò natura dedit , seu tempora vocem,
„ Hanc sequere , & prudens exerce : plurima ab usu
Vis etiam voci accedit , multumque iuvari

As-

Nec referas aliena umquam, tua sint tibi cuncta,
Quidquid agis, vel quam caussam tibi quisque patrono
Credidit, hanc statuas propriam, tua commoda crede,
Vel tua damna, vel invisum certamen honoris,
Vel capitis pellenda tui discrimina, quidquid
Suscipias accusator, cupiasve tueri,
Concipe tu veras curas, verumque dolorem,
Spemque metumque tuum facito, propriosque furores
Assume, aut miseros animosque reique figuram
Indue, ut infensi deflectas iudicis iras:

## §. LXVII.

*Naturam sponte sequitur vocis modus.*

Praescribet Natura tibi variantia vocum
Munera, & ad cunctas dicendi commoda partes,
Cùm tibi tu proprias discas praescribere caussas,
Et veros edes gemitus, qui rumpere possent
Vel silicem, vel & indomitos flexisse leones,
Et molles vocum sonitus suavemque tenorem
Elicies, queis mollire & pervincere dura
Pectora, & in proprium possis perducere votum.

## §. LXVIII.

*Hortatur verbi sacri concionatores ad veros affectus concipiendos in relligionis caussis.*

Atque utinam tales habitus similemque figuram
Induerent, quicumque sacris per pulpita rebus
Incumbunt; utinam proprias fecisse libêret
Christe, tuas caussas, quodque illis creditur almae
Relligionis onus, non tantum pectora vulgi
Dura forent, non tam multis sermonibus heu tam
Exiguus fieret fructus; ferventior esset
Mens hominum, pietas maior, maiorque teneret

Rel-

Atque miniſterio vocis ſonituque referre:
Sive iram , ſive oſtendas tua gaudia , ſeu tu
Fortè metus referas trepidos, triſtemve dolorem;
Spemque , minaſque truces , aut flectere iudicis iras,
Et lachrymas moviſſe pares , miſerataque tentes
Pectora , quacumque aut mentes turbare quietas
Ipſe velis , proprio ſonitu , propriiſque moveto
Vocibus, atque ſuis quas ſervant omnia formis.

## §. LXV.

*Vocis varietas pro ratione affectuum.*

Nam qui perpetuo ſonitu ſimiliſque legenti
In ludis puero pronuntiat omnia , numquam
Sollicitum faciet quemquam , in ſua votaque ducet.
Namque alius ſonitu triſti eſt , aliuſque dolenti,
Incenſos animos ira ferientia vocum
Fulmina truxque decet properato ſpiritus ore;
Non eademque rogans pronuntiat, atque rogatus;
Non admiranti eſt eadem , ridentibus atque
Vox eadem, ſua quemque decet facieſque moduſque
Verborum & vocis gravior vel acutior an ſit,
Flebilis , an laeta ac mollis , ſedata furenſve,
Ipſa dabit rerum ratio cauſſaeque figura:
Quemque habitum Natura petat circunſpice prorſus,
Et ſimiles vocum reſonent habituſque tonique.
Atque adeo , ut brevibus poſſis haec cuncta doceri,
Noſque artem penitus fugiamus prodere longam;

## §. LXVI.

*Praeceptum ſaepe repetitum , ut nihil fictum aut ſimulatum ſit.*

Hoc ſemel admoneo praeceptis maius & arte:
Scilicet ut numquam dicendo fingere diſcas,

Nec

Copia verborum quanta est, sine pondere inanis,
Scilicet haec secum populus iam discutit omnis,
Quae curare suos creditque videtque magistros;
Quaeque videt multo studio ostendenda parari.
Namque & verborum artifices sese ipse vicissim
Appellat choros orantum, fabrosque loquendi
Dicere saepe solent sese, gaudentque vocari:

§. LXX.

*Christianos Pastores appellat, postulatque ab illis, ut quàm optimos concionatores in suis ecclesiis constituendos diligenter curent.*

Tantum simplicitas humanis cordibus olim
Exulat, atque animos pietas sacrata reliquit.
Huic vos ergo malo & damnis occurrite tantis
Pastores ovium sacri, quibus ipse regendos
Commendat populos pastorum maximus ille
Nazarides, curamque gregis commisit agendi.

§. LXXI.

*Martinus Aiala Guadisiensis quondam, nunc verò Segobiensis Episcopus, ordinis nostri vir; qui tandem Valentinus Archiepiscopus creatus est.*

Martine egregium nostri decus ordinis, & quem
Pontificem felix sortita Segobia, cui iam
Invidet ipsa prius felix Guadixa, doletque
Praeceptore suo privata & praesule tanto,
Praesule, cui ingenio nuper Mahametus acuto
Cessit, & indoluit nullas erroris iniqui
Relliquias superesse animis ac gentibus illis;
Quas prius ipse suas habuit, quas numine dulci
In nostrum pridem Christus revocarat ovile;
Non bene dimissis tamen has erroribus ipse

Cons-

Relligio populos , & turba frequentior altum
Percoleret virtutis iter , felicior iret
Vita hominum , neque tanta forent dispendia gentis,
Pro qua supplicium durum mortemque cruentam
Nate Dei summi , & lignum crudele subisti:
Sed quod turpe foret priscis orantibus in re
Exigua , hoc isti affectant , seseque videri
Vel doctos cupiunt nimiumque artisque peritos,
Artis inertis , ut hanc damnet vel scurra , vel omnis
Histrio;

§. LXVIIII.

*Deplorat vulgi rationem & iudicium de sacris concionibus , quorumdam concionatorum culpa fortasse.*

. . . . . . nam tepidè dicunt , quaecumque referri
Mentibus incensis deceat , iam rursus & iras
In levibus simulant rebus , mentitaque produnt
Ora , manus , vocemque , alienaque mentibus esse,
Dicere quaecumque incipiunt , studioque loquendi,
Non tamen orandi studio rerumve teneri.
Unde fides levior vero , & reverentia Divûm
Usque minor sequitur , semper decrescit & ipsa
Relligio , & virtus ; rari in virtutis amorem
Incensos animos referunt , odium quoque rari
In scelus & vitium , sceleratаque crimina prorsus
Concipiunt , cunctique velut si ad carmina tendant,
Et melicos audire modos , divina frequentant
Templa : nec est alius sermo redeuntibus illinc,
Quàm conferre modos dicendi , & verba sonumque
Dulcius expressa , aut longè repetita loquenti;
Utque alius superetque alium , meliusque sonando,
Et motu , & gestu , & manibus pronuntiet , utque
Gratia rara vel inventis , vel vocibus , atque

Co-

Praesidium , doctisque viris laus magna bonisque,
Quem nuper gaudens magno Pallantia plausu
Electum auspiciis faustis & sorte beata
Audiit , accusatque moras , & tempora dicit
Longa nimis , quae te absentem sua vota morari
Compellunt, optat peploque ostroque videre
Conspicuum , & sacra redimitum tempora mitra,
Dictantem leges iustas divinaque iura
Inter sacrificosque viros (5) turbamque peritam,
Qua non ulla usquam Hesperiis est cognita regnis
Docta magis , nulla ad sacras aut aptior aras:
Te comitem ferro armatum gladiosque vibrantem
Iam spectare cupit multum Pernîa fidelis,
Te duce iam nullos hostes nec bella timere
Ulla potest ; tantum hos ferro servabis & armis,
Quantum consilio atque fide officioque severi
Iudicis, atque pii patris servare fidelem
Ipse soles populum Christi quem vera perornat
Relligio , quem tu turpi defendis ab hoste,
Qui pavidas hominum mentes & pectora vulgi
Simplicia indoctis dirisque erroribus usque
Vulnerat, & Stygio gestit turbare veneno;
Unde animos aeterna subit mors , tristiaque orci
Nec repetenda umquam tranantur flumina multis.

## §. LXXIII.

*Apostrophe ad Pallantiam.*

Iam patere exiguasque moras , & tempora cede
Longa tibi certè docta ô Pallantia , donec
Consulat , & rebus magnis imponere finem,
Et populos sedare queat , tristesque procellas
Mentibus excutiat multis , iubeatque quieta

Vi-

(5) Pallantini sacerdotes eruditi.

Conspicis, & primos, queis sunt imbuta, liquores
Pectoribus purgas teneris, sacrumque probatae
Relligionis opus documentaque certa reponis.
Te quantum pietas, quantum sapientia, quantum
Doctrina atque usus rerum, & prudentia Diva
Exornet, quantis cumulent tua pectora semper
Dotibus, & quantum exemplo sermoneque possis,
Publica res testatur enim, quàm multaque rerum
Eventa, atque viri innumeri quibus ipse probari
Saepe soles magnis celebratus laudibus usque.
Te Latiae gentes pridem, te Gallica turba
Mirata est, te laudavit Germania, quando
Concilio intereras sacro, quod prisca Tridentum
Christicolûm populo, rebusque petentibus ipsis
Romano dictante etiam pastore coegit.
Hic tua laudata est cunctis sapientia, & altum
Consilium, & magnae doctrinae munera tanta,
Queis vix sufficerent multi, seu pondera rerum
Iustà perpendas trutinà, seu verba modosque
Explicuisse pares, quibus haec mysteria Divûm
Observata latent, Syria vel voce sonandum,
Hebraeo aut sermone foret, superumque loquelis:
Attica seu quando petitur facundia, libros
Expositura novos, leges, monumentaque Christi,
Unus eras cui cuncta simul praestare daretur.

## §. LXXII.

*Christophorus Valtodanus ex sacro Inquisitorum senatu Episcopus Pallantinus electus, Comes Perniae.*

Et tu quem dignis gradibus provexit ad ipsum
Pontificale decus virtus spectata per omne
Consilii exemplum, & rerum ingeniumque disertum,
Valtodane meum à puero & post fata parentis
Prae-

Lege potest, atque ad normam revocare probandam.

## §. LXXVI.

*Eamdem rem poscit pios & doctos sacrorum librorum expositores.*

Hoc doceat quicumque sacri mysteria verbi
Explicat, instituitque alios, verbique ministros
Praeceptis format doctis, arcana librorum
Quaeque voluminibus clauduntur condita priscis,
Exponit; qui monstrat iter, fingitque futuros
Sacri Oratores verbi;

## §. LXXVII.

*Ioannes Cannus Andorisensis, Legionensis Canonicus, & sacrarum scripturarum professor.*

...... quo munere prisca
Andorise iactat sua pignora maxima Cannum,
Cannum dulce mihi nomen, Legionis amoenae
Splendorem, magnumque decus: namque ille docendos
Suscepit iuvenes sacros, turbamque piorum,
Quos olim sacra templa habeant, quos cura tenebit
Relligionis, & in populos sacra semina multos
Effundent, quae nunc animis & pectore puro
Concipiunt, admirati quàm maxima linguae
Gratia Canne tibi, seu Graeco sive Latino
Incipias sermone sacras exponere chartas,
Sive Abrahamaeo potius fuit ore sonandum:
Nam nihil ignoras, nec te fugit ulla loquendi
Regula, quae officio possit conferre fideli.
Quid referam rerum quanta experientia, quanta
Copia doctrinae variae, quàm multa sorores
Castalidumque chorus dederint tibi dona benignis
Haustibus, & puro recreet de flumine doctum

Pe-

Vivere corda hominum nullasque timentia fraudes,
Quas ferus in nostras invexit Lutherus oras;
Lutherus immane ostentum, nostrique ruina
Temporis, Eumenidum soboles & filius orci.

## §. LXXIIII.

*Andreas Cuesta, Legionensis Episcopus Poëtae in scholasticis disciplinis praeceptor.*

Nec tu Cuesta minus nostris venerande Camenis,
Quo praeceptore obscuros mihi volvere libros
Contigit, & Scoti densas penetrare tenebras,
Et dulceis duro decerpere cortice fructus;
Tunc mea Complutum felix te Cuesta videbat:
Te nunc Hispana haec Legio, regna inclyta quondam
Armorum studio & multis celebrata trophaeis,
Te fruitur rectore pio, te praesule felix
Relligionis onus gratum, iuga dulcia Christi
Sustinet, atque tuis monitis sine pondere perfert.

## §. LXXV.

*Redit ad institutam postulationem.*

Hoc ergo prohibete omnes, occurrite damnis
Christicolûm, populis & quae bono semina vestris
Sparguntur, purgate precor, multoque probate
Iudicio; ne quid pereat, pars nullaque sancti
Vana cadat verbi, & fructus disperdat amoenos,
Et sterili iactu vacuas ne compleat aures:
Hoc agite, & graviter vestris edicete templis;
Si vos sancta tenet pietas, si commoda tangunt
Ulla hominum, si sancta movet reverentia veri,
Hoc mihi praesul agat cunctus, Christique fidelis
Pastor, & in sacrum quicumque edicere gentem
Iura solet, mores rigida & formare gravique

Le-

Temperet ars, certum iubeat servare tenorem,
Et flecti in varias species, habitusque per omnes
Fortunae affectusque trahi, ut vox ipsa loquatur,
Et sine verbo etiam conceptus indicet omnes.

§. LXXX.

*Voce sola affectus produntur etiam sine verbis. Bruta animalia voce affectus suos indicant.*

Quippe hoc in mutis cernas animantibus; illis
Pro sermone dedit vocem natura, dolorem
Laetitiamque, iras saevosque cupidinis ignes,
Et pietatis adhuc speciem affectusque parentum,
Et quaecumque animae turbamina fundere norunt.

§. LXXXI.

*Humani sermonis laus.*

Ast homini sermo, Divinaque munera linguae,
Verbaque concessa humanae dulcissima vitae
Vincula, quae occultos motus, animique recessus
Affectusque omnes reserent, quae singula monstrent
Momenta atque omnes partes, communia iungant
Officia, & poscant, capiant reddantque vicissim.
Praeterea nihil ad doctas fuit aptius artes;
Hoc aditus pandit sacros dicentibus, inque
Intima doctrinae prorsus sacraria ducit,
Atque latens verum penitus per viscera mundi
Rimatur, clarasque in luminis eruit oras.

§. LXXXII.

*Ut vox cum oratione, & cum voce oratio congruat.*

Haec igitur formanda simul sociandaque eisdem
Legibus, ut vocem sermo non deserat ullus,
Nec vox sermonis faciem momentaque fallat:

Sed

Pectus, & admittant quaecumque ad sacra clientem?
Anne alius cùm virtutem laudare paravit
Affectu maiore calet? cùm crimina saeva
Improbat, anne alius crimen vehementius odit?
An pro divinis rebus certare paratus
Quis magis esse queat, vitamque impendere vero?
Quippe tuam caussam credis, tua commoda Canne,
Quas res cumque paras verbis tractare disertis.
Inde ardes vero affectu, verisque loquendo
Vocibus incendisque animos, meritumque reportas
Ingenuique viri nomen, iustique bonique,
Quo te omnis chorus appellat, qui templa frequentat
Pulchra ista, & tecum sacras operatur ad aras.

## §. LXXVIII.

*Praeceptum repetit.*

Induet affectus similes, propriamque putabit,
Quisquis aget caussam sacram, Divinaque rerum
Suscipiet momenta sibi, si numinis ulla est
Aut pietas, aut tantarum reverentia rerum:
Et cura maiore etiam dicenda parabit,
Quàm si pro propriis subeat certamina rebus,
Et proprias agitet caussas; quantoque minora
Divinis humana putat, tanto usque calore
Ardeat ille magis, qui Divûm suscipit ullam
Materiem veris peragendam vocibus, atque
Affectu maiore animos pertentet inertes.

## §. LXXVIIII.

*Vocis naturam arte iuvari.*

Quem vocis dabit ipsa modum Natura, per artem
Fingimus in melius, nam sunt praecepta sonandi;
Ut tibi si vehemens eruperit impetus, illum

Tem-

Concutitur ; namque aut stultae sunt maxima mentis
Indicia, insanique hominis nullo ordine, nullo
Iudicio vertisse caput ; motuque frequenti
Perdere dicendi Veneremque , modumque , fidemque.
Ut res , sic rerum comites educere motus
Conveniat ; vocesque sequi affectumque loquendi,
„ Arte opus est , & iudicio , quod temperet ipsam
„ Naturam , quod compositos ferat undique motus:
„ Nec studiosa nimis , nimis aut neglecta decebant.

## §. LXXXV.

*Oculi.*

Maxima vis oculis , & gratia maxima cedit;
Nulla adeò magis aut certis ostendere signis
Fortunas habitusque potest, momentaque mentis
Pars nostri. Hinc sese effundunt bona gaudia , tristes
Maerores, iraeque truces plenaeque minarum,
Spesque metusque etiam trepidi, saevique dolores.
Haec pars sola potest celatum prodere amorem;
Et quaecumque solent mentes turbare quietas.
Quippe animis nostris non pars coniunctior ulla est
Nulla quoque ut plures admittit ad intima formas,
Et rerum species agit in penetralia plures;
Queis anima indiciis agitur , penitusque movetur;
Sic nulla aut plures motus , pluresque referre
Affectus valet occultos , & prodere mentis
Arcana , & quicumque latent moresque habitusque.

## §. LXXXVI.

*Praeceptum repetit in quo omnia pronuntiationis praecepta continentur.*

Quod si dicendo tua commoda cuncta putabis
Damnaque fortunasque omnes ut saepe docentes

Sed sibi ad officium concurrat utrumque vicissim;
Nec quicquam simulare decet, nec fingere falsum.

## §. LXXXIII.

*De totius corporis, & membrorum gestu, & habitu. Caput.*

Interea caput atque humeri totumque movetur
Corpus agentis, & ad vocem conceptaque mentis
Adiungunt sese, & vario per singula gestu
Cernuntur, sed & ipsa loqui verbisque ministras
Ferre vices animam motumque afferre videntur.
Quippe movet cunctas partes, atque omnia cogit
Membra animus servire suis affectibus, ut iam
Non eadem facies, non idem corpore toto
Gestus in iratis, nec motus tristibus idem,
Non eadem metuentis erunt spectacula, totis
Artubus ille tremit : sed qui bona nuntia laeto
Percepit vultu, gestu quoque dispare gaudet.
At miser ingenti confectus saepe dolore
Cum gemitu propriam in speciem gestumque movetur.
Haec caput imprimis variat, pars optima nostri
Corporis, atque animae regnum sedesque superna.
Nam quoties animus variisque agitata procellis
Concutitur mens ipsa, prius sua regna fatigat,
Et primas turbat sedes; moxque incipit ipsum
Indicio caput internos ostendere motus:
Annuit, aut renuit, vel protinus innuit, iras
Ostendit, iurat, minitatur, singula motu
Prosequitur vario, signisque loquacibus ornat.

## §. LXXXIIII.

*In motibus capitis modus exigitur.*

Nec tamen id crebris sine crimine motibns umquam
Con-

Consulit illa fugam sociis distantibus, illa
Dimittit puerum, concedit & illa, negatque,
Blanditur, placatque minas, & concitat iram;
Atque animos agitat, iuvenesque in praelia trudit,
Et revocat, pellitque simul, vel sistit euntem.
Denique non ulla est humanae motio mentis,
Quam non privatis signis manus una sequatur.
Atque adeo populis cunctis spatiumque per omne
Terrarum, & sonitus varios, per munia linguae
Diversa, una omnes manus exercetur in usus;
Et cunctis eadem mentis momenta vicissim
Explicat, ac veluti sermone ostendit eodem.
Ergo cura tibi hanc fuerit componere ad omnes
Dicendo affectus, animi ac meditata movere,
Sive roges, referasve aliquid, seu maxima quaeque
Admirere, neges, concedas, denique quidquid
Ostendisse pares, vel commemorasse docendo,
Hoc manus ipsa loquax referat, viresque ministret,
Et Venerem & lucem dictis, atque excitet ipsum
Quo tibi cum res est, praetorem, sive theatrum.

§. LXXXVIII.

*Temperamentum motibus adhibendum esse.*

Sed fuge ridiculos motus nimiosque loquendo
Corporis atque manus, stultam testantia mentem
Momenta, & crebros concussus verticis, atque id
In primis vitium iubeo vitare, memento
Ne referas mimi saltus, ne brachia rebus
Omnibus aptaris, tantumque tua exprime doctus,
Quaecumque afficiant mentemque animumque quiete
Deturbare suà soleant: sed non tamen omnes
Exerce motus, non omnia verba sequatur
Officiumve manus, vel corporis impetus ardens,
Nec tu, si gladios memoras, celeresve sagittas,
Fusa venena, necem illatam, vel flagra fugamque,

Praecipimus mox ipsa oculos formabit agentis
Natura, atque sequi mentemque habitusque iubebit
Internos, & convenient cum vocibus ipsa
Lumina, conceptos motus educere prompta.
Si verò affectus nullos tu concipis intra
Pectora, sed fictos habitus simulataque verba
Comoedam penitus faciem meditaris agendi,
Tunc tibi maiori cura studioque cavendum,
Ne mentita animum varient tua lumina vultus,
Et prodant artis studium, momentaque vana.
Namque cadunt malè compositi nec mentibus imis
Haerentes rerum affectus, nec ficta per omnes
Signa animus potis est semper perducere partes.

## §. LXXXVII.

*Manus, digiti, brachia. Manus officia multa.*

Ipsa etiam manus & digiti, & duo brachia multis
Usibus esse solent dicentibus; omnia namque
Persequitur manus ipsa animi meditata, nec ulla
Pars hominis festina magis, magis aptave multis
Officiis, non ad vitam magis utilis ulla est:
Unde tot articulis, tot flexibus annuit illi
Versari Natura parens, inque omnia motus
Direxisse loca, & partem praetendere in omnem,
Seu suprema velit rerum, sive infima rursus,
Sive utrumque latus, sive anteriora petisse;
Posteriora etiam, seu devolvatur in orbem;
Omnia concessum contingere, & ipsa loquentis
Affectus vocesque simul comitatur, & una
Vocis habetque vicem certam, munusque loquendi
Usurpat, nec clara minus, nec certa, minusve
Intellecta, procul socium solet illa vocare,
Cuius semotas vox non pervenit in aures:

Con-

Et sociam licuit pariter coniungere vitam:
Nunc spatia immensa, alterius longissimus orbis
Tractus, & occidui, nunc hospes Solis utrumque
Separat Oceanus, studioque incendit amico;
Et nunc cura tui, Gaspar, tenet anxia, pectus
Oppressura meum, donec te sospite nobis
Contingat dulces iterum decerpere fructus,
Et praesente frui possim te, Gaspar, amico.
Annuite his nostris ô vos pia numina votis,
Diva maris sidus, mundi lux maxima nostri,
Quaeque soles tempestates sedare sereno
Lumine, & incolumes pelago traducere nautas.
Per sacram te nos prolem dulcissima caeli
Pignora adorantes petimus, votisque precamur,
Redde animum pia virgo mihi, miserere laboris,
Et lachrymas compesce meas: socìumque fidelem,
Quem tam longè oculis nostris terrisque remotum
Vocibus assiduis curàque ardente petitum
Esse vides nobis, hunc tu mihi Diva vocata
Redde precor; laudesque tui dulcissima vatis
Admitte, & quae dona tuas promittimus aras
Ornatura, tuum auxilium testantia semper.

## §. XCI.

*Rogat Alvarum Lugum amicum & studiorum suorum socium ut pro Gasparis reditu preces ad Deum fundat. Habet Poëta secessum amoenissimum in Rupe, quam Alhagiaream vocant accolae, in recessu quodam Mariani prope Aracenam oppidum. Idem Alvarus Lugus secessum colit in montibus Segobiensibus.*

Tuque adeo nostrasque preces studiumque iuvato
Alvare Lugue animae semper pars optima nostrae,
Namque etiam te Gaspar amat, tu Gaspare amico
Usus eras, grato cùm te mea pulchra tenebat
Rupes, Musarum secessus, grataque utrique

Lu-

Aut imitere fugam pedibus, gladiòque ferire
Te ostendas, non extentas torquere sagittas,
Nec flagris quemquam caedas, gladiumve minantem
Non referas, neu in mortiferum praebere venenum.
Hoc dixisse satis verbisque agitasse superbis:
Sed retulisse modis scenae vetat ipsa decere
Lex operis, gravitasque loci, & natura loquendi.
Arte opus est & iudicio; nam finis agendi
Persuadere fuit, non ludere, & acta referre:
Inflammasse animos dictis & motibus, at non
Usque theatrales formas & scenica semper
Edere ridendo populis spectacula motu.

§. LXXXVIIII.

*Motus quidam minus decentes.*

Adde etiam quod sacratis expellere templis
Multa velim,namq.& manibus complodere,stultum est.
Et tamen id nimiumque frequens,nimiumque receptum
Et sese in summos digitos extollere, toto
Corpore contremere, ementiri saepe dolorem
Iliacum, laterique manu succurrere lasso,
Sicui Natura indulsitve dolorve, laborve,
Non tamen ars umquam vitium permiserit ullum
Affectare, sed id condemnat quisquis agendo
Invitus patitur: sed cur non damnet ineptus
Sectator, sed ut ad vitium se accommodet omne,
Non ad virtutes dicentis! fallimur omnes,
Et facilè à veri specie, & gravitate modoque
Ad leviora gradu prono properare solemus.

§. XC.

*Peroratio totius operis.*

Haec tibi, dum facilem ac dulcem vi carminis artem
Ipse paro Gaspar, studio properante canebam:
Quae primum modulata mihi atque incepta,ubi nostrae
Gaspar, amicitiae dulces decerpere fructus,

Et

Lugue tibi & nobis sedes, & grata Camenis:
Nunc nobis viduata vacat, dum munera sacrae
Ipse ego militiae Divinaque castra frequento,
Atque Iacobaeos enses studiumque sacratae
Relligionis, & ingenuas colo Lugue phalanges:
Tu verò in silvis & montibus, Alvare, àmoenis
Abditus, aethereum meditaris ducere vitam,
Atque parem superis exoptandamque quietem,
Intentus sanctisque libris, studioque sacrato
Arcanas volvis chartas, & numina semper
Alloqueris, gratoque foves tua pectora fructu
Semper; ut & curas hominum contemnere discas,
Atque tuam sortem laudes, & munera vitae
Humanis maiora bonis. His artibus, his tu
Instructus studiis urbes populosque fideles
Deinde petis, quos de Divinis, Alvare, rebus
Saepe doces, atque humanum contemnere suades
Omne opus & votum; Divinaque munera regni
Optare aetherei, totisque capessere curis,
Atque viam monstras certam obsequiumque fidemque,
Servandasque doces leges, praeceptâque sancta
Exponis; dux ipse viae exemploque probandus.

§. XCII.

*Haec nos in tuo nomine annotabamus eruditissime Gaspar in Conventu S. Marci apud Legionem, anno à Christo nato 1561.*

Tu precibus votum nostrum bone Lugue iuvabis,
Et chari mecum reditus orabis amici.
Versibus interea nostris gratàque Camenà
Ingenii partu exigui laetare, meumque
Esse puta, quodcumque subest; nam diligis ipse
Nosque foves, tibi sic venient mea carmina grata.

FINIS.

d

252

[illegible]

187